

Katariina Paajaste

ILTAPÄIVÄLEHDET POLIITTISEN VALLAN LÄHTEILLÄ

Journalistiikan pro gradu -työ
Jyväskylän yliopisto
Viestintätieteiden laitos
Tammikuu 1998

Tiedekunta HUMANISTINEN	Laitos VIESTINTÄTIETEIDEN
Tekijä Paajaste Katariina Margaretha	
Työn nimi Iltapäivälehdet poliittisen vallan lähteillä	
Oppiaine Journalistiikka	Työn laji pro gradu
Aika tammikuu 1998	Sivumäärä 87
<p>Tiivistelmä - Abstract</p> <p>Tässä tutkimuksessa tarkastellaan suomalaisten iltapäivälehtien politiikan toimittajien ja poliitikoiden valtasuhdetta. Lähestyn tutkimuskysymystä tekstuaalisella tasolla analysoimalla Iltä-Sanomien ja Iltalehden uutisia syksyn 1996 ERM-tapahtumista, jolloin Suomen markka liitettiin Euroopan valuuttakurssijärjestelmään ERMiin. Tutkimuksen tarkoituksena on kyseisen analysoinnin avulla selvittää, kuka hallitsee poliittista journalismia poliitikkojen ollessa entistä mediatietoisempia ja toimittajien entistä kriittisempiä sekä muuttuessa yhä aktiivisemmiksi politiikan toimijoiksi. Lähestyn ERM-uutisten analysointia valta-käsitteen avulla. Käytän työssäni diskursiivista vallan käsitettä, jolloin valta ymmärretään produktiiviseksi eli kyvyksi nimetä ja luokitella sosiaalista todellisuutta ja muokata sosiaalista tilaa tai suhteita. Jotta journalistinen tapa valottuisi ERM-uutisissa paremmin, olen tehnyt myös lyhyehkön katsauksen suomalaisten politiikan toimittajien lähihistoriaan ja poliittikosuhteisiin.</p> <p>Tutkimuksen keskeisiä kulmakiviä ovat kertojan käsite sekä kertojan diskurssin ja henkilöiden diskurssin suhde. Näiden avulla tarkastelen, millä tavalla lehden oma ääni ja ulkopuolisten toimijoiden äänet kohtaavat lehtitekstissä. Tutkimusasetelman lähtökohta ei ole ainoastaan toimijoiden keskinäinen peli tekstissä, vaan myös niiden keinot puhutella lukijoita. Lähestyn politiikan toimittajien ja poliitikoiden välisiä valtasuhteita myös poliittisen näytelmän näkökulmasta, jolloin työn näkökulma laajenee. ERM-tapaus oli poliitikoille poliittisen performanssin väline julkisuudessa. Poliittisten näytelmiä luomalla toimittaja käyttää suhteellisen paljon valtaa poliittikkoihin nähden. Toimittajat muovaavat itsestään poliittisia kokonaisuuksia ohjaavia "superpoliitikoita". Itse analyysissä tarkastelen mm. kertovan diskurssin ja henkilöiden diskurssien kietoutumista toisiinsa ERM-uutisissa. Uutisissa lehti pyrkii asettumaan muiden toimijoiden yläpuolelle huolehtimalla siitä, että kiistanalaisiin asioihin puuttuvat vain esiintyjät, ei kertoja. Pelkkä tekninen hallinta mahdollistaa toimittajalle huomattavankin diskursiivisen vallankäytön. ERM-uutisten analyysissä selviää, että toimittajat käyttävät hyväkseen kertojan valtaa tiettyjen toimijoiden hyväksi. Neutraaliksi oletettu uutisteksti tukee ja horjuttaa tiettyjä toimijoita. Asemoimalla itsensä eri tavoin lehti voi yhtäaikaaisesti raportoida esiintyjien mielipiteitä ottamatta niihin kantaa ja toisaalta ottamalla niihin kantaa asemoimalla esiintyjää ironisesti, kuten ERM-uutisissa tapahtui. ERM-uutisten analysointi osoittaa, että kertoja (toimittaja) luo itselleen neljä missiota, joiden avulla hän käyttää valtaa. Hän on hyvää pataa politiikan kanssa, kyseenalaistaa tämän luotettavuuden, tukee vallitsevaa yhteiskunnallista ilmapiiriä ja nostaa itsensä superpoliitikoksi. Toimittaja on omaksunut kertojan valtaan kätkeytyvät mahdollisuudet.</p>	
Asiasanat poliittinen journalismi, iltapäivälehdet, toimittajat ja poliitikot, kertojan käsite poliittiset näytelmät	
Säilytyspaikka	Jyväskylän yliopisto/Tourulan kirjasto
Muita tietoja	

Tiedekunta HUMANISTINEN	Laitos VIESTINTÄTIETEIDEN
Tekijä Paajaste Katariina Margaretha	
Työn nimi Iltapäivälehdet poliittisen vallan lähteillä	
Oppiaine Journalistiikka	Työn laji pro gradu
Aika tammikuu 1998	Sivumäärä 87
<p>Tiivistelmä - Abstract</p> <p>Tässä tutkimuksessa tarkastellaan suomalaisten iltapäivälehtien politiikan toimittajien ja poliitikoiden valtasuhdetta. Lähestyn tutkimuskysymystä tekstuaalisella tasolla analysoimalla Iltasanomien ja Iltalehden uutisia syksyn 1996 ERM-tapahtumista, jolloin Suomen markka liitettiin Euroopan valuuttakurssijärjestelmään ERMiin. Tutkimuksen tarkoituksena on kyseisen analysoinnin avulla selvittää, kuka hallitsee poliittista journalismia poliitikoiden ollessa entistä mediatietoisempia ja toimittajien entistä kriittisempiä sekä muuttuessa yhä aktiivisemmiksi politiikan toimijoiksi. Lähestyn ERM-uutisten analysointia valta-käsitteen avulla. Käytän työssäni diskursiivista vallan käsitettä, jolloin valta ymmärretään produktiiviseksi eli kyvyksi nimetä ja luokitella sosiaalista todellisuutta ja muokata sosiaalista tilaa tai suhteita. Jotta journalistinen tapa valottuisi ERM-uutisissa paremmin, olen tehnyt myös lyhyehkön katsauksen suomalaisten politiikan toimittajien lähihistoriaan ja poliittikosuhteisiin.</p> <p>Tutkimuksen keskeisiä kulmakiviä ovat kertojan käsite sekä kertojan diskurssin ja henkilöiden diskurssin suhde. Näiden avulla tarkastelen, millä tavalla lehden oma ääni ja ulkopuolisten toimijoiden äänet kohtaavat lehtitekstissä. Tutkimusasetelman lähtökohta ei ole ainoastaan toimijoiden keskinäinen peli tekstissä, vaan myös niiden keinot puhutella lukijoita. Lähestyn politiikan toimittajien ja poliitikoiden välisiä valtasuhteita myös poliittisen näytelmän näkökulmasta, jolloin työn näkökulma laajenee. ERM-tapaus oli poliitikoille poliittisen performanssin väline julkisuudessa. Poliittisten näytelmiä luomalla toimittaja käyttää suhteellisen paljon valtaa poliitikkoihin nähden. Toimittajat muovaavat itsestään poliittisia kokonaisuuksia ohjaavia "superpoliitikoita". Itse analyysissä tarkastelen mm. kertovan diskurssin ja henkilöiden diskurssien kietoutumista toisiinsa ERM-uutisissa. Uutisissa lehti pyrkii asettumaan muiden toimijoiden yläpuolelle huolehtimalla siitä, että kiistanalaisiin asioihin puuttuvat vain esiintyjät, ei kertoja. Pelkkä tekninen hallinta mahdollistaa toimittajalle huomattavankin diskursiivisen vallankäytön. ERM-uutisten analyysissä selviää, että toimittajat käyttävät hyväkseen kertojan valtaa tiettyjen toimijoiden hyväksi. Neutraaliksi oletettu uutisteksti tukee ja horjuttaa tiettyjä toimijoita. Asemoimalla itsensä eri tavoin lehti voi yhtäaikaaisesti raportoida esiintyjien mielipiteitä ottamatta niihin kantaa ja toisaalta ottamalla niihin kantaa asemoimalla esiintyjää ironisesti, kuten ERM-uutisissa tapahtui. ERM-uutisten analysointi osoittaa, että kertoja (toimittaja) luo itselleen neljä missiota, joiden avulla hän käyttää valtaa. Hän on hyvää pataa politiikon kanssa, kyseenalaistaa tämän luotettavuuden, tukee vallitsevaa yhteiskunnallista ilmapiiriä ja nostaa itsensä superpoliitikoksi. Toimittaja on omaksunut kertojan valtaan kätkeytyvät mahdollisuudet.</p>	
Asiasanat poliittinen journalismi, iltapäivälehdet, toimittajat ja poliitikot, kertojan käsite poliittiset näytelmät	
Säilytyspaikka Jyväskylän yliopisto/Tourulan kirjasto	
Muita tietoja	

1. JOHDANTO

"...definierbar ist nur das, was keine Geschichte hat." (Friedrich Nietzsche)

1.1 Toimittajien ja poliitikoiden kamppailua vallan areenalla

Tämän pro gradu -tutkimuksen tarkoituksena on analysoida politiikan toimittajien ja poliitikkojen valtasuhdetta diskursiivisesti tekstuaalisella tasolla. Poliitikko on yksi tärkeistä politiikan toimittajan tietolähteistä ja toimittaja on poliitikolle kanava kansalle — potentiaalisille äänestäjille, vaikkakin poliitikko puhuttelee yhä enemmän nimenomaan poliittista uutisjournalismia entisen välittömän yleisönsä sijaan (Kunelius 1993, 41). Molemmat kuitenkin hyötyvät toisistaan. Toisinaan suhdetta on kuvattu jopa symbioosiksi.

Selvitän toimittajan ja poliitikon välistä valtasuhdetta tarkastelemalla Ilta-Sanomien ja Iltalehden syksyn 1996 ERM-uutisointia. Suomen markka liitettiin Euroopan valuuttakurssijärjestelmä ERM:iin lauantaina 12. lokakuuta 1996. Kansanedustajien vaalivapaan sekä kunnallis- ja eurovaalien jälkeen ERM-kytkennästä keskusteltiin eduskunnassa torstaina 24. lokakuuta. Eduskuntakeskustelun ja oppositiossa istuvien keskustalaisten syytösten jälkeen toisen valtiovarainministerin Arja Alhon (sd) epäiltiin kertoneen Suomen neuvotteluhaarukan Ranskan valtiovarainministeri Jean Arthuisille ennen varsinaisten ERM-neuvottelujen päättymistä. ERM-jupakkaa synkensi myös se, että tieto ERM-kytkennästä vuoti Yleisradioon, joka uutisoi lauantai-iltapäivällä neljän desimaalin tarkkuudella Suomen kurssitavoitteen neuvotteluiden ollessa vielä kesken Brysselissä. Oikeuskansleri Jorma S. Aalto tutki Arja Alhoon kohdistuneita ERM-syytöksiä yli kolme kuukautta, mutta vapautti tämän vuotoepäilyistä vuoden 1997 tammikuun lopussa. Lisäksi oikeuskansleri Aalto toivoi päätösraportissaan maan etuun vedoten, että media tästä lähtien luopuisi ERM-liittymisen kaltaisista ennenaikaisista uutisoinneista. Journalistiliiton julkaisema Journalisti-lehti kommentoi pääkirjoituksessaan oikeuskanslerin medialle osoittamaa pyyntöä muun muassa seuraavasti: "Kannattaa muistaa, että vaikenemisen ymmärtäminen hyvien tavoitteiden vuoksi on itsesensuurin alku."¹

¹Oikeuskanslerin päätös ns. ERM-vuodosta pani virallisesti pisteen poliittiselle näytelmälle, joka osoitti ainakin sen, että oletetut tai todelliset salaisuudet ovat valtapelissä käypiä aseita. Taistelu vuotoja vastaan on vallan käyttöä siinä kuin vuotaminenkin. Aineksia löytyy sitä enemmän mitä salaisempaa asioiden valmistelu on.

Tiedonvälityksen kannalta on kiinnostavaa, että "maan etu" nousi taas pitkästä ajasta selvästi esiin suositeltavana vaikenemisperusteena. Tällä kertaa se liittyi Ylen uutisiin, joissa pystyttiin kertomaan Suomen

Joukkotiedotusvälineillä on tärkeä merkitys edustuksellisessa poliittisessa päiväjärjestyksessä, sillä ne muodostavat jokapäiväisen rutiininomaisen puoluepolitiikan perustan. Joukkotiedotusvälineet ovat kansalaisille usein ainoita poliittisen informaation lähteitä, jolloin niillä on merkittävä rooli yritettäessä sitoa tai pyrittäessä mobilisoimaan ihmisten yhteiskunnallista ja poliittista mielikuvitusta. (Pekonen 1991, 83)

Poliittinen informaatio rakentuu uutisoinnille, mikä merkitsee nopeasti vaihtuvia toisiinsa liittymättömiä poliittisia tapahtumia, joista on lähes mahdoton löytää yhtenäistä *juonta*. Poliitiikka seuraavan on Pekosen mielestä vaikea perustella tämän perusteella itselleen selityskykyistä "tulkinnan horisonttia" tai kertomusta, jollaisella hän voisi arvioida tapahtuvaa ja itseään suhteessa tapahtuvaan. (Pekonen 1991, 83) Poliitiikan aikahorisontti lyhenee, koska politiikka joudutaan tämän vuoksi aina joka kerta puhumaan uudelleen esiin. Parlamentaarisen politiikan aikakäsityksen supistuminen näkyy esimerkiksi vaalien yhteydessä, jolloin puolueet kehittävät uudet mainokset, uusine teemoineen ja ohjelmallisine tavoitteineen. Päiväkohtaiset poliittiset kiistat nousevat näyttämölle ja muodostavat parlamentaarisen edustuksellisen politiikan päiväjärjestyksen. Edustuksellinen politiikka on Pekosen mukaan elämistä ja olemista mukana jatkuvassa muutoksessa. Poliittinen todellisuus rakentuu tilannekohtaisille imagoille ja mielikuville eikä historiallisille toimijoille. (Pekonen, 1991 83-84)

Poliitiikan toimittajat pyrkivät luomaan tällaista Pekosen erittelemää yhtenäistä *juonta*. Mutta nostaako media esiin näitä poliittisia kiistoja vai syntyvätkö ne politiikan konkreettiseksi areenaksi koetussa eduskunnassa? Tapaus ERM vuodettiin Yleisradioon, mutta kuohunta jatkui päiviä myöhemmin eduskunnassa. Päiväjärjestyksen muotoutuminen mediassa lisää tietenkin median valtaa suhteessa yleisöön. Media päättää, mitä kansalaiset omaksuvat politiikasta ja miten, kuten asenteet ja aktiivisuus. Toisaalta media kasvattaa valtaansa myös suhteessa poliitikoihin muovatessaan tätä

kurssitavoite varsin tarkasti ennen ratkaisevaa kokousta. Vaikka vuototutkimuksia ei käynnistettykään, oikeuskansleri totesi, että erm-kytkentää koskevan salaisen tiedon paljastaminen radio- ja tv-uutisissa "olisi saattanut alkaneessa loppuneuvottelussa johtaa koko maan talouden kannalta epäedullisiin seurauksiin". Varmemmaksi vakuudeksi kansleri vetosi journalistien vastuuntuntoon. Jos tieto on selvästi salainen, julkisen sanan tulisi "maan edun kannalta" punnita myös julkistamisen seurauksia. On aiheellista miettiä, kenen maan etu tiedonvälityksessä lopulta on. Maan edun määrittelevät vallan käyttäjät, ne samat, joiden toiminnan valvominen on yksi media tärkeistä tehtävistä. Ei ole kovin vaikea ennustaa, kuinka sen tehtävän käy, jos journalistit alkavat yleisesti hyväksyä vallanpitäjien tulkinnan maan eduista ja punnitsevat tiedon julkaisemisen seurauksia sen valossa. Monien tärkeinä pidettyjen etujen suojelemiseksi vedotaan herkästi tiedonvälityksen vastuuseen. Sillä pyritään yleensä julkisuuden hallintaan ja ohjailuun. Kannattaa muistaa, että vaikenemisen ymmärtäminen hyvien tavoitteiden vuoksi on itesesensuurin alku." Journalisti-lehti 6.2.1997

päiväjärjestystä. Media kontrolloi poliittisella areenalla pitkälti suuren yleisön tietomäärää politiikasta sekä poliitikoiden mahdollisuutta "lisätä" yleisön informaatiota. Yksinkertaisen teorian mukaan tiedotusvälineiden sisältöön vaikuttavat median ulkopuoliset toimijat, median sisäiset toimijat ja median yleisö, joka ei pysty kuitenkaan suoranaisesti vaikuttamaan median tarjontaan (Asp 1986, 353-354).

Tiedotusvälineet voidaan siis nähdä areenana, nykyaikaisen yhteiskunnan julkisuuden välittävänä instituutiona, jossa politiikka "tapahtuu". Media julkisuuden areenana ja journalistinen työ toimijana muuntavat poliittisia prosesseja, poliittista ohjausta ja lainsäädäntötyötä sekä muodoiltaan että sisällöltään. (Aula 1991, 6; Blumer 1987, 65-66) Toimittajien rooli on muuttunut vähitellen politiikan raportoijasta aktiiviseksi toimijaksi (kts. Aula 1991, Palonen 1997, IS 4.10.97, HS 4.10.97) Toimittajat eivät välttämättä huomioi asioita ns. viralliselta asialistalta, vaan nostavat esiin omasta tai välineensä mielestä lukijoita kiinnostavia asioita, iltapäivälehden näkökulmasta myyviä aiheita. Toimittajat käyttävät valtaa politisoimalla poliitikkojen mielestä usein epäolennaisia, heidän julkisuuskuvansa kannalta hämmentäviä asioita. Toimittajasta/välineestä on tullut poliittinen toimija, joka lopulta itse päättää, mistä ja miten uutisoidaan. Poliitiikan toimittajien ja poliitikoiden "poliittinen todellisuus" ja ennen kaikkea poliittiset motiivit liikkuvat usein eri tasoilla, mikä aiheuttaa helposti jännitteen heidän välilleen ja ylläpitää potentiaalista kamppailua vallan areenan herruudesta.

Reunasen (1994, 43) mielestä sekä poliitikon että toimittajan toimia voidaan pitää poliittisina, koska molempien pyrkimyksenä on edustaa yleisöä sekä hankkia ja ylläpitää sen luottamusta. Poliitiikan ja journalismin kohdatessa molempien päällimmäisenä tarkoituksena ovat omat institutionaaliset tavoitteet. Poliitikot merkityksellistävät asioita itselleen tarkoituksenmukaisesti, ja toimittajat pyrkivät antamaan asiasta täydellisemmän tai totuudellisemmän kuvan. Kumpi kuva on lopulta totuudellisempi ja kenen näkökulmasta katsottuna?

Poliittista journalismia on tutkittu Suomessa pääasiassa liittyen eduskunta- ja presidentinvaaleihin. (Kanerva 1994, 1997) Tarkoitukseni on tutkia siis suomalaista poliittisen journalismin "ilmastoa" keskittymällä suomalaisten iltapäivälehtien politiikan toimittajien ja poliitikoiden kohtaamiseen tekstuaalisella tasolla. En keskity poliitikkojen ja

toimittajien työhön ensisijaisesti vaalien aikaan, vaikka ERM-kytkentä ajoittuikin juuri kunnallis- ja eurovaalien aattoon. Itse kuohunta ERM-vuodon ympärillä alkoi kuitenkin vasta vaalien jälkeen. Poliitiikan toimittajan työ eroaa vaalien aikaan tavanomaisesta. "Jutut ovat kovin erilaisia ennen vaaleja. Poliitikot ovat varovaisia," totesi eräs tuntemani politiikan toimittaja.

Maria-Kaisa Aulan 1991 valmistunut lisensiaattityö "Poliitikkojen ja toimittajien suhteet murroksessa?" on ensimmäinen laajempi tutkimus suomalaisesta poliittisesta journalismista. Aula määrittelee toimittajien ja poliitikoiden vuorovaikutussuhteen kysymykseksi poliittisen julkisuuden hallinnasta nykymuodossa. Kummatkin osittain kilpailevat siitä, kumpi edustaa kansaa. Aula puhuu toimittajista politiikan *korjauskertoimina*. Aula haastatteli tutkimukseensa Yleisradion politiikan toimittajia. Hän päätyi lopputulokseen, jonka mukaan politiikan toimittajien työssä on tärkeää tapahtumien tulkinta ja analysointi sen sijaan että puheet ja teot päästettäisiin sellaisenaan läpi tiedotusvälineissä. (1991, 112-132)

Korjauskerroin-ajattelu tiivistää toimittajien ihanteen aktiivisena toimijana, joka ei ole kuitenkaan puoluepoliittinen välittäjä yleisön ja poliitikkojen välillä. Aulan mukaan politiikan toimittajien tehtävänä on auttaa kansalaisia saamaan asioista oikea ja realistinen kuva, minkä vuoksi toimittajaa tarvitaan *poliitikkojen epäilevänä kriitikkona* ja *manipulaatiopyrkimysten suodattimena*. Aula luokitteli haastattelemansa Yleisradion toimittajat kolmeen ryhmään: ankarat, poliitikkosuhteissa pidättäytyvät toimittajat, korrektit kriitikot, jotka ovat sallivampia poliitikkosuhteissaan sekä kunnioittavat, poliitikkosuhteita arvostavat toimittajat. (Aula 1991, 114).

Aulan haastatteluista esiinlukema korjauskerroin-ajattelu aliarvioi lukijoita, kuuntelijoita sekä katselijoita ja korostaa toimittajan pyrkimyksiä "manipulaatiopyrkimysten suodattimena"², joka välittää kansalle *oikean* ja *realistisen* kuvan politiikasta. Mutta mikä

² Donohue, Tichenor ja Olien (1995 118-128) tarkastelevat median roolia vartijakoirona (a guard dog), joka vartioi vaikutusvaltaisia ja omia kontrollijärjestelmiä luovia ryhmiä. Tällöin media ei toimi koko yhteisön vartijana. Vartijakoirona roolissa medialla ei ole valtaa haastaa dominoivia ryhmiä. Mediaa käsitellään vartijakoirona roolin kautta, sillä media ei toimi yhteiskunnassa yksin. Juttuaiheisiin vaikuttavat ryhmät, joilla on vaikutusvaltaa julkisella tai yksityisellä sektorilla. Vartijakoirona rooli tasapainottaa kilpailua vallasta, mutta se ei välttämättä palvele laajaa yleisöä. Tutkijat hahmottavat vartijakoirona-käsitteen muiden median roolien kautta. Perinteinen neljäs valtiomahti eli vahtikoirona rooli (watchdog) tekee mediasta "vapauden puolustajan" ja "kansalaisten foorumin". Sillä on tuolloin vahva autonomia ja se edustaa pikemminkin kansalaisten kuin eliittiryhmien intressejä. Median rooli alistuvana sylkokoirona (lapdog) hylkää totaalisesti käsityksen mediasta

on lopulta se oikea kuva? Se, jonka toimittaja/väline välittää ihmisille vai se, jonka poliitikko kertoo toimittajille. Vai pystyykö kukaan sittenkään määrittelemään oikean ja realistisen kuvan suhteellisesta todellisuudesta? Sekä toimittajalla että poliitikoilla on oma maailmankatsomuksensa ja arvomaailmansa, jotka vaikuttavat molempien tapaan jäsentää aikaansa.

1.2 Tutkimuksen kysymyksenasettelu

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on tarkastella poliittisten toimittajien ja poliitikoiden välisiä valtasuhteita³ iltapäivälehdissä (Ilta-Sanomat ja Iltalehti) julkaistujen ERM- uutisten kautta. Johtavana ajatuksena on selvittää, *kuka hallitsee* tänä päivänä poliittista journalismia poliitikkojen ollessa entistä mediatietoisempia ja toimittajien entistä kriittisempiä, Aulan (1991) mukaan ”korjauskertoimia”, jotka eivät ole enää pelkkiä vallan vahtikoiria vaan poliittisia toimijoita.

Etsin Ilta-Sanomien ja Iltalehden ERM-uutisista vastauksia kysymyksiin: kenen ja millaiset keinot hallitsevat poliittista journalismia? Millainen on poliitikon ja politiikan toimittajien välinen suhde? Kuka säätelee tätä suhdetta? Kenellä on loppujen lopuksi valtaa? Pyrin avaamaan iltapäivälehtien ERM-uutisia siten, että esiin nousevat niiden taustalla piilevät implisiittiset valtasuhteet ja konventiot toimia julkisella politiikan areenalla. Millaisia valtakursseja kätkeytyy tekstien taakse? Tällöin tutkimuksen keskeisiä kulmakiviä ovat *kertojan* käsite sekä kertojan diskurssin ja henkilöiden diskurssin suhde.

Tutkimukseni päällimmäinen kysymys ei ole se, miten poliitikot vaikuttavat iltapäivälehtien sisältöön, vaan *millä tavalla lehden oma ”ääni” ja ulkopuolisten toimijoiden äänet*

neljäntenä valtiomahtina. Sylikoiralta puuttuu itsenäinen valta. Vaikka median vartijarooli perustuu auktoriteettien kunnioittamiseen, se poikkeaa Donohuen, Tichenorin ja Olienin mukaan sylikoiraroolista siinä, että se ottaa huomioon median ristiriitaisen roolin. Kun median roolina on olla osana harvainvaltaa (oligarkia), media on tasavertainen muiden valtaa pitävien kanssa ja se pystyy joka vastustaa poliittista ja taloudellista valtaa tai yhdistyä niiden kanssa saavuttaakseen tiettyjä päämääriä.

³ Aiheeni ”Politiikan toimittajien ja poliitikoiden valtasuhteista” kuuluu poliittisen viestinnän valtio ja tiedotusvälineet (government and the news media) nimiseen tutkimushaaraan. Tämä poliittisen viestinnän ”uteliaisuuden tukipilariksi” kutsuttu tutkimusalue herätti huomiota jo 1700-luvulla, kun Englannissa tiedostettiin lehdistön todellinen valta. Englantilainen filosofi ja valtiomies Edmund Burke kehitti käsitteen ”neljännestä valtiomahdistä”. Yhdysvalloissa lehdistö koettiin valtion haastajana ns. keltaisen lehdistön ilmestyttyä 1800-luvun lopussa. Tätä ennen lehdet olivat puolueiden uskollisia äänitorvia. Valtion ja lehdistön suhteeseen suhtauduttiin vakavasti kuitenkin vasta Walter Lippmanin teoksen Public Opinion (1922) ilmestymisen jälkeen. (Nimmo & Sanders 1980, 22-23)

kohtaavat lehtitekstissä. Tutkimusasetelma on lähellä kirjallisuustieteen narratologiseen perinteeseen tukeutuvaa uutistutkimusta (Ridell 1990, 1993, 1994, Pietilä, V. 1988, 1991, 1992), jossa keskeisessä asemassa on puhuttelun käsite, jolla tarkoitetaan tekstin lukijoille tarjoamia luenta-asemia (Ridell 1990, 3). Luenta-asema tarkoittaa tekstin lukijalle ehdottamaa tapaa tulkita esitettyjä asioita ja esiintyjä. Puhuttelu riippuu tekstuaalisten agenttien suhteista, erityisesti kertojan ja henkilöiden suhteista eli tässä tutkimuksessa poliittisten toimittajien ja poliitikoiden suhteista tekstuaalisella tasolla. Tutkimusasetelman ainoa lähtökohta ei siis ole ainoastaan toimijoiden keskinäinen peli tekstissä, vaan myös niiden keinot puhutella lukijoita. Sekä toimittajat että poliitikot pyrkivät edustamaan yleisöä sekä hankkimaan ja ylläpitämään sen luottamusta (Reunanen 1994, 43).

Lähestyn syksyn 1996 ERM-uutisointia Ilta-Sanomissa ja Iltalehdessä sekä virkekohtaisen erittelyn avulla että laajemman kontekstin kautta tarkastelemalla tekstin toimijoiden suhteita tekstin kokonaistulkinnan näkökulmasta. Tällöin aihe ei rajaudu pelkästään epäilyyn ERM-vuotoon, vaan tapausta on tarkasteltava laajempaan kokonaisuutena Suomen poliittisen järjestelmän tulevaisuuden kannalta. Euroopan valuuttakurssijärjestelmään ERM:iin liittyminen oli eräs vaihe Suomen pyrkimyksissä liittyä Euroopan unionin ensimmäisten jäsenvaltioiden joukossa Euroopan rahaliittoon EMU:un. Keskusta suhtautuu kriittisesti Suomen EMU-jäsenyyteen, mikä osaltaan selittää sitä suurta kohua, jonka keskustalaisten pankkivaltuutettujen esittämät epäilykset ministeri Arja Alhon toimista ERM-kytkennässä aiheuttivat. Tästä johtuen tarkastelen ERM-tapausta ja sen uutisointia iltapäivälehdissä myös *poliittisen näytelmän perspektiivistä*. ERM-tapaus oli poliitikoille poliittisen performanssin väline julkisuudessa. Myös toimittajat asemoivat itsensä ERM-tapauksen kautta julkisella areenalla suhteessa lukijoihin, mutta myös suhteessa poliitikkoihin. Vaikka poliitikko ja toimittaja ovatkin riippuvaisia toisistaan, heidän välilleen syntyvä jännite johtuu osittain erilaisista tavoitteista ja motiiveista. Hyvässä poliitikon ja toimittajan välisessä suhteessa kumpikin osapuoli tietää ja tiedostaa toistensa funktion. (Mancini 1993, 34-37) Suhdetta voi varjostaa myös epävarmuus toisesta osapuolesta. Huonossa suhteessa vallitsee luottamuspula. Poliitikko ei kerro asioita julkisuudessa, ei kommentoi. On kuitenkin muistettava, että poliitikot eivät ole toimittajan ainoita tietolähteitä.

Journalismin rooli suhteessa yleisöönsä voi olla esimerkiksi portinvartija, korjauskerroin, ideologioiden toisintaja tai hegemonian ylläpitäjä. Sen rooli lähteiden suhteen on toisenlainen. Poliitikoiden ja politiikan toimittajien välinen suhde on peliä, jossa vallitsee tietyt säännöt — useimmiten kirjoittamattomat. Toimittajan ja poliitikon suhteeseen vaikuttaa myös toimittajan väline. Esimerkiksi kontrollilla ei ole yhtä suurta merkitystä lehtitekstissä kuin tv:ssä, missä olot, aikarajoitukset ja käyttäytymissäännöt rajoittavat sekä toimittajaa että poliitikkoa. (vrt. Kanerva 1997) Lehtiteksti antaa toimittajalle vapaammat kädet, millä on yleisön kannalta tietenkin hyvät ja huonot puolensa. Tv:ssä poliitikko kiteyttää sanomansa aikarajoituksen vuoksi ja jättää sanomatta jotain, jonka hän kenties kertoo lehtihaastattelussa kahvikupposen ääressä.

Poliitikoiden mediatietoisuus on nostanut uutiskynnystä ja journalistikunnan lähdekriittisyyttä, jolloin toimittajien portinvartijarooli korostuu entisestään. Yliarjontatilanteessa poliittisen toimijan on esitettävä asiansa tehokkaasti läpäistääkseen portinvartija tason eli toimittajat sekä herättääkseen vielä yleisön huomion. (Moring & Himmelstein 1993, 20) Informatiivisten tavoitteidensa lisäksi toimittajat kohottavat omaa statustaan esimerkiksi poliittisten paljastusten avulla. Merkittävillä ja etenkin huomiotaherättävillä jutuilla toimittaja ansainnee kollegoidensa kunnioituksen. Poliitikoiden kanssa ei kuitenkaan viljellä kaverisuhteita ainoastaan oman statuksen takia, vaan myös oman välineen vuoksi. Skuupit ovat aina meriitti sille medialle, joka tuo ne julkisuuteen ensimmäisenä. (Graber 1980, 199). Tutkimukseni yhtenä pääteesiä on toimittajan portinvartijaroolin muuttuminen entistä aktiivisemmaksi politiikan toimijaksi. Toimittajat ovat aina olleet tietyn asteen toimijoita politiikassa. *Tapa* osallistua siihen on muuttunut markkinahenkisemmäksi. (vrt. Kunelius 1996, 125) Ilmiö ei ole tuttu ainoastaan iltapäivälehdissä.

1.3 Tutkimusaineisto ja tutkimuksen rakenne

1.3.1 Iltapäivälehti ja uutiset

Valitsin tutkimuskohteeksi Ilta-Sanomien ja Iltalehden, koska iltapäivälehdet muodostavat Suomessa oman lehtityypin. Olennaisin ero suhteessa muihin suomalaisiin sanomalehtiin

on se, että iltapäivälehtien on myytävä itsensä päivittäin. Ilta-Sanomien ja Iltalehden levikkiluvut eivät perustu lehtitilauksiin, joten niiden on etsittävä myyviä, lukijoita kiinnostavia aiheita. Irtonumeromyyntiin perustuva levikki asettaa toimittajille erilaiset journalistiset tavoitteet kuin esimerkiksi maakuntalehtien toimittajille. Olennaista on ottaa huomioon myös iltapäivälehtien rooli suomalaisessa lehtijournalismissa. Juuri journalististen tavoitteiden kautta muovautunut imago kyseenalaistaa helposti Ilta-Sanomien ja Iltalehden uskottavuuden, eivätkä värikkäät lööpit välttämättä vakuuta kaikkein vaativimpia lukijoita lehdistä "totuuden äänitorvina". Iltapäivälehdet ovat poliitikoille kuitenkin yksi merkittävimmistä väylistä julkisuuteen. Ne antavat poliitikoille runsaasti palstatilaa, jopa kokonaisen väriaukeaman viikonvaihdenuumerossaan. Poliitikot ovat tiedostaneet iltapäivälehtien kroonisen henkilöjuttutarpeen ja osaavat käyttää sitä hyväkseen julkisuuden metsästämisessä. Poliitikot tietävät, että lehdet ovat persoja omille uutisille, skuupeille (kts. Uimonen 1992).

Suomalainen lehdistö on viime vuosina polarisoitunut enemmän kuin koskaan aikaisemmin vakaviin ja viihteellisiin lehtiin (Kunelius 1996, 305). Iltalehden päätoimittaja Pekka Karhuvaaran mukaan (Suomen lehdistö 11/95) muut sanomalehdet ovat alkaneet kuitenkin iltapäivälehtimäistä (kts. Kunelius 1996, 367). Karhuvaara korostaa, että suomalaiset iltapäivälehdet ovat tyyliltään viattomia verrattuna esimerkiksi englantilaisiin ja ruotsalaisiin lehtiin, jotka myyvät itseään ns. ihmejuutuilla, väkivallalla ja seksillä. Ilta-Sanomien uutispäällikkö Erik Rissanen totesi minulle ohimennen, että ei pidä sanonnasta "iltapäivälehdet". Hän tarkoitti juuri sanaan sisältyvää pejoratiivista viestiä ja kertoi, että esimerkiksi Helsingin Sanomat paljastaa usein vielä karskimmin asioita, mutta niistä ei närkästyä kuten iltapäivälehtien paljastuksista. Ilta-Sanomien ja Iltalehden imago legitimoii raflaavamman journalistisen otteen, mutta antaako se lisää valtaa iltapäivälehden toimittajalle?

Iltapäivälehtien toimittajien valta suhteessa yleisöön on taas herkemmin katkolla kuin ns. laatulehtien, sillä iltapäivälehdet ovat riippuvaisempia ihmisten sekä yleisistä mielipiteistä että heidän hetkellisistä mieltymyksistään. Vakavien laatulehtien on oltava "tasapainoisempia" ja pysyvä tiukemmin määritellyssä toimituksellisessa politiikassa. Mukautuminen yleiseen mielipiteeseen ei tarkoita kuitenkaan sitä, että iltapäivälehdistö

palvelisi aina lukijoidensa intressejä. Kunelius kutsuu lukijoiden valtaa taktiseksi, ja iltapäivälehdistö on riippuvainen juuri tällaisesta vallasta. (vrt. Kunelius 1996, 313-314)

ERM- uutisten tarkastelussa on otettava huomioon se, että iltapäivälehti-genre vaikuttaa uutisointityyliin, joka siis poikkeaa ns. laatulehtien tyylistä. Lisäksi on tiedostettava se, että myöhemmin esittelemäni määritelmä kovasta uutisesta ei sellaisenaan sovellu Ilta-Sanomien ja Iltalehden uutissivujen uutisiin. Kuneliuksen (1993) erittelemiä lyhytsanaisia kovia uutisia esiintyy suomalaisissa iltapäivälehdissä suhteellisen vähän. Ne ovat pikemminkin luoneet oman uutisointitavan, jossa yhdistyy elementtejä kovasta uutisesta, taustajutusta sekä haastatteluista.

1.3.2 Tutkimuksen rakenne

Tutkimuksen ensimmäinen luku sisältää tutkimuksen lähtökohdat ja tutkimuksen kysymyksenasettelun sekä katsauksen iltapäivälehti-tyyppiin ja sen lähtökohtiin lähestyä uutisia. Toinen luku pyrkii hahmottamaan sitä kokonaisvaltaisuutta, mihin journalismi osaltaan pyrkii. Luvussa tarkastellaan toimittajan lähtökohtia poliittisen näytelmän ohjaajana sekä todellisuuden luoja journalistin välinein. Toisen luvun tarkoituksena on luoda pohjaa sen toiminnan erittelyyn, johon julkisuus ja siitä riippuvaisuus ohjaavat politiikoita ja näin myös toimittajia. Kolmas luku esittelee ”metodin” tai pikemminkin ne tutkimusstrategiset lähtökohdat, joiden avulla tarkastelen Ilta-Sanomien ja Iltalehden ERM-uutisointia. Luvussa käsitellään muutamia narratologian tarjoamia apuvälineitä uutistutkimukseen. Neljäs luku laajentaa edellisen luvun lähtökohtia erittelemällä vallan käsitettä sekä politiikan että journalismin kannalta. Viides luku kokoaa aikaisempia tutkimuksia toimittajien ja poliitikoiden suhteesta. Luvussa lähestytään toimittajia ja heidän politiikan lähteitään yhteiskunnallisten valtasuhteiden sekä henkilökohtaisten suhteiden kautta. Luvussa kuvaillaan myös eri maiden politiikan toimittajien käytäntöjä sekä esitellään hieman tarkemmin suomalaisten politiikan toimittajien työtä. Kyseisen suppeahkon ”historiakatsauksen” tarkoituksena on valottaa syitä nykyiseen työskentelykäytäntöön sekä toimittajien tapaan käsitellä politiikan lähteitään. Kuudes luku keskittyy aineiston tarkasteluun edellisissä luvuissa luotujen lähtökohtien perusteella. Seitsemännessä luvussa ovat tutkimuksen johtopäätökset sekä aiheen hienovarainen kääntäminen kohti uutta näkökulmaa.

2. TODELLISUUTTA RAKENTAMASSA

2.1 Poliittiset näytelmän ohjaajat

Poliitikot joutuvat ottamaan toiminnassaan huomioon mediat ja niiden toimintatavat, sillä heillä on nykyään harvoin suoraa kontaktia kansalaisiin (Asp 1986, 359). Poliitiikkaa tehdään yhä enemmän näytösluontoisesti julkisuutta varten, mikä johtuu medioiden oletetusta vaikutusvallasta. Väliwerrosen (1993, 22) mukaan vahva tulkinta tällaisesta medialisoitumisesta tarkoittaa sitä, että esitysten ja todellisuuden välinen raja katoaa. Politikoidaan toisin sanoen julkisuudelle.

Toisesta näkökulmasta katsottuna uutiset stimuloivat poliittisia speaktaakkeleita. Toimittajat työstävät uutiset lukijoita kiinnostaviksi kokonaisuuksiksi, jolloin avainsanoja ovat muun muassa dramatisointi ja yksinkertaistaminen⁴. Kuvaan astuu vahvasti myös viihteellistäminen. Davisin (1990, 169) mukaan uutiset saadaan näyttämään objektiivisilta dekontekstualisaatiolla, jolloin faktat erotetaan sosiaalisesta kontekstista. ”Tylistä” kovista uutisista tehdään houkuttelevampia dramatisoimalla, jolloin korostetaan konfliktia, tragediaa tai komediaa sekä uutisten henkilöittämisellä, jolloin jutut tehdään ihmisistä ei ryhmistä. Näin uutisoinnissa ainakin yritetään välttää byrokratiata. Kuten ERM-tapauksessakin, puolueet henkilöidään niiden johtajiin tai näkyviin poliitikkoihin. Aulan (1991, 218-219) mielestä puolueiden roolin sekä politiikan yksilöllistymisen korostuminen Suomessa kertoo siitä, että politiikka ”amerikkalaistuu” eli siirtyy tiedotusvälineareenalle.

Uutisen tuottaminen on organisoitu prosessi, jossa tarkastellaan asioita käytännönläheisesti, ja eri asiat pyritään nivomaan sulavasti yhteen. Asioita yksinkertaistetaan oman alansa asiantuntijoiden mielestä liikaakin ja viihteellistäminen syö uskottavuutta. Altheide (1974, 173) kritisoi toimittajia, jotka eivät tutki asioita tarpeeksi, vaan muokkaavat uutisia oman näkemyksensä mukaisesti. Tapahtumista tulee hänen mukaansa tuolloin uutisia vain näkökulmaa muuttamalla, eikä sen takia, että tapahtumat olisivat luonteeltaan objektiivisia ja näin ollen tärkeitä. Tapahtumien muokkaaminen uutiseksi on jo itsessään vallan ele. (ibid. 12) Mistä esimerkiksi ilta- ja aamulehdet

⁴ Håkan Hvitfeltin johdolla haastateltiin Ruotsissa 200 toimittajaa, jotka listasivat kymmenen tapaa uutisoida: henkilöidä, yksityinen vastaan viranomainen, dramatisoida, politisoida, etsiä kielteisyyttä ja skandaaleita, oma kiinnostus, konfliktit, uhka ja paikallinen näkökulma. (Hvitfelt 1989, 105-106)

ammentaisivat lööppinsä, jos uutisiin ei etsittäisi uusia näkökulmia. Käytäntö on keltaisen lehdistön elinehto.

Dramatisointi on toimittajalle yksi keino käyttää valtaa suhteessa poliitikoihin. Siinä yhdistyvät yleisön viihdyttäminen ja poliitikon ”pelossa pitäminen”, sillä liiallinen dramatisointi tarkoittaa helposti negatiivista julkisuutta. Poliittisten näytelmien voima lähtee vastakkaisuuksista: toisen vihollinen on toisten liittolainen. Edelmanin (1988, 90-91) mukaan poliittiset uutiset merkityksellistävät asiat siten, että ne ovat helposti ristiriitaisia muiden yhteiskunnallisten ideologisten projektien kanssa. Uutisella luotu vaikutelma vaikeuttaa myös poliittisten strategioiden suunnittelua ja arviointia. Tämän vuoksi julkisuuden hallinnalla on entistä merkittävämpi rooli poliitikon työssä, vaikka median oletetaan itse päättävän, mikä on uutisoinnin arvoista. Vai päättääkö sittenkään? Edelmanin mukaan aiheiden tärkeys ei ole välttämättä päällimmäinen uutiskriteeri. Uutistekstin sisältö saattaa määräytyä muutoinkin kuin toimittajan ammattietiikan mukaisin journalistisin perustein. (vrt. Ridell 1994, 152)

Poliitikot ovat poliittisessa näytelmässä sekä näyttelijöitä että katsojia. He tulkitsevat uutisia oman sosiaalisen tilanteensa sekä ideologian pohjalta (Edelman 1988, 96) ERM-tapaus oli yksi poliittinen speaktaakkeli suomalaisessa politiikassa syksyllä 1996. Näytelmässä oli mukana kaikki draamaan tarvittavat henkilöt: sankari, vihollinen, pelastettava ja lukuisia sivurooleja, joita toimittajat toivat näyttämölle tarpeen vaatiessa. Toiset astuivat julkisuuden valokeilaan vastahakoisesti, toiset siellä paistatellen. ERM-näytelmä sai syytetyn kannalta ”onnellisen lopun”, sillä oikeuskansleri Jorma S. Aalto vapautti Arja Alhon vuotoepäilyistä.

ERM-näytelmän ohjaus ja pääosin myös käsikirjoitus olivat toimittajien käsissä. Poliittiset näytelmät ikuistavat poliittisen jännityksen ja ylläpitävät täten konflikteja, mutta myös politiikan käytäntöjä (Edelman 1988, 121). Tämäkään poliittinen speaktaakkeli ei ollut ennustettavissa (vaikkakin toimittajat muistuttivat lukijoita Arja Alhon poliittisesta menneisyydestä epäonnistuneine Helsingin juhaviikkoineen jne.). Syksyn 1996 huomiota herättänein poliittinen näytelmä perustui yllättävyyteen, epävarmuuteen, tulkintoihin ja vastakkaisuuksiin, ei kuitenkaan lopullisiin yleistyksiin. Edelmanin (1988, 125) mukaan

poliittiset näytelmät ovat yhtä kuin päivänpolitiikka, mikä ei auta tietenkään julkisten toimien legitimoinnissa.

Poliittiset uutiset ovat diskurssin luomia, ja niiden analysointi alkaa kielestä, joka korostaa vastakkaisia näkökantoja (Edelman 1988, 120). Vastakkaisuudet herättävät dramatiikkaa, mikä on toimittajan keino herättää yleisön mielenkiinto. Yhdysvalloissa kriittisyyden painopiste siirtyi 1980-luvulla politiikan sisällöllisistä paljastuksista vakuuttamaan yleisölle politiikan keinotekoisia luonnetta tiedotusvälineissä esitettävänä teatterina. Yleisölle kerrottiin, miten poliitikot yrittävät käyttää hyväkseen tiedotusvälineitä saavuttaakseen katsojia. Mediatapahtumien "dekonstruointi" on saanut Yhdysvalloissa ylikorostuneet mittasuhteet, ja se on syrjäyttänyt politiikan asiakysymysten käsittelyn ja analysoinnin. Erityisesti tv:n politiikan toimittajia on kutsuttu Yhdysvalloissa politiikan "teatterikritikoiksi". (Blumer 1990, 108; Aula 1991, 216) Suomalaiset politiikan toimittajat ovat tulleet perässä hitaasti mutta varmasti (vrt. Kanerva 1997).

2.2 Journalistiset strategiat todellisuuden luojina

Konstruktivistisen ajattelutavan mukaan uutinen pikemminkin luo todellisuutta kuin kuvaa sitä (Altheide 1974, Tuchman 1978). Journalistisilla strategioilla luodaan uutisissa todellisuusvaikutelma, joka perustuu kulloisenakin aikana vallitsevaan ideologiaan, johon se kutsuu lukijoita. Näin muotoutuneet diskursiiviset strategiat "helpottavat" uutisen olemassaoloa. Ne oikeuttavat sen ja luovat uskottavuutta. Objektiviisuutta pidetään uutisen yhtenä geneerisenä erityispiirteenä (Ridell 1993, 11). Altheiden (1974) mielestä ideologiat (kaupallistuminen, poliittiset vaikutteet, teknologia) johtavat uutisten kannalta ongelmiin. Hänen mielestään tapahtumat tulisi esittää kerronnallisesti siten, että niissä olisi alku, keskikohta ja loppu. Altheide kritisoi tv-uutisten jatkuvuutta jutusta toiseen (vrt. poliittiset näytelmät) (ibid. 173-174)

Toimittajat asettuvat teksteissään aiheesta riippuen joko yleisön puolelle tai aiheen toimijoiden puolelle. Samastuessaan lähteisiinsä toimittaja pyrkii toimijoiden rooliin tai jopa "ylittämään" heidät esimerkiksi asiantuntija-roolillaan. Yleisön suhteen taas toimittaja tuottaa merkityksiä juonen avulla, toisin sanoen syy-seuraus -suhteilla (van Dijk 1985, 233-269; Ridell 1994, 108) Tuolloin hän luo me/ne jaon, jonka perusteella yleisö suosii

kulloisenkin jaon mukaisesti me-osapuolta. Stuart Hall kehitti 1970-luvulla ajatuksen journalistisiin teksteihin koodatusta ideologisesta etusijalle asettuvasta luennasta. (Hall 1992, 133-148) Connell (1980, 145-154) eritteli tv-uutisointia Iso-Britannian hallituksen ja ay-liikkeen oppositiosiiven taistelusta palkkapolitiikasta 70-luvun puolella välissä. Hän osoitti, että kaikista toimijoista ei puhuta uutisissa samalla tavalla, osa esitetään hyväksyttävänä ja osa ei-hyväksyttävänä toimijoina. Toimijoiden jako osallisiin ja ei-osallisiin toteutettiin journalistisia strategioita hyväksikäyttäen toimittajien, uutistenlukijoiden ja kirjeenvaihtajien verbaalisissa diskursseissa, ja se perustui yhteiskunnassa hallitseviin käsityksiin asioiden tilasta.

Ridellin (1994, 114-120) mukaan esimerkiksi tv-uutisia ohjaa pääkertoja, joka on enemmän kuin tv-uutisten uutisankkureiden ja toimittajien summa. Se on uutisen takana oleva "näkyvätön käsi", jonka jälki näkyy journalistisessa työprosessissa. Kyse on juuri uutisten ylläpitävästä ideologiasta, jonka "vankeja" toimittajat ovat. Uutisissa uusiintuu yhteiskunnallinen status quo (vrt. Tuchman 1978, 209-216). Ne rakentuvat vallitsevan ideologian varaan ja ottavat merkityksensä muiden uutisten konteksteista sekä yleisön oletuksista. Näin ollen sama uutisaihe voi sisältää monia eri merkityksiä (Edelman 1988, 92). Ideologia asettaa journalistiset strategiat tiettyihin käytäntöihin ja istuttaa toimittajan "hiekkalaatikkoon", josta ei voi ja ennen kaikkea ei sovi kurkotella ulos. Journalistin katsotaan rikkoneen maansa journalistista tapaa, jos strategia poikkeaa totutusta. Suomessa toimittajaa syytetään helposti liiallisesta subjektiivisuudesta, sillä uutisjournalismi perustuu objektiivisuuden ihanteelle. Uutisjournalistisena ihanteena on rakentaa looginen, uskottava ja eheä, uutismaisuutensa rakenteellaan osoittava teksti (Ridell 1994, 115), jota kuitenkin ohjaavat yhteiskunnassa kulloinkin vallitsevat ideologiset ihanteet.

3. TUTKIMUSSTRATEGISIA LÄHTÖKOHTIA

Uutista on alettu määritellä omaksi teksti- tai diskurssityypiksi. Tämä konstruktivinen käänne haastaa uutiskäytännössä ja perinteisessä tiedotusopillisessa perinteessä totutun näkemyksen uutisesta tiedon välittäjänä (Ridell 1994, 102, vrt. Pietilä 1988, 5-17, Dahlgren, 1987, 3-15)

3.1. *Narratologiaa uutistutkimukseen*

Narratologiavaikuttainen lähestymistapa uutisiin on saanut vankkaa pohjaa Suomessa etenkin tamperelaisessa tiedotusopillisessa tutkimuksessa. Uutisen kertomukseksi käsittäneet tiedotustutkijat eivät ole määritelleet, mikä kertomus on tai miksi uutinen pitäisi ymmärtää kertomukseksi. Ridellin (1994, 102) mielestä oleellisinta ei ole pohtia, onko uutinen todellakin kertomus vai ei, sillä vastauksesta riippumatta uutistekstejä voi eritellä narratologisia apuvälineitä käyttäen. Uutisista saadaan tukevampi ote kertomusmuodon tarkasteluun kehitetyillä työkaluilla. Puhtaat narratologiset apuvälineet ovat liian tekstilähtöisiä, eivätkä sellaisenaan ole käytettävissä tiedotusopillisessa tarkastelussa. Narratologisia välineitä voidaan hyödyntää journalismitutkimuksessa tarkasteltaessa esimerkiksi edellisessä luvussa tarkasteltua uutisten luomaa yhteiskunnallista status quota ja ideologisista muotoa. Narratologia soveltuu myös diskursiivisten mekanismien erittelyyn, jos tutkimuskohteena on esimerkiksi, miten uutisissa tuotetaan yleisölle passiivisen sivustakatsojan asema. Diskursiivisten mekanismien erittely on tarpeellista myös valta-aspektien tarkastelussa.

Ridellin (1994, 102-105) mielestä narratologia tarjoaa myös hyviä apuvälineitä tarkasteltaessa uutisjournalistista tekstin ja yleisön suhdetta tekstuaaliselta kannalta, jolloin huomio kiinnittyy diskursiivisiin tulkinta-asemiin, joita rakentuu uutisteksteissä reaalista lukijaa varten. Näiden valmiiden tulkintojen kautta lukijalle tarjotaan tietynlaisia merkityksiä sekä tekstin kulloinkin esittämästä että laajemmin sosiaalisesta todellisuudesta. Uutinen houkuttelee lukijan arvottamaan yksittäistapauksia tietyllä tavalla ja tämän lisäksi se tarjoaa tämän arvottamisen implikoimia käsityksiä yhteiskunnallisen todellisuuden järjestymisestä.

3.2. Diskurssi ja genre

Journalismintutkimuksessa genren käsite on pätevä uutisjournalismin tutkimukseen. Se mahdollistaa uutistekstin empiirisen erittelyn esimerkiksi:

- 1) **tekstien ja tekijän (journalistisen käytännön) välisen suhteen kannalta,**
- 2) tekstien yleisöön kohdistaman puhuttelun kannalta ja
- 3) tekstien (puhuttelun) ja yleisön luentojen välisen suhteen kannalta (Ridell 1993, 10; Ridell 1994, 150-153).

Tämän tutkimuksen painopistealue on kohdassa 1, jolloin tarkasteluun liitetään journalistisen käytännön suhteet niihin instansseihin ja käytäntöihin (tässä tapauksessa politiikkaan), joista journalismi hakee aineksensa ja jonka kanssa se on tiiviissä vuorovaikutuksessa. Tällöin ei voida myöskään unohtaa uutisjournalismin laajempia yhteiskunnallisia toiminta-alueita tai kamppailua uutisjulkisuuden hallinnasta yhteiskunnassa. (ibid.) Kyseiset aspektit valottuvat tässä tutkimuksessa juuri valtakäsitteiden kautta. Ridellin (1994, 151) mukaan tekstien rakenteellinen erittely on olennaisin osa ensimmäisessä kohdassa, vaikka genre johtaa tekstianalyysin osittain tekstien ulkopuolelle (kontekstuaalinen uutisanalyysi). Analyysissä on siis otettava huomioon tekstien tuottamisen ja tulkinnan konventiovälitteiset käytännöt, jotta voitaisiin tarkastella kertovan diskurssin ja henkilöiden sekä instanssien diskurssien kietoutumista toisiinsa uutisessa.

Narratologia jakaa kertovan tekstin analyttisesti tarinaan ja diskurssiin. Tarina on tekstin kronologiset tapahtumat eli ihmiset ja miljö. Diskurssi on tarinan esittäminen kulloisessakin tekstissä. Se koostuu tekstuaalisesta keinoista, joiden avulla tarina kommunikoidaan yleisölle.⁵ Diskurssissa korostuu tekstin retorisuus. Tarinassa taas korostuvat tekstin sisältämät kulttuuriset myytit. Tarina ja diskurssi ovat tutkijan tuottamia parafraseja, niitä ei ole tekstissä sellaisenaan. Ridellin mukaan tähän mennessä uutisia

⁵ Edelmanin (1988) mukaan poliittinen diskurssi auttaa ihmisiä muuttamaan. Se tekee meistä, keitä ja mitä olemme poliittisina toimijoina ja kansalaisina. Kieli palvelee ihmisiä. Se yhdistää meidät menneisyyteen ja toisaalta erottaa meidät sieltä. Kieli ei ole moraalisesti tai poliittisesti neutraali väline. "As we speak, so we are." Eli muutamme sen mukaan kun kielemme käsitteet muuttuvat. Poliittinen diskurssi muuttuu puhuessamme ja sen vuoksi, että puhumme.

on lähestytty tiedotusopillisessa tutkimuksessa enemmän tarinoina kuin diskursseina⁶. (ibid. 106)

Kunelius (1993, 33) määrittelee genren kulttuurisesti mekanismiksi, jossa yksittäinen teksti kuuluu tietyn tekstilajin jäseneksi. Genrellä ei ensisijaisesti luokitella tekstejä, vaan tarkastellaan, miten genren kategoria toimii tekstien ymmärtämistä ja niiden tulkintaa ohjaavana tekijänä. Geneerisyys näkyy tekstissä tekstien kykyä kommunikoida ja kykyä *tulla tulkituksi yhteisellä tavalla* muiden tekstien joukossa. Tekstin *geneeriset piirteet antavat sille kulttuurin määrittämän paikan ja ehdottavat tulkintatapaa*. Tämän lisäksi genret osallistuvat myös *tekstien tuottamiseen* antamalla ohjeita, miten kirjoittaa tai mitä tottumuksia rikkoa.

Kuneliuksen määrittelemä geneerisyys voidaan lukea esiin Kyösti Pekosen symboli-käsitteestä. Symbolissa on kyse yksilön ja yhteiskunnan kohtaamisesta, joka toteutuu joidenkin ideoiden korostuneena merkityksellistämisenä. Siinä arvioija (lukija) kokee jonkun symbolin (tekstin) välityksellä jotakin tärkeäksi ja merkitykselliseksi, jossa on kyse yhteiskunnallisesti ja poliittisesti muodostuneesta lisämerkityksestä. (Pekonen 1991, 110) Tämä lisämerkitys voidaan tulkita juuri genren yhdeksi tehtävistä edesauttaa ihmisiä tulkitsemaan jokin teksti tietyllä tulkintatavalla. Yhteinen tulkintatapa yksinkertaistaa asioita, luo toimijoille (tekstin tuottajalle ja lukijalle) turvallisuutta ja pienentää ”väärin tulkitsemisen” mahdollisuutta.

Modernin politiikan elinehto on kyky merkityksellistää asioita. Jos se ei onnistu tässä, politiikka saattaa kuihtua rutiininomaiseksi hallinnoksi. Symbolilta edellytetään kykyä voittaa rutiineita. Toimiva symboli edellyttää poikkeuksellista kerrontaa ja kieltä. (Pekonen 1991, 110) Jos Pekosen määrittelemä toimiva symboli tulkitaan uutisen kerronnallisuuden avulla, se kehottaa irtautumaan uutisluranko-mallista, joka vastaa ainoastaan perinteisen uutisen vaatimiin kysymyksiin. Rutiinien voittamiseksi uutiskerrontaa pitäisi monipuolistaa, mikä saattaa kyseenalaistaa toisaalta uutisten uskottavuuden. Uutiset eivät sopisikaan enää lukijan oppimiin geneerisiin muotteihin.

⁶ Stuart Hall (1990, 142) muistuttaa, että ydinkysymys on se, mitkä diskurssit ovat valta-asemassa. Yhteiskuntaelämän eri lohkot (sosiaalinen, poliittinen, kulttuurinen) kartoittavat diskursiivisiksi alueiksi, jotka järjestyvät hierarkisesti hallitseviksi tai etusijan saaneiksi merkityksiksi.

Kuneliuksen (1993, 41) mielestä journalismin tutkimuksessa diskurssin ja genren käsitteiden suhde on hedelmällistä ymmärtää siten, että diskurssilla tarkoitetaan ”tiettyjen instanssien puitteissa järjestäytyneitä puhetapoja”. Journalistinen diskurssi on se kenttä, jolla toimittaja voi toimia ja jolle hän voi järjestää politiikan diskurssia. Diskurssin sisäistä järjestystä voi kuvata geneeristen muotojen suhteilla. Tällöin esimerkiksi poliitikon puhe olisi yksi politiikan diskurssin genre, joka puhuttelee nykyään poliittista uutisjournalismia eikä suoraan yleisöä kuten ennen. Kuneliuksen mukaan genreiden kohtaamisissa välittyy yhteisymmärrys, jossa poliitikko pääsee ääneen uutisessa, ja journalismi saa vallan toimittaa puheen lukijoita varten. ”Yhteisymmärrykseen” kuuluu toimintavallan jako: journalismi esittää asian tärkeänä ja yleisesti merkittävänä, poliitikko tyytyy siihen, että hän ei saa päättää siitä, mitä puheesta uutisoidaan ja mitä ei. Molemmat ennakoivat toistensa tapaa käyttää yhteisesti jaetuksi ”sovittua” valtaa. Lehden ja toimittajan uutisointivaihtoivat ovat sidoksissa journalististen genreiden sääntöihin, kuten ajankohtaisuuteen sekä tuttuihin ja epätavallisiin elementteihin (Reunanen 1994, 44). Samoin politiikka on sidoksissa poliittiseen diskurssiin, mutta nykyään sen on pyrittävä muotoilemaan puheensa mahdollisimman valmiiksi journalistiseen diskurssiin saavuttaakseen yleisönsä. Poliitikon on hypättävä journalistiseen diskurssiin taatakseen toimintaedellytyksensä julkisella areenalla.

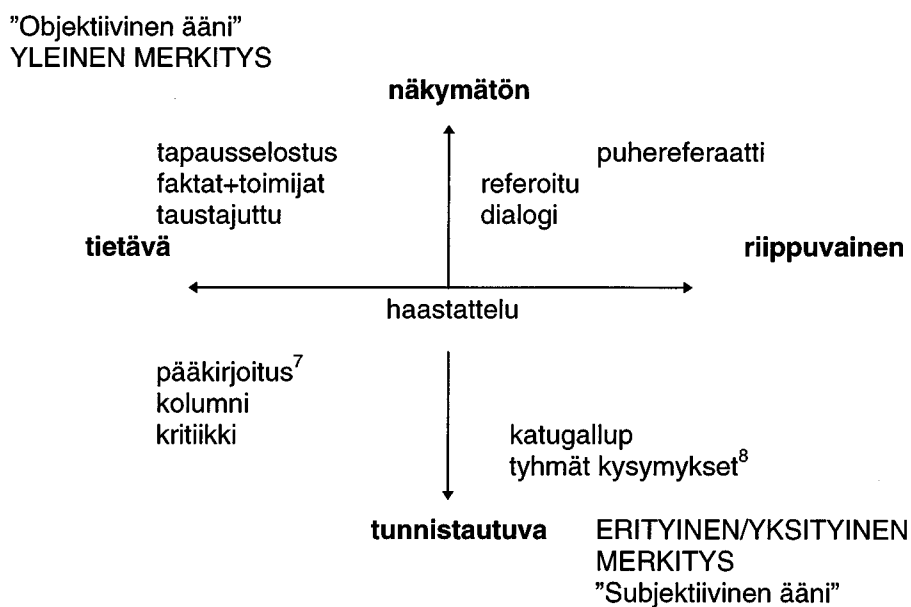
Kunelius (1993, 34-35) jakaa uutiset geneerisesti koviin ja pehmeisiin (kts. Tuchman, 1978, 89-103). Kovat uutiset määritellään niiden sisällön, kielen, rakenteen ja kerronnan avulla. *Kovien uutisten sisältö on tärkeää, yleisesti merkittävää ja rajoittuu faktojen esittämiseen.* Tekstissä ei sekoiteta tulkintoja ja tosiasioita keskenään. Tämän lisäksi varmat ja epävarmat tiedot on erotettava toisistaan. Kova uutinen vastaa kysymyksiin mitä, missä, milloin, miten, miksi ja millä seurauksilla.

Uutisen **kielen** Kunelius jakaa omaan ääneen ja vieraaseen puheeseen. Ideaalinen oma ääni on lyhyttä, konkreettista ja esitystapa on aktiivinen. Oma ääni puhuu asioista niiden ”oikeilla nimillä”. Kunelius korostaa, että vieraan puheen tulkitseminen (tulkitseminen vaikeat käsitteet ja paljastaa manipulaatioyritykset) uutisen omalle kielelle on tärkeää. Uutistoiminta on perustaltaan ja luonteeltaan konfliktista, sillä lähteillä oletetaan olevan aina tavalla tai toisella ”oma lehmä ojassa”, minkä vuoksi *uutisen omalle äänelle on asetettu tulkitsemisen vaatimus* (vrt. Ridellin ja Pietilän vapaa epäsuora esitys). Uutisen

rakennetta kuvaa perinteinen nurinkäännetty pyramidi. Kova uutinen kertoo asiat tärkeysjärjestyksessä lyhyin kappalein. (Kunelius 1993, 36-37)

3.3 Uutiskerrontaa

Kunelius (1993, 1996) määrittelee uutiskerronnan kahden kerronnallisen ulottuvuuden yhdistelmällä. **Uutiskerrontaa määrittävät tietävyys** suhteessa tapahtumiin ja tahoihin, joista se kertoo, ja sen **näkymättömyys** omassa kerronnassaan. "Journalistien kerronnan voimakenttää" voidaan lukea laittamalla tietävyys-riippuvuus ja näkymättömyys-tunnistettavuus -ulottuvuudet ristikkäin. Horisontaalinen linja kertoo journalismin suhteesta todellisuuteen, ja vertikaalinen linja esittää journalismin suhdetta lukijaan (Kunelius 1996, 129). Journalististen tekstien diskurssit antavat kehukset, miten katsoa maailmaa. Journalistista diskurssia on mahdollista kuvata erilaisten geneeristen muotojen järjestelmänä, jolla on oma suhteellisen pysyvä sisäinen järjestys ja dynamiikka. Järjestyksen hallitseminen on Kuneliuksen mukaan journalismin ymmärtämistä. (Kunelius 1993, 38)



⁷ Kerronnallisen voimakentän vasempaan alakulmaan sijoittuvissa genreissä journalistinen ääni on tunnistettavissa. Tällöin toimijat eivät ole todellisia esiintyjä vaan objekteja. Genreissä näkyy myös "liittoutuminen" tietyn yleisön kanssa. Näkyvä liittoutuminen on levikin kannalta kuitenkin vaikeaa, sillä on otettava huomioon lehden sosiaalinen status. (Kunelius 1996, 133-134)

⁸ Tyhmät kysymykset tehdään yleisön näkökulmasta. Niiden symbolinen viesti on se, että uutistoimitukset tarkkailevat byrokraatteja. (Kunelius 1996, 134)

Perinteiset juttutyypit, niiden kerronnan lajit ja niiden journalistisen diskurssin kokonaisuudessa saamat tulkintakehykset voidaan järjestää **kerronnalliseksi voimakentäksi** (kts. kuva), jolla kuvataan journalismin sisäistä dynamiikkaa, sen rajoituksia ja mahdollisuuksia. Jutun aihe ja tietyt geneeriset konventiot sijoittavat tekstin journalististen diskurssien sisäiseen järjestykseen. Kuneliuksen mukaan samalla selviää, onko kerrotussa kyseessä yleinen vai yksittäinen seikka. Uutisen on yleisesti merkittävästä asiasta kertoessaan säilytettävä näkymätön tietävyytensä. Esimerkiksi poliitikon puhe sellaisenaan lehdessä, ilman toimitustyötä, merkitsee kerronnan pitkälle vietyä riippuvuutta ja lähes tekniseksi kanavaksi häipyvää viestimen näkymättömyyttä. (ibid. 39)

Jos journalistinen teksti on suhteellisen näkymättömän kerronnan ja tietävän kerronnan yhdistelmä, se voidaan tunnistaa *uutisgenren* kautta. Uutiskerronta sijoittuu voimakentässä vasempaan yläkulmaan, jolloin sen ideaalina on pyrkiä häivyttämään oma välittävä roolinsa kerronnasta (näkymättömyys). (Kunelius 1993, 37) Uutiskerronta on ajan, paikan ja tietävyyden suhteen kertomansa ulkopuolinen tai yläpuolinen ääni, joka on rakentanut tekstiin realistisen hierarkian ja on kerronnallisen etäisyyden päässä kohteestaan (vrt. Davis 1990, 168. Hän vertaa toimittajaa kaikkitietäväksi kertojaksi ja ääneksi, johon voi luottaa, koska se tarjoaa pätevän reportaasin tapahtumien kulusta.) Kerronta pyrkii erottumaan yleisöstään tarjoamalla sille merkityksiä. (Kunelius 1993, 37-38; Kunelius 1996, 131) Kun poistutaan kovan uutisen alueelta, tulkintamahdollisuudet kasvavat. Analysoitaessa tekstejä on kuitenkin muistettava, että tekstin narratiivinen ääni ei ole tekstissä, vaan se luodaan suhteessa lukijan kulttuuritaustaan, normeihin ja konventioihin, joita tämä käyttää. Kyseiset elementit ovat vaikeasti muutettavissa. (Kunelius 1996, 130)

Politiikan ja journalismin instituutioiden näennäinen erottautuminen toisistaan korostaa journalistisia juttutyyppejä, joiden esitystekniikat pyrkivät selkeästi sijoittumaan kertomansa asian joko yleisen tai yksityisen merkityksen alueelle, mutta ei niiden rajamaille, jolloin journalismia jakava yleisen ja yksityisen välinen ero korostuu (Kunelius 1993, 40). Vakava journalismi painottuu vasemman yläkulman yleisen merkityksen

tuottavien kovien uutisten ympärille, ja kevyt journalismi siirtää eloisan otteensa selkeämmin erityiseen kategoriaan. (ibid. 40; Hall 1992, 227-230)

3.4 Objektiivisuus ja genren asettamat rajat

Modernin journalismin suurin myytti on uutisten neutraalisuus. Kun massalehdistö ja sähköinen media kasvoivat, uutisilta alettiin vaatia objektiivisuutta. Narratiivinen rakenne "objektiivisten" uutisten tuottamiseksi johti moniin pakkoihin uutistuotannossa. Luotiin esimerkiksi kovien uutisten pyramidirakenne. (Davis 1990, 167). Objektiivisuus tavoitteena ei kuitenkaan välttämättä tarkoita sitä, että jutut olisivat lähempänä todellisuutta. Objektiivisuutta ei tulisi ottaa myöskään itsestäänselvytenä, eikä unohtaa puolueellisuutta. Köcherin (1986, 61) mielestä objektiivisuus normina journalismissa edustaa illuusiota. Se on nähty toisinaan myös epärehellisenä arvona. Objektiivisiksi väitetyt uutiset ovat taas Hvitfeltin (1989, 39) mukaan ideologisia kuvauksia todellisuudesta, sillä objektiivisuus-käsitteellä on ideologinen määritelmä. Myös Edelman (1988, 95) pitää uutisten objektiivisuutta absurdina, sillä uutiset ovat tulkintojen tulkintoja, ihmisten ohjaamia kuvia todellisuudesta. Hänen mukaansa objektiivisuus legitimoii yhteiskunnan status quon, koska objektiivisesti määritelty tulkinta kuvastaa ajan dominoivia arvoja. Tämä tutkimus nojaa teesiin, jonka mukaan uutiset ovat rakennelmia ja ne perustuvat tulkintoihin.

Toimittajat pyrkivät tavoittelemaan uutiseen neutraalisuutta "vastuun kierron strategialla", jonka avulla lehti säilyttää "objektiivisuutensa" ilman että sen täytyisi puuttua riidanalaisiin, epävarmoihin tai arvelunomaisiin asioihin. Uutisessa lehti asettautuu muiden poliittisten toimijoiden ulko- ja yläpuolelle huolehtimalla siitä, että kiistanalaisiin asioihin puuttuvat vain esiintyjät ja toimijat, ei kertoja. (Reunanen 1994, 46; Tuchman 1978, 83-97) Reunanen muistuttaa (vrt. voimakenttä), että jutuille on tuotettava kiinnostavia kärkiä siten, että lehden uskottavuus riippumattomana ja totuudellisena toimijana säilyy. (Reunanen 1994, 57)

Silti tietyillä instansseilla ja henkilöillä on etuajo-oikeus uutisten kuvaamaan maailmaan, mutta samalla journalistien suhde näihin lähteisiin on muuttunut kriittisemmäksi. Poliitikkojen mahdollisuus hallita itsestään kertovien uutisten sisältöä on vaikeutunut (Aula, 1991). Toimittajien käyttämät sitaatit lyhenevät ja heidän arvioiva otteensa on lisääntynyt,

vaikka arviointi ei aina silti koskekaan politiikan sisältökysymyksiä (Kunelius 1993, 40). Toisaalta toimittajan toiminnallakin on rajansa rajoittaa lähteiden kykyä määrittellä uutisten sisältöjä. Tähän väitteeseen soveltuu genren käsite. Toimittaja voi käyttää vaihtelevia esitystapoja, mihin sisältyy kuitenkin se riski, että lukija ”ei tunnista tekstiä” eli tulkitsee sen jossain muussa journalistisessa genressä kuin uutisgenressä. Tällainen Kuneliuksen nimittämä ”geneerinen liikahdus” ei palvele journalistia eikä tämän lähteitä. Genren käsitteellä voi siis kuvata journalististen toimintakykyjen rajoja. *Genre asettaa journalistiselle tekstille pelisäännöt*, joiden kautta tekstin tuotantoon osallistuvat instituutiot ja niiden diskurssit kohtaavat tietyissä genreissä. Pelisäännöt ovat osoitus niistä paineista, joita vaatimukset yleisön luottamuksesta ja uutisten uskottavuudesta aiheuttavat. (Kunelius 1993, 41)

3.5 Kertojan käsite

Veikko Pietilä (1988, 5-17) korostaa, että fiktioista tuttua kertojan käsitettä voidaan käyttää myös faktuaalisissa esityksissä, kuten uutisissa. Tällöin kertojaa ei voi kuitenkaan samastaa jutun kirjoittaneeseen henkilöön. Ridell (1994, 19-32) korostaa taas sitä, että kertoja pyrkii henkilöitymään myös narratologisessa käytössä. Pietilä erottaa neljä kertojatyyppiä, jotka hän rakentaa kertojan tunnistautumisen/tunnistamattomuuden ja asioihin puuttumisen/asioihin puuttumattomuuden yhdistelmiksi (vrt. Kuneliuksen 1993, 1996 kerronnallinen voimakenttä). Lisäksi Pietilä huomioi kertojan tietävyyden, joka on merkittävä aspekti uutisten ideologisen puhuttelevuuden kannalta. Pietilän mukaan kaiken tietävä kertoja tuottaa tekstiin sulkeutuman, joka asemoi lukijaa tiettyyn ideologiseen merkityksenantoon. Vähän tietävä kertoja taas ei liitä tekstin eri aineksia ymmärrettäväksi kokonaisuudeksi, vaan jättää tekstin avoimeksi ja antaa lukijalle enemmän vapautta sen tulkinnassa. (Pietilä 1988, 12-13)

Ridell kyseenalaistaa termin tietävyys. Hänestä kyseessä on pikemminkin se, että kertoja operoi tekstin muodostavia diskursseja ja sen muuta ainesta enemmän tai vähemmän sulkevalla tavalla. Pietiläkin on luopunut tietävyydestä kertojaa luonnehtivana määreenä ja puhuu uutiskertojasta sidosdiskurssina, jonka avulla tekstin ainesta käsitellään eri tavoin. (Pietilä 1988, 12-13; Pietilä 1992, 45-53; Ridell 1994, 114-115) Pietilä (1991, 178-179) erittelee kertojan esittämät tekstiosat tiivistyksiksi, tunnistuksiksi ja taustafaktoiksi, joiden

avulla voidaan tuottaa tietävyysvaikutelma. Tiivistyksissä kertoja tiivistää lähdeaineistossa olleita asioita esimerkiksi otsikoissa, väliotsikoissa ja ingresseissä. Tunnistuksissa kertoja identifioi, kuka uutisen esiintyjistä kulloinkin vastaa esitetystä tiedosta. Taustafaktat asettavat tiedot yhteyksiinsä ja tekevät niistä ymmärrettäviä. Tiivistyksissä kertoja esittää kärjen uutisen juonirakenteen näkökulmasta. Tunnistuksissa kertoja ilmaisee, mikä tekstissä esiintyvän toimijan rooli on suhteessa kärkeen. Taustafaktat tekevät kärjen ymmärrettäväksi. (Reunanen 1994, 48)

3.6 Kertojan diskurssin ja henkilöiden diskurssin suhteet

3.6.1 Näkökulma

Uutistutkimuksessa hyödynnetty narratologinen käsite on näkökulma, joka voi olla kertojan oma, mutta se voi kuulua myös jollekin tekstin henkilöistä (Ridell 1994, 116). Näkökulmia on erilaisia. Tammi katsoo, että näkökulma voi olla tiedollinen, psykologinen tai ideologinen (Tammi 1983, 41). Näkökulma irrotetaan uutistutkimuksessa narratologian tarina/diskurssi -jaon edellyttämästä kerronnallisesta hierarkiasta, jotta siitä olisi apua uutismuodon erittelyssä. Narratologiassa tarinan henkilöt näkökulmineen ovat aina alisteisia diskurssissa sijaitsevalle kertojalle, koska kertoja voi kertoa henkilöistä, mutta kerronnassa yleisesti omaksutun säännön mukaan henkilöt eivät voi havaita kertojaa. Ridellin mukaan olisi kuitenkin osuvampaa puhua tekstin painotuksista kuin näkökulmasta. (Ridell 1994, 116-117; Tammi 1983, 38.)

Näkökulman kannalta valta on sillä, kenen näkökulmasta asioita katsotaan. Kertoja käsitetään yleensä toimittajaksi, vaikka se muotoutuu inhimillisestä toimittajasta ja yhteiskunnassa vallitsevasta ideologiasta (vrt. näkymätön käsi). Tästä johtuen toimittajan valta ei rajoitu pelkästään tekniseen vallankäyttöön. Hän valitsee näkökulman ja muuttaa sitä haluamallaan/välineen haluamalla tavalla. Ridell toteaa kuitenkin kertojan ja henkilöiden diskurssien olevan uutisissa sangen tasavertaisia, koska uutisten tuottamista säätelee normatiivinen kielto puuttua henkilöiden puheen sisältöön (Ridell 1994, 117). Normatiivisesta kiellosta huolimatta haastateltavien kommentteja muokataan iskevän otsikon ja nasevan ingressin toivossa. Kielto ei täten murenaa kertojan valtaa.

Myös Ridell (ibid.) toteaa, että normatiivinen kielto ei poista kertojan diskurssin erityisasemaa. Se on edelleen hallitseva diskurssi, sillä toimittaja on rakentanut sen turvin juttunsa ja organisoinut ja operoinut siihen sisällyttämiään muita diskursseja. Pelkkä tekninen hallinta antaa toimittajalle mahdollisuuden huomattavaankin diskursiiviseen vallankäyttöön. Ridellin mukaan onkin kysyttävä, *kenen tai minkä hyväksi kertojan valtaa uutisissa käytetään*. On yhtä oleellista ottaa huomioon se, mitä uutistekstissä ei ole kuin se, mitä siinä on. Kuneliuksen (1993, 41-42) mukaan kysymys, kenen diskurssia mikäkin osa tekstistä on, ei ole uutisanalyysin kannalta merkittävintä, vaan tärkeää on ottaa selvää siitä, minkä instanssin merkityksiä mikäkin osa tekstistä ajaa tai minkä instanssin diskurssiin ne pyrkivät palautumaan.

Kertojan diskurssin ja henkilöiden (instanssien) diskurssien suhteissa nousee esiin *potentiaalinen kamppailu*, vaikka tiedostetaan olemassaoleva mahdollisuus kertojan tekniseen valta-asemaan perustuvasta ylivallasta uutistekstiä organisoivana diskurssina. Näiden diskurssien tarkastelussa on otettava huomioon kertovan diskurssin tavat organisoida ja operoida tekstin muita diskursseja ja niiden painotuksia. Diskurssien välisten suhteiden selvittely avaa oven uutisten objektiivisena esittäytyvään merkityksenantoon, joka näyttäytyy tässä valossa erisuuntaisten intressien kamppailuna. Keiden ääniä neutraaliksi oletetussa uutistekstissä kertojan vallalla tuetaan ja horjutetaan? (Ridell 1994, 118-119) Uutisia luetaan yhä uskottavina esityksinä todellisuudesta sinänsä, vaikka varsin hyvin tiedetään, että tietyillä instansseilla on etuajo-oikeus uutisten kuvaamaan maailmaan (Kunelius 1993, 40; Ridell 1994, 119). Myös uutisten aukkopaiikkoja etsimällä ja erittelemällä voidaan paljastaa jotakin oleellista uutisjournalismin kommunikatiivisen sopimuksen ja sen taustalla olevan kulloisenkin arkijärjen luonteesta. (Ridell 1994, 127)

Diskurssien välinen suhde uutisissa voidaan lukea esiin myös vieraan puheen kautta. Erilaiset vieraat puhujat pyrkivät lähestymään yleisöä tietyin intentioin. Näitä pyrkimyksiä toimittaja/väline pyrkii kertojan vallalla organisoimaan ja operoimaan. Koska toisilla instansseilla on etuajo-oikeus uutisiin, vaikuttaa selvältä keiden ääniä lukijoille halutaan tarjota. (Ridell 1994, 119) Eronen (1991, 26-30) erottaa henkilö/instanssin diskurssia tukevat (diskurssia suositellaan lukijalle) ja sitä horjuttavat strategiat (diskurssin lukijaan kohdistamaa puhuttelua vähätellään). Hän puhuu ideologisesta yhteiskunnallistamisesta

eli uutiset tarjoavat poliittisille toimijoille vaihtelevat mahdollisuudet puhutella lehden kautta lukijoita.

Reunanen (1994, 48-49) tarkastelee kertojan ja henkilöiden välistä suhdetta kielen funktioiden kautta. Kauko Pietilä (1989, 34-37) erottelee kielen ajatusten kommunikoinniksi (ymmärtävä orientaatio) ja performanssiksi (tulkitseva orientaatio). Edellinen tarkoittaa kielenkäyttötapaa, ja performanssissa on taas kyse imagon luomisesta ja kompetenssin osoittamisesta. Reunanen järjestää Pietilän esittämän asetelman kuulijan ja puhujan välisestä suhteesta siten, että hän sijoittaa kuulijaksi jutun kertojan ja puhujiksi esiintyjät. Reunanen erittelee neljä eri kertojatyyppeä suhteuttamalla toisiinsa ymmärtävän ja tulkitsevan orientaation sekä kuvaamalla kertojan ja esiintyjän suhdetta sen perusteella, tarkastellaanko esiintyjää yksinään vai rinnastetaanko se toisiin esiintyjiin. Puheenjohtajan orientaatio on ymmärtävä eli se arvioi esiintyjien esittämiä asioita. Erotuomarin orientaatio on tulkitseva eli se arvioi esiintyjää itseään.

	Yksittäinen esiintyjä	Muihin suhteutettu esiintyjä
Ymmärtävä orientaatio	1 ymmärtäjä	2 puheenjohtaja ⁹
Tulkitseva orientaatio	3 tulkitsija	4 erotuomari ¹⁰

Ymmärtäjä- ja tulkitsija-kertojen käyttö tekee lehdelle mahdolliseksi yhtäaikaaisesti raportoida esiintyjien mielipiteitä ottamatta niihin kantaa (ymmärtäjä-kertoja) ja ottaa niihin kantaa asemoimalla esiintyjää esimerkiksi ironisesti (tulkitsija-kertoja). Ironian avulla lehti pystyy puhuttelemaan samanaikaisesti erilaisia yleisöjä. (Reunanen 1994, 56-57)

3.6.2 Vapaa epäsuora esitys

Diskurssien välisten suhteiden erittelyn kannalta on hankalaa, jos kertojan ja henkilön diskurssit kietoutuvat yhteen. Uutiskertoja suodattaa, taittaa ja sävyttää vierasta puhetta painotuksineen äärimmäisen epäsuoralla tavalla. Journalistisessa työprosessissa mahdollistuvan vapaan epäsuoran esityksen (VEE) vuoksi jää usein epäselväksi, kuuluvatko tekstin painotukset kertojalle vai henkilölle. Puhuttelun alkuperä

⁹ Puheenjohtaja-kertojan luoma asetelma muistuttaa kokousta, jossa esiintyjät ovat osanottajia ja kertoja puheenjohtaja. Kertoja asemoi esiintyjät keskustelemaan toistensa kanssa. Kertojan luoma aseointi määrää, kenen esiintyjän tapa esittää asiat vaikuttaa uskottavimmalta. (Reunanen 1994, 49)

¹⁰ Erotuomari-kertoja hahmottaa peliasetelmaa ja arvioi pelaajien suoritusta. (Reunanen 1994, 49)

epämääräisyyden lisäksi lukija ei tiedä, kenen painotuksia hän lukee. VEE:tä on kuvattu suoran ja epäsuoran esityksen yhteensulautumiseksi. VEE tarjoaa mahdollisuuden *diskursiiviseen vallankäyttöön*. Toimittajat voivat helposti tukea tai horjuttaa henkilöiden diskursseja jäämättä kiinni uutisjournalistisen puolueettomuuden normin rikkomisesta. (Pietilä 1993, 354-359; Ridell 1994, 119) Erosen mukaan esityksen alkuperän epämääräistäminen liittyy toimittajan pyrkimykseen tuottaa poliittisesta toimijasta tiettyä tulkintaa. Katkaistessaan diskurssin alkuperän ja sen tekstuaalisen esityksen yhteyden toimittaja voi puuttua kertojalla asioihin ja puheisiin niin, ettei lukija tunnista tätä (Eronen 1991, 121-123).

Kertovan diskurssin ja henkilöiden/instanssien diskursseja voidaan Ridellin (1994 15-16, 119-120) mukaan tutkia ”parhaiten” ulottamalla erittely tekstien ulkopuolella (kertojan eitekstuaaliseen toimintaan, jolla pohjustetaan muiden diskurssien organisointia ja operointia itse tekstissä). Näin päästään käsiksi VEE:n uutisjournalistiseen soveltamiseen ja saataisiin ote niistä toimittajien jo uutisen tuottamisvaiheessa hyödyntämistä *kerronnallisista strategioista*, joiden käyttöä eriteltäessä uutistekstien ulkopuolella ratkaisevassa asemassa ovat uutisen tuottamista koskevat professionaaliset konventiot. Kaivamalla esiin strategiat voidaan löytää kulttuuriset oletukset, joihin vieraan puheen operoiminen uutistekstiksi perustuu.

Vološinov (1990, 144-145) tarkastelee vieraan puheen käsittelyä maalauksellisena, jossa esiintyjien puhe välittyy yksilöllisesti ja eriytyneesti, jolloin sisällön lisäksi vieraan lausuman kielelliset erityispiirteet näkyvät tekstissä. Toisaalta vieras puhe voi saada tekstissä valta-aseman, jolloin se alkaa sulattaa sitä normaalisti kontekstoivaa ääntä. Tällöin tekijän konteksti menettää sille normaalisti ominaisen objektiivisuuden vieraaseen puheeseen verrattuna ja se vastaanotetaan ja tiedostaa itsensä jonakin yhtä subjektiivisena ”vieraana puheena”. Muodollisesti vieras ääni ei pysty koskaan sulattamaan sitä kontekstoivaa uutisen omaa ääntä (Kunelius 1993, 36). Uutisessa ei toisaalta vieras ääni voi ottaa valtaa kokonaan, sillä tuolloin kyseessä ei ole enää uutinen, ei ainakaan kova.

4. VALLASTA

4.1 Teoretisointia

Tarkastelen vallan käsitettä ensin poliittisesta perspektiivistä, mikä luo pohjaa vallan erittelyyn tiedotustutkimuksen kannalta. Vallan muodostumisen tarkastelu on työssäni keskeistä toimittajan ja poliitikon konfliktialttiin suhteen vuoksi. Valtasuhteiden mielenkiinto piilee siinä, että vallalla on aina seurauksia. Niissä voidaan nähdä vähintään kahden toisiaan vastustavan strategian kamppailu. (Foucault, 1982).

Valta on käsitteenä ristiriitainen, koska sen merkitys ja kriteerit ovat järjestäytymättömiä. Valta käsitetään kyvyksi *vaikuttaa* muiden asenteisiin ja käytökseen, jolloin se, jolla on valtaa, käyttää sitä toista/toisia vastaan. (Ball 1988, 8; Väliaverronon 1993, 23). Klassinen ymmärrys vallasta ei selvinnyt moderniin aikaan saakka. Tuolloin vallan sanottiin olevan kansalla (ibid.). Modernin valtion rakenne muutti poliittista valtaa. Sen merkitykseen liitettiin sopimukset ja erilaiset liittoutumat. Vähitellen valta ymmärrettiin taidoksi ajaa omia intressejä nojautumalla konflikteihin. Näin jokainen halusi lisätä omaa valtaansa. (Edelman 1988, 84)

John Locken mukaan valta syntyy, kun ihminen haluaa saada aikaan muutoksen. Max Weber taas näki vallan mahdollisuutena, jossa ihminen toimii sosiaalisessa suhteessa oman tahtonsa mukaisesti muista huolimatta. Valta on kausaalinen suhde ihmisten välillä. Sen käyttö näkyy yhteiskunnassa, mutta toisinaan valta kätkee kasvonsa. Konfliktin näkymättömyys ei hävitä valtaa, vaan joku saattaa käyttää sitä erittäin tehokkaasti. (ibid. 85-89)

Terence Ball jakaa vallan kommunikatiiviseen, realistiseen ja dekonstruktivistiseen. Kommunikatiivinen valta korostaa etenkin suostuttelevan puhetyylin taitoja. Myös kuulijan täytyy ymmärtää pelin säännöt ja käsitteet. Tällöin ihmisten välinen suhde perustuu toimija ja toimija -suhteeseen eikä toimija ja potilas -suhteeseen. Ihmiset ovat siis tasavertaisia suhteessa valtaan. (Ball 1988, 95) Valta rakentuu myös Hannah Arendtilla kommunikatiivisesti. Hänen mukaansa keskinäinen valtuutus on poliittisen toiminnan väline. Poliitiikka toimii sanoilla, ja kommunikatiivisuus rakentaa ja ylläpitää poliittisia

yhteisöjä. Valta kuuluu ryhmälle, ei yksilölle, ja se säilyy niin kauan kuin ryhmä pysyy yhdessä. Arendt muistuttaa myös siitä, että ilman ihmisiä ei ole valtaa. Hän puhuu vallasta yleisen tahdon muokkaajana yksilön itsensä hyväksi. (Arendt 1958, 200-201; Ball 1988, 93-95)

Ball määrittelee realistisen vallan kollektiiviseksi, sitä eivät harjoita yksilöt vaan ihmiset sosiaalisen tilanteen mukaan, jolloin vallan käsitteeseen ei yhdistetä intressi-aspektia. Kollektiivinen valta ei ole normatiivisesti negatiivinen käsite, se on pikemminkin tarpeellinen sosiaalisessa ja poliittisessa elämässä. Realistisen käsityksen mukaan yhteisöt kaatuisivat ilman koordinoitua valtaa. Poliittinen valta ei ole samanarvoinen tai käännettävissä kuten "power over", vaan "power to" eli valta tehdä tiettyjä sosiaalisesti määritellyjä toimia. (Ball 1988, 98-99; Väliaverron 1993, 24-25)

Valta voidaan ymmärtää prosessina, joka alituisten kamppailujen ja yhteenottojen kautta muuttaa, vahvistaa tai kumoaa olemassaolevia valtasuhteita (Foucault, 1980, 92-93). Valtasuhteet näkyvät yhteiskunnan eri tasoilla eri muodoissa ja niille on yhteistä epävakaus ja muuttuvuus. Foucaultin mielestä "power over" -käsite on kokonaan negatiivinen. Hänestä moderni valta on kurinpitovaltaa, joka muuttaa ihmiset subjekteiksi. Foucault kuvaa valtaa produktiiviseksi verkostoksi ja yhdistää vallan tietoon, joka ei ole erotettavissa vallasta. Foucaultin vallan analyysit korostavat käsitteen kaksinaisuutta. Valta on produktiivista (kykyä, power to) ja repressiivistä (dominaatiota, power over). Valtadiskursseissa valta on kykyä eli "power to". (Foucault 1980, 119) Kuten Arendt, Foucault toteaa, että valtasuhteet ovat rakentuneet puhuvien subjektien välille kommunikatiivisesti. Valta merkitsee valintoja sekä vapautta valita ja toimia. Foucault muistuttaa kuitenkin, että ei ole valtasuhdetta ilman strategisia keinoja ja taisteluita. Valta siis laitetaan käytäntöön toiminnalla suhteessa toisten toimintaan, strategia vastaan strategia. (Foucault, 1980)

Tiedotustutkimuksessa valta ymmärretään usein ulkoisena kontrollina tai manipuloivana vaikutusvaltana, jolloin on tutkittu sisällön vaikutusta ihmisten mielipiteisiin tai äänestämiseen. Valta on jotain negatiivista, kontrolloivaa, alistavaa tai rajoittavaa, josta on päästävä irti (vrt. power over -käsite). Median valta on nähty valtana yleisöön. Toiset katsovat, että valtaa pitävät yhteiskunnassa eliitit ja instituutiot, jotka käyttävät joukkotiedotusvälineitä oman valtansa legitimointiin. Toisten mielestä taas

joukkotiedotusvälineet ovat itsenäisiä vallankäyttäjiä ja journalistit kuuluvat eliittiin. Niiden vaikutusvalta nähdään usein suostutteluna kielteisessä valossa tai manipulaationa. (Väliverronen 1993, 22-24). Tässä työssä käytän diskursiivista käsitettä vallasta. Siinä valta ei ole ainoastaan repressiivistä, vaan myös produktiivista eli kykyä nimetä ja luokitella sosiaalista todellisuutta ja muokata sosiaalista tilaa tai suhteita (ibid. 22). Ymmärrän vallan tässä myös Michel Foucaultin (1980) ajatusten kautta moninaiseksi joukoksi valtasuhteita, jotka organisoivat sitä kenttää, jolla ne toimivat. Valta on ”diskursiivista peliä” ja jatkuvaa kamppailua, jossa muutetaan, voimistetaan ja kumotaan valtasuhteita. Valta on tämän lisäksi valtasuhteiden toisilleen tarjoamaa tukea, vastustusta, strategioita ja vastastrategioita (Ahonen 1984, 17). Yhteiskunnalliset valtasuhteet muodostuvat ja välittyvät diskursiivisesti. Median muodostamassa julkisuudessa tuotetaan ja uusinnetaan näitä valtasuhteita (Väliverronen 1993, 25; Blumer & Gurevitch 1986, 1995)

Koska vallan käsite on nähty vaikutustutkimuksissa kapeana, vallan ymmärtäminen vaikutuksena on säilynyt yhtenä peruslähtökohtana, vaikka muuten vaikutustutkimukset ovatkin muuttuneet metodologisesti sofistikoitummiksi. Vallan käsitteen tulisi muuttua, jolloin luovuttaisiin vaikutukseen perustuvasta mallista ja otettaisiin huomioon myös vuorovaikutuksen merkitysympäristön muokkaaminen. Tämä ”ideologinen” tai diskursiivinen malli (Hall 1992, 160-161) perustuu siihen, että käsitystä tietoisesta vaikuttamisesta täydennetään tiedostamattomalla vaikuttamisella, jolloin esiin nousevat kaiken takana olevat rakenteet ja mekanismit. Väliverrosen mielestä vallan vaikuttamisen sijaan tulee tarkastella pikemminkin sitä, miten sosiaaliset käytännöt ovat valtasuhteiden tuottamia ja muovaamia. Valtasuhteiden juuret ovat syvällä sosiaalisten suhteiden verkostossa, siksi valta ei ole vain jotain, jonka joku omistaa, vaan suhde yksilöiden tai ryhmien, kuten journalistien ja poliitikoiden, välillä. (Väliverronen 1993, 24-26)

Tutkimuksen kannalta on mielenkiintoista, miten journalismin ja politiikan valtasuhteissa näkyy se, että poliittinen diskurssi on joutunut ammentamaan aineksia yhä enemmän journalistisesta diskurssista toimiakseen. Ahosen (1984, 18) mielestä on syytä tutkia kielen ja vallan suhteita journalismin kentällä keskittymällä niihin valtasuhteisiin, jotka kontrolloivat sitä materiaalia, jota journalismi työstää. Kommunikaatiossa tapahtuva

vallankäyttö on diskurssin ja diskursiivisen tuotannon kontrollointia. (Väliverronen 1993, 23)

4.2 Median valta sisältöön

Poliitikkojen ja toimittajien välinen suhde määrittelee keskeisesti median sisältöä. Vuorovaikutuksen osapuolia ovat toisaalta tiedotusvälineet, ja niissä toimittajat omine tavoitteineen, käytäntöineen ja rutiineineen sekä toisaalta poliitikot, eturyhmät ja muut aktivistit, jotka lähestyvät tiedotusvälineitä omista lähtökohdistaan (Aula 1991, 13; Asp 1986, 354-358).

Ruotsalainen Kent Asp (1986, 357) on esittänyt toimittajien ja poliitikoiden *valtasuhdemallin*. Siinä poliitikot kontrolloivat informaatiota ja ovat kiinnostuneita julkisuudesta, media puolestaan kontrolloi julkisuuden kanavia ja on kiinnostunut informaatiosta. Asp ei tutki empiirisesti, miten valtasuhde vaikuttaa lehtien sisältöön. Hänen tutkimuksensa koskee sisällön vaikutuksia yleisöön (Asp 1986, 342).

Lähteiden ja toimittajien toiminta suhteessa toisiinsa vaikuttaa informaatiotarjontaan. Tätä suhdetta Asp kutsuu valtasuhdemalliksi. Sitä voidaan analysoida mm. vaihtosuhteena, jossa epätasa-arvoiset resurssit, valintavaihdot ja vaikuttamismahdollisuudet ratkaisevat, kenellä on enemmän valtaa milläkin hetkellä. Näin ollen lähteet vaihtavat informaatiota saadakseen julkisuutta ja yleisö vaihtaa rahaa saadakseen medioista informaatiota ja viihdettä. (Asp 1986, 357)

Poliitikoiden rooli kyseisessä vaihtokaupassa on se, että he "vartioivat" informaatiota, eli antavat tai kontrolloivat sitä. Tiedotusvälineet taas vartioivat julkisuutta. Toimittajat kontrolloivat poliitikkojen saamaa julkisuutta ja sitä missä määrin poliitikoilla on osuutta tähän julkisuuteen. Samalla tavoin poliitikoiden valta suhteessa toimittajiin näkyy siinä, missä määrin poliitikot kontrolloivat informaatiota ja toisaalta missä määrin toimittajia kiinnostaa heidän informaatiossa. Kyseessä on siis molemminpuolinen riippuvuussuhde tai yhteinen kiinnostuksen kohde. Aspin mukaan tämä johtaa siihen, että toisella toimijalla voi olla valtaa toisen toimijan yli. (Asp 1986, 357)

Toimittajat haluavat luonnollisesti tietoa kertoakseen siitä yleisölle ja poliitikot haluavat julkisuutta saavuttaakseen yleisönsä. Tästä seuraa, että toinen toimijoista voi lisätä valtaansa (1) vähentämällä kiinnostusta sitä kohtaan, mitä toinen toimija kontrolloi, (2) lisäämällä kontrollia sitä kohtaan, josta toinen on kiinnostunut, (3) lisäämällä toisen toimijan kiinnostusta sitä asiaan kohtaan, jota itse kontrolloi ja (4) vähentämällä toisen toimijan kontrollia tämän omissa intresseissä. Lisäksi muuttamalla vaihdon ehtoja, vaihtamalla päiväjärjestystä tai tuomalla vaihtokauppaan myös muita toimijoita. (Asp 1986, 358)

Poliitikot ovat entistä riippuvaisempia tiedotusvälineistä ja julkisuudesta, minkä vuoksi media on saanut suuremman vallan poliitikoista tietolähteinä. Poliitikoiden mediariippuvuus johtuu mm. siitä, että puolueiden merkitys sekä luokkaperusteinen äänestäminen ovat vähentyneet. Poliitikoita kiinnostaa media myös kontrollin takia, joten on entistä tärkeämpää kontrolloida niitä voimia, jotka muokkaavat mielipiteitä. Poliittisten toimijoiden kilpailu julkisuudesta on vaikeutunut television merkityksen kasvaessa ja päivälehtien monopolisoituessa. Aspin mukaan toimittajien asema on muuttunut itsenäisemmiksi suhteessa poliitikoihin. (Asp 1986, 358-359)

4.3 Lähteiden valta sisältöön eli miten pääsee palstoille

Lähteiden valta sisältöön perustuu tiettyjen instanssien auktorisoituun asemaan yhteiskunnassa. Heidän puhuja-asemansa määrittyvät institutionaalisesti ja tietyt puhuvat muotoutuvat arvostetuiksi ja legitiimeiksi. Diskurssien puhuja-asemat toimivat tätä kautta sosiaalisina pakkoina. Ne määrittelevät, miten tulee puhua ja samalla sulkevat jotkut puhujat keskustelun ulkopuolelle, ei-legitiimeinä. (Väliverronen 1993, 33; Kunelius, 1993; Reunanen, 1994; Altheide, 1974)

Tiedotusvälineet ovat kansalaisten politiikkaa käsittelevän tiedon ja tulkintojen pääasiallisia lähteitä. Ne määrittävät niissä esiintyvät yhteiskunnalliset ja poliittiset voimat sekä politiikan tietämisen arvoiset asiat. Yhä tärkeämpää on se, miltä asiat näyttävät tiedotusvälineissä (Aula 1991, 9). Jay Blumer (1990, 102-103) puhuu modernista julkisuusprosessista, joka tarkoittaa taistelua siitä, kuka vaikuttaa ja kontrolloi yleistä mielipidettä ja käsitystä politiikan tapahtumista ja kiistakysymyksistä tiedotusvälineiden kautta. Se, miten todellisuus määritellään, on politiikan toimijoiden ja journalistien välistä

kilpailua. Näin ollen poliittisen eliitin, eturyhmien ja yhteiskunnallisten liikkeiden toiminnasta tulee julkisuuskeskeistä.

Moderni julkisuusprosessi tarjoaa poliittisille toimijoille keinoja, miten puhutella lukijoita. Se on ajanut poliitikot opettelemaan mediastrategioita tavoittaakseen mahdollisimman suuren yleisön poliittisen statuksen saavuttamiseksi ja sen ylläpitämiseksi. Toimittajien käyttämät lähteet ovat professionalisoituneet journalistiseen suuntaan. Modernin julkisuusprosessin myötä on yleistynyt myös painostusryhmien mediariippuvuus. Joukkotiedotusvälineet vaikuttavat yhä enemmän poliittiset päätöksiin. Poliitiikan henkilöityttyä medioissa poliittisesta uutisoinnista on tullut entistä kielteisempää. Blumerin näkemyksen mukaan moderni julkisuusprosessi on ollut osatekijä journalistien ja poliitikkojen välillä piilevään konfliktiin. (Blumer 1990, 104-109)

Poliitikon vastaveto modernissa julkisuusprosessissa on ollut harppaus poliittisesta diskurssista yhä enemmän journalistiseen diskurssiin valtansa turvaamiseksi ja etenkin legitimeettinsä säilyttämiseksi. Poliittinen piiri on pyrkinyt samastumaan journalistiseen diskurssiin ja opettelemaan uudet keinot tavoittaakseen potentiaaliset äänestäjät. Modernin julkisuusprosessin vaikutukset näkyvät myös kansalaisten asenteissa politiikkaa kohtaan. Koska politiikkaa käsitellään lehtien palstoilla ja tv-uutisissa usein kielteisestä ja epäilevästä näkökulmasta, yhä harvemmat arvostavat poliittista päätöksentekoa. Poliitiikan henkilöityminen on vaikuttanut myös puolueideologioiden kuihtumiseen kansalaisten silmissä. Toimijoina ovat nykyään yksilöt eivätkä puolueet, joihin yksilöllisyyttä korostavassa yhteiskunnassa on vaikea samastua.

5. TOIMITTAJAT JA LÄHTEET

Median suhdetta lähteisiinsä ovat tutkineet mm. Aula, 1991; Graber, 1980; Blumer & Gurevitch 1986, 1995; Tuchman 1978. Blumerin ja Gurevitchin (1986) näkemyksen mukaan toimittaja-lähde -suhde on monimutkaisempi kuin on oletettu. Journalistin roolia suhteessa lähteisiin on tutkittu heidän mielestään liian kapea-alaisesti. Toimittajan roolia on kuvattu ainoastaan hyöty- ja mieltymys-suhteessa lähteisiinsä tai toimittajan omien poliittisten tai ideologisten intressien valossa. Lähde-käsite on Blumerin ja Gurevitchin mielestä kaksiselitteinen. Lähteitä ovat joko organisaatiot ja ryhmät tai yksilöt. Organisaatiot mielletään uutisissa subjekteiksi. Yksilöiden asema näissä instituutioissa tekee heistä informantteja päättämässään asioissa. Tässä ilmenee kaksinaisuus suhteessa lähteisiin: subjekteina heitä käytetään uutiskriteereiden mukaan, mutta informantteina heitä arvioidaan auktoriteetin ja luotettavuuden mukaan. (Blumer & Gurevitch 1986, 68-69)

Blumerin ja Gurevitchin mielestä on kiinnitetty liian vähän huomiota niihin tekijöihin, jotka vaikuttavat siihen, miten eri lähteitä kohdellaan (vrt. Connell, 1980). Pääministerin kommentit saavat enemmän huomiota kuin kaivostyöläisen mielipiteet. Blumer ja Gurevitch epäilevät, että toimittajien henkilökohtaiset mieltymykset ja heidän omaksumansa ideologiat vaikuttavat lähdevalintoihin. Tämä aiheuttaisi sen, että uutistuotanto varmistaisi valtaa pitävien asemaa yhteiskunnassa. (ibid. 69) Uutiset rakentuvat vallitsevan ideologian varaan. Ekecrantzin ja Olssonin (1990, 13) mielestä uutisten tekstuaalinen tarkastelu kärsii, jos kyseistä väitettä noudatetaan orjallisesti. Teksteistä täytyy etsiä kontekstin siihen jättämiä jälkiä, sillä ilman kontekstia teksti katoaa.

Media siis päättää, mikä on uutisoinnin arvoista, ja tietyt ihmiset ja organisaatiot hyväksytään heidän asemansa vuoksi uutislähteiksi. Korkean virkamiehen tai poliitikon lausunto on uutinen riippumatta sen tärkeydestä tai pätevyydestä. Myös vaalit ylittävät automaattisesti uutiskynnyksen, vaikka vaalituloksella ei olisikaan kenellekään mitään merkitystä. Harvemmin kiinnitetään huomiota siihen, miten vaalien voitot ja häviöt vaikuttavat ihmisten elämään. Aiheiden tärkeys ei ole välttämättä päällimmäisin uutiskriteeri. Uutiset saavat merkityksensä muiden uutisten kontekstista ja vastaanottajan oletuksista, joten sama uutisaihe voi sisältää useita eri merkityksiä. (Edelman 1988, 92)

5.1. Yhteiskunnallisesta perspektiivistä

Blumerin ja Gurevitchin (1986, 90-91) mukaan yhteiskunnan valtakentässä vallitsee jännite toimittajien ja heidän lähteidensä välillä. Jännitteen luo uutislähteiden lisäksi omat kollegat. Journalismi ja lähteet vahvistavat olemassaolevaa kulttuuria ja määrittelevät säännöt, sekä julkisuus- ja puolueettomuuskriteerit. Arvostettu lähde kestää enemmän julkisuuspaineita kuin vähemmän arvostettu taho, mikä selittää journalismin kaksipuolisen suhteen sosiopoliittiseen status quohon. Valtaa pitävät instanssit toivovat julkisuutta ansioistaan, eikä tavanomaisten uutiskriteerien mukaisesti. Jos media suhtautuu myönteisesti tiettyyn lähteeseen, se uutisoi instanssista mitä todennäköisimmin lähteen omasta näkökulmasta. Tällöin uutisissa kuvastuu lähteen viljelemät arvot, tarkoitukset ja suhteet yhteiskunnassa. (vrt. puolueet, ammattijärjestöt verrattuna vähemmistöihin, kuten etnisiin ryhmiin)

Blumer ja Gurevitch (1986, 88) esittävät kaksi vastakkaista tulkintaa toimittajien suhteesta yhteiskunnan valtaryhmiin. Professionalistinen tulkinta vaatii objektiivisuutta ja puolueetonta asennetta huolimatta usein ilmenevistä vastakkaisista asenteista valtaryhmiä kohtaan. Toimittajien odotetaan välttävän poliittisia asemia ja tukevan yhteiskunnassa vallitsevia arvoja. Kriittinen tulkinta hylkää professionalismia, joka sen mukaan on toimittajille pelkkä keino säilyttää status quo. Uskollisuus yhteiskunnan arvojen ylläpitämiseksi muuttuu kriittisessä tulkinnassa dominoivan ideologian levittämiseksi, jolloin journalismi ei käsittele erilaisia yhteiskunnallisia ryhmiä tasapuolisesti. Uutisilla on normatiivinen ja informatiivinen funktio, silti tietyt ryhmät kiinnostavat mediaa positiivisessa ja toiset pejoratiivisessa mielessä (vrt. eläinaktivistien uutisointi Suomessa).

Maria-Kaisa Aula osoittaa tutkimuksessaan käsitteellisellä tasolla tekemänsä tarkan vertailun avulla, miten Yhdysvaltojen ja Suomen yhteiskunnalliset ehdot johtivat siihen, että kriittisempi ja professionalistisesti suuntautunut journalismi alkoi kukoistaa. Amerikkalainen poliittinen eliitti lisäsi toimittajasuhteessa tiedon kontrollia, käytti journalistisen työn ohittavia kanavia yleisöön ja toi suhteeseen tiedotusammattilaisia ja poliittisia konsultteja. Aula löytää 1980-luvun amerikkalaisesta yhteiskunnasta myös poliittisen julkisuuden hallintaa poliitikkojen kannalta helpottavia piirteitä, kuten tv:n uutistoiminnan taloudellisten ehtojen kiristymisen sekä yleisen mielipiteen muutoksen

suhtautumisessa toimittajiin ja tiedotusvälineisiin. Vielä 1970-luvulla toimittajien ja tiedotusvälineiden arvostus oli Yhdysvalloissa korkealla. (Aula 1991, 213)

Vertailemalla Suomea ja Yhdysvaltoja Aula valottaa tutkimuksensa peruskysymystä, miksi poliitikkojen ja toimittajien suhteet aktualisoituivat Suomessa juuri 1980-luvulla. Hän näkee syyksi tietyt konkreettiset tapahtumat, journalismin lähtökohtien sekä poliittisen järjestelmän muutokset. Aulan mielestä suomalaiset poliitikot eivät ole kuitenkaan kehittäneet mediastrategioitaan kuten amerikkalaiset kollegat, vaikkakin julkisuuden hallintapyrkimykset ovat nähtävissä myös Suomessa. Aulan näkemyksen mukaan toimittajat katsovat poliitikkojen haluavan aikaisempaa enemmän kaupankäyntiä ohjelma-ajalla, paikalla, kysymyksillä, toimittamisella, tarkastamis- ja korjausmahdollisuuksilla ja lähettämis kontekstilla. Lisäksi Aulan haastattelemat Yleisradion politiikan toimittajat kertoivat, että poliitikot kieltäytyvät yhä useammin haastattelusta kielteisen julkisuuden pelossa. (Aula 1991, 214-215)

Kyösti Pekonen katsoo, että yhteiskunnalliset valtasuhteet ja taistelu vallasta määrittelevät yhteiskunnan poliittisuutta. Kysymykset kuten, kuinka poliittinen yhteiskunta voi juuri nyt, mitkä ongelmat politisoituvat, mitkä ongelmat koetaan poliittisesti merkittävänä ja mitkä aspektit kansakunnan yhteisestä maailmanymmärryksestä ovat ongelmallistuneet ja asetettu kyseenalaisiksi, erottelevat Pekosen mielestä poliittisia kulttuureja eri yhteiskunnissa ja eri aikakausina. (Pekonen 1991, 19)

5.2 Poliittista journalismia kansoille

5.2.1 Poliitiikan toimittajat maailmalla

Toimittajien ammatilliset ja eettiset peruseriaatteet ovat suhteellisen universaaleja länsimaissa. Ammatti-ihanteisiin luetaan muun muassa tasapuolisuus ja totuudellisuus, mutta merkittävänä arvoina pidetään myös asiallisuutta ja avoimuutta. Kriteerit painottuvat eri medioissa sekä saman välineen eri aineistoissa. Tasapuolisuusvaatimus korostuu erityisesti sitoutumattomissa välineissä ammattijournalismin kriteerinä, erityisesti käsiteltäessä politiikkaa ja muita yhteiskunnan eturistiriitoja. Totuudellisuus kuuluu kaikille joukkotiedotusvälineille viestinnässä. (Salovaara 1995, 42) Toimittajien suhde lähteisiin

vaihtelee kuitenkin eri maissa omaksutun journalistisen kulttuurin mukaisesti, mutta suhde yleisöön on eri maissa pääasiassa sama: tiedotetaan ja tulkitaan yleisölle ympärillä tapahtuvista asioista.

Journalistisiin arvoihin ja keinoihin vaikuttavat maan historia sekä poliittiset että oikeudelliset järjestelyt. Renate Köcher (1986) kutsuu tutkimuksensa perusteella saksalaisia toimittajia lähetyssaarnaajiksi (missionares), joka pyrkii ensisijaisesti tulkitsemaan uutisia yleisölle. Hän seuraa mielellään omia intressejään ja haluaa vaikuttaa poliittisiin päätöksiin. Englantilaisia toimittajia Köcher kuvailee taas vahtikoiriksi (watchdog), koska heidän ensisijainen tehtävänsä on tiedon etsintä ja sen välittäminen kansalaisille. Brittitoimittaja kunnioittaa neutraalisuutta, mutta hankkii tietonsa keinoja kaihtamatta. Saksalainen toimittaja panostaa taas mielipidejournalismiin, mutta välttää mielellään epäilyttäviä tiedonhankintakeinoja. Yhdysvaltalaiset tv-toimittajat nauttivat suurempaa vapautta poliittisten uutisten suhteen kuin englantilaiset BBC:n kollegat. Yhdysvaltalaiset toimittajat identifioivat itsensä vahtikoiriksi, ja kokevat velvollisuudekseen kertoa yleisölle mahdollisista virkamiehen tekemistä virheistä. (Sabato 1991; Graber, 1980)

Tuttavallisuus on Mancinin (1993, 37-38) mukaan oleellinen osa italialaisten poliittisten toimittajien ja poliitikoiden suhdetta. Se menee jopa niin pitkälle, että ero poliitikon ja journalistin välillä on alkanut haihtua. Italiassa toimittajien ja poliitikoiden välillä vallitsee luottamus, joka perustuu molemminpuoliseen riippuvuuteen. Tietoja vaihdetaan näyttäviin kansikuviin. Osalla poliitikoista on journalistinen tausta. Ruotsalaistoimittaja taas identifioi itsensä aktiiviseksi tutkijaksi, joka selvittää yleisölleen monimutkaisia asiakokonaisuuksia. Myös suurin osa suomalaisista toimittajista pitää tätä työnsä ideaalina päämääränä (Esaiasson & Moring 1994, 272; Aula, 1992). Esaiasson ja Moring ovat löytäneet tutkimuksessaan kuitenkin huomattavia eroja ruotsalaisten ja suomalaisten toimittajien välillä, kun nämä haastattelevat poliitikoita suorissa tv-lähetyksissä. Suomalaistoimittajat olivat haastavampia poliitikoita kohtaan kuin heidän ruotsalaiskollegansa. (Esaiasson & Moring 1994, 283)

Blumer ja Gurevitch (1986, 71-73) haastattelivat englantilaisia radio- ja tv-toimittajia 1970-luvun lopulla, jolloin Englannin parlamentin suhde joukkotiedotusvälineisiin muuttui

avoimemmaksi. Toimittajien mielestä parlamentti on tärkeä tietolähde maan politiikan tilasta. Media on heidän mielestään tilivelvollinen parlamentille, ja toimittajien tulee hyväksyä parlamentin työtavat. Parlamentin asema englantilaisessa yhteiskunnassa on merkittävä ja se sanelee keskeiset arvot brittiläisestä demokratiasta. Uutisorganisaatiot edustivat ja uutiset "symboloivat" 1970-luvulla tätä parlamentaarista demokratiaa tahtoivat tai eivät.

5.2.2 Poliitiikan toimittajat Suomessa

Suomalaisessa journalistisessa kulttuurissa poliitikon ja toimittajien suhde on viime vuosikymmeninä muuttunut sen mukaan, minkälainen poliittinen kulttuuri on vallinnut suomalaisessa yhteiskunnassa. 1970-luvulla vahva presidentti, kylmä sota ja idän politiikka vaiensivat toimittajat. Presidentti Kekkonen erottua ja Mauno Koiviston tultua maan uudeksi päämieheksi toimittajien ja poliitikoiden väliset suhteet alkoivat kärjistyä. Kriittinen journalismi hätkähdytti poliitikoita, jotka alkoivat kutsua suomalaista journalismia "likasankojournalismiksi". Poliitikkojen ja toimittajien suhteet olivat 1980-luvulla murroksessa. (Väisänen 1992; Aula 1991)

Poliitiikan toimittajat perustivat Suomessa oman yhdistyksensä keväällä 1967. Tuolloin poliittinen journalismi ei ollut mitenkään räväkkää, poliitikkoja vähemmän kunnioitettavaa ja henkilökeskeistä kuten nykyisin. Poliittisten toimittajien yhdistyksen syntyyn vaikutti mm. suomalaisten poliittisten instituutioiden puutteellinen tiedotus. 1960-luvun lopulla hallituksella ja eduskunnalla ei ollut virallisia tiedotuselimiä, eivätkä ne juurikaan tiedottaneet työstään. Hallitus ja eduskunta suhtautuivat myönteisesti yhdistyksen tavoitteisiin tiedotuksen parantamiseksi. 1970-luvun alussa toimittajille kunnostettiin työtilat eduskunnassa ja 1972 eduskunta täytti tiedotussihteerin viran. (Väisänen 1992, 5-22)

Poliitikkojen ja toimittajien suhteet olivat Väisäsen (1992, 23-27) mukaan 1960-luvun lopulla ja 1970-luvun alussa pääosin herrasmiesmäiset. Tuohon aikaan toimittajat kokivat roolinsa lähinnä politiikan selostajiksi. Suhdetta poliitikkoihin kutsuttiin yhteistyöksi tai -toiminnaksi. Urho Kekkonen pitkä varjo ulottui toimittajien työhön, jota rajoittivat ns. "virallinen liturgia" ja varovaisuus ulkopoliitikan sekä erityisesti Neuvostoliiton liittyvissä asioissa. Suomalaista poliittista journalismia kritisoitiin Urho Kekkonen aikana

"kummalliseksi ja selittämättömäksi, eikä se ollut saavuttanut esimerkiksi Kristofer Gyllingin mielestä "itsenäistä, riippumattoman havainnoijan asemaa poliittisessa elämässä".

Toimittajien ja poliitikoiden suhteet kiristyivät 1970-luvun lopussa, jolloin esitettiin ensimmäistä kertaa kysymys, käyttävätkö toimittajat valtaa ja jos käyttävät, kuinka laajasti. Syksyllä 1977 paljastuneesta Salora-skandaalista lähti liikkeelle "rötösherrajahti", joka jatkui pitkälle 1980-luvulle. Paljon julkisuutta saaneisiin rahoitusskandaaleihin kytkettiin joukko suomalaisen politiikan eliittiä, kuten Kalevi Sorsa (Valco), Johannes Virolainen (Noppa ja Salora) ja Paavo Väyrynen (päiväraha- ja jalasmökkikiista). Kyseiset tapaukset olivat Väisäsen mielestä syynä ensimmäiseen toimittajien roolia ja valtaa koskeneeseen keskusteluun, jossa Sdp:n puheenjohtaja syytti "erityisesti valtalehtien palveluksessa olevaa lehtimieskuntaa, joka on tullut tietoiseksi vallastaan". Huolimatta värikkästä rötösherrajahdista 1980-luvun alussa poliittiset toimittajat ja poliitikot elivät sangen rauhallista rinnakkaiseloa. Ihmetystä aiheutti kuitenkin presidentti Kekkonen täydellinen eristäytyminen. Vuonna 1981 suomalaista politiikkaa ja journalismia kohahdutti Tamminiemen pesänjakajat -kirja, jossa kerrottiin poliitikoiden yksityiselämästä ja presidentin valintaan vaikuttavista tekijöistä, joista ei tuolloin kirjoitettu uutisteksteihin. Tapauksen jälkeen toimittajien ja poliitikoiden suhteen kuitenkin viilenivät entisestään. (Väisänen 1992, 29-39)

Poliittisten toimittajien käsitys itsestään ja asemastaan suomalaisessa yhteiskunnassa muuttui 1980-luvulla. Toimittajien kriittisyys kasvoi ja välit poliitikoihin etäännyivät. Vuonna 1984 keskusteltiin toimittajien roolista ja vallasta enemmän kuin koskaan aikaisemmin. Presidentti Mauno Koivisto syytti toimittajia toistensa kritiikittömästä seuraamisesta ja vertasi lehtimiehiä sopulilaumaan. Kalevi Sorsa piti Sdp:n puoluekokouksessa suomalaisen poliittisen journalismin kannalta ikimuistaisen infokratia-puheen:

"Parlamentaarinen demokratia on informaatioyhteiskunnassa saamassa haastajan "infokratiasta", tiedotusvallasta. Sille näyttää olevan ominaista suuri epä-älyllisyys, yhteiskunnallisten ongelmien pohdiskelun välttely, poliittisten kysymysten kääntäminen henkilökysymyksiksi sekä omaan toimintaansa kohdistuva täydellinen kritiikittömyys."

Sorsan tulistuneelle puheelle annettiin useita selityksiä, joista yksi oli sosiaalidemokraattisen vallan mureneminen Yleisradiossa. Toimittajien ja poliitikoiden välille syntynyttä jännitettä pidettiin toisaalta tervetulleena. (Väisänen 1992, 42-47)

Koiviston lehdistösuhteet lämpenivät toisen presidenttikauden alettua, mutta hän piti ohjaket tiukasti omissa käsissään. 1980-luvun lopussa toimittajien ja poliitikoiden suhteet olivat huomattavasti rauhallisemmat kuin rötösjahnta aikana vuosikymmenen alussa. 1990-luvun alussa suomalaisesta politiikasta tuli vähitellen mediapolitiikkaa, julkisuuden kautta tapahtuvaa näyttäytymistä. Ulkoista olemusta ja esiintymistaitoja korostavan televisiokauden ykkösedustajiin lukeutuu mm. Keskustan Esko Aho. (Väisänen 1992, 52-54) Maria-Kaisa Aulan 1990-luvun vaihteessa tekemän tutkimuksen mukaan Yleisradion politiikan toimittajien enemmistö näkee työnsä lähtökohdiksi totuudenmukaisuuden, rehellisyyden, puoluepoliittisen leimautumisen välttämisen, yleisön tiedontarpeen tyydyttämisen, kriittisen otteen ja sopivan etäisyyden pitämisen suhteissa poliitikkoihin. (Aula 1991, 112)

5.3 "Ei mitenkään henkilökohtaisesti"

Toimittajien ja poliitikoiden molemminpuolista riippuvuussuhdetta on määritelty joko vaihtosuhte- tai kaupantekoaanalogialla tai roolimääritteisenä vuorovaikutussuhteena. Nämä määrittelyt eivät ole toisiaan poissulkevia tai ristiriitaisia vaan täydentävät toisiaan. Niiden taustalla on kuitenkin toisistaan poikkeavia oletuksia yhteiskunnan luonteesta (Blumer & Gurevitch 1995; Sigal 1975,181).

Toimittajien itsenäinen ja kriittinen suhtautuminen poliitikkoihin on tuonut esille professionalisoituvan toimittajan (Moring & Himmelstein 1993, 56). Poliitikkojen ja toimittajien jännitettä lisää molempien erilaiset tavoitteet julkisuudessa. Poliitikko tavoittelee myönteistä tai ainakin neutraalia julkisuutta. Toimittajalle tarina saattaa olla merkityksellisempi, jos se sisältää politiikkaa koskevaa kritiikkiä tai tämän toimintaa koskevia paljastuksia. Näiden ryhmien välinen asetelma on ristiriitainen, mikä näkyy siis molempien toimintastrategioissa (vrt. moderni julkisuusprosessi) ja ryhmien sisäisissä sekä niiden välisissä suhteissa (Moring & Himmelstein 1993, 20).

Toimittajien ja poliitikoiden suhde on täynnä ansoja, vaaroja ja mahdollisuuksia käyttää toista hyväksi. Russell kutsuu suhdetta *viha-rakkaus -suhteeksi*. Toimittajien tekemät jutut voivat olla tärkeitä tietolähteitä poliitikoille ja voivat johtaa jopa tutkimuksiin (vrt. Watergate). Toisaalta poliitikoiden laatimista raporteista voi kehkeytyä juttuaiheita, jos

lehdistö luottaa esimerkiksi valiokuntiin tietolähteenään. Tällaiset tilanteet voivat Russellin mielestä johtaa toimittajien ja poliitikoiden väliseen ”epäpyhään allianssiin”, josta on joko hyötyä tai haittaa kummallekin osapuolelle. (Russell 1987, 226) Suhde johtaa helposti siihen, että toimittajasta tulee pikemmin kongressiedustajien avustajia kuin kriittisiä tarkkailijoita. Ilmiötä on kutsuttu myös institutionaaliseksi raportoinniksi (vrt. suomalainen poliittinen journalismi 60- ja 70-luvuilla). Eduskunta institutionalisoi toimittajat tarjoamalla heille työtilat sekä päivittäisen pääsyn poliittisten johtajien luo. Russellin mielestä tällaisen ilmiön vakavin ilmentymä on se, ettei yleisö kenties kuule huonoja uutisia ja saa vajaan käsityksen järjestelmän heikoista puolista. (Russell 1987, 226) Uutisorganisaatioiden byrokratisoituminen (Päätöksenteko on päätoimittajien ja tuottajien käsissä, ja toimittajat tekevät juttuja heille annetuista aiheista tiukoissa aikarajoissa.) aiheuttaa sen, että toimittajista tulee haavoittuvaisia poliittisen eliitin manipulaatiolle, jonka tarkoituksena on muokata uutisista sellaisia, että ne palvelevat eliitin intressejä. (Davis 1990, 165-166).

Toimittajien valta piilee pitkälti siinä, että he määrittelevät uutiset. Lehdistö saattaa sivuuttaa valiokuntien selonteot ainoastaan sen vuoksi, että ne ovat liian abstrakteja, monimutkaisia tai vaikeita selittää yhdessä artikkelissa. Tätä kutsutaan Yhdysvalloissa ”My Eyes Glaze Over” -työtavaksi. (Russell 1987, 227) Poliitikoiden valta piilee taas siinä, että toimittajat pitävät heitä tietolähteinään. Toimittaja ei Russellin mielestä kirjoita kriittisiä juttuja, jos hän joutuu käyttämään samoja lähteitä tulevaisuudessa. (Russell 1987, 229-230) Iltapäivälehtityypissä on omaksuttu molemminpuolinen kriittisyys. Poliitikot myöntävät haastatteluja, vaikka heistä olisikin kirjoitettu aikaisemmin kriittisesti, ja toimittajat käyttävät tiettyyn rajaan asti lähteinään poliitikoita, jotka ovat paheksuneet iltapäivälehtiä. Kriitikki on siis molemminpuolista, mutta se unohtuu. Esimerkiksi Arja Alho purkasi sydäntään laajoissa henkilöhaastatteluissa ERM-tapahtumista Iltä-Sanomissa ja Iltalehdessä oikeuskansleri Aallon vapauttavan päätöksen jälkeen, vaikka molemmat lehdet olivat kirjoittaneet veroministeristä piikikkäästi, jopa syyttävään sävyyn.

Toimittajien ja poliitikoiden suhdetta on kuvattu usein *vastakkaiseksi ja vihollismieliseksi* (adversary) (Graber 1980, 193; Blumer & Gurevitch 1995, 27). Tämä johtuu siitä, että toimittajakunta tulkitsee maailmaa usein eri näkökulmasta kuin esimerkiksi kansanedustajat ja ministerit. Toimittajat identifioivat itsensä tapahtumien ja ilmiöiden kriitikoiksi (vrt. Aula, 1991), jotka haluavat paljastusten ohella miellyttää suurta yleisöä.

(Graber 1980, 193) Huolimatta molemminpuolisesta epäilyksistä avoimet taistelut toimittajien ja poliitikoiden välillä ovat harvinaisia. Molemmat pitävät vahvat korttinsa ja molemmat ovat hyvin tietoisia siitä, että he tarvitsevat toisiaan. (ibid. 200)

Graber (1980, 198) taas nimittää toimittajien ja poliitikoiden suhdetta *kiviseksi avioliitoksi*, jossa kumpikin pyrkii käyttämään parhaaksi katsomiaan taktiikoita omien tavoitteidensa läpiviemiseksi. Poliitikolle ideaali tilanne on tietenkin se, että hän saa äänensä kuuluville ilman, että sitä editoidaan tai että se käy läpi tavanomaisen toimituksellisen työprosessin. Tämän vuoksi suorat tv- ja radiolähetykset ovatkin poliitikoille suurin (paras) tapa päästä julkisuuteen ja saavuttaa yleisö. Lehdistö taas on poliitikon kannalta hankala väline itseilmaisulle. Lehdistössä toimittajalle jää objektiivisuuskriteereistä huolimatta enemmän tulkintatilaa, sillä lehdet julkaisevat erittäin harvoin poliitikoiden puheita suoraan, lause lauseelta. Myös sitaattien muuntelu on lehtipuolella huomattavasti helpompaa kuin sähköisessä mediassa, jossa on lähes mahdotonta — ainakaan huomaamatta — muuttaa haastateltavan sanoja. Asiayhteydestä irrottaminen on tietenkin toinen juttu. Toimittajien ja poliitikoiden suhdetta kuvaillaan myös *sykliseksi*, jolloin se kulkee vaalien jälkeen yhteistyössä tapahtuvasta ”kuherruskuukaudesta” kohti kriittistä vaihetta. Tilanne maltillistuu seuraavien vaalien lähestyessä. (Graber 1980, 201-202) Leon Sigal näkee toimittajan ja poliitikon välisen suhteen yhdeksi neljästä koko ajan käynnissä olevista *neuvotteluista*, joita ovat toimittajien ja heidän organisaatioidensa välinen, politiikan toimittajien välinen ja toimittajien sekä heidän lähteidensä välinen neuvottelu. Hänen mukaansa se, mitä toimittajat uutisoivat voi riippua vähemmän siitä, keitä he itse ovat kuin siitä, miten he työskentelevät (Sigal 1975, 5).

Aula (1991, 217) ottaa esille toisen poliittisen eliitin toimintatilannetta keskeisesti muuttavan kehityssuunnan, joka heikentää politiikan ja johtavien poliitikoiden aseman itseisarvoisena uutisaiheena. Tämä tarkoittaisi Aulan mukaan ”poliittisen journalismin ja politiikan erikoistoimittajainstituution rapautumista tai politiikan uutisoinnin arkipäiväistymistä”. Aulan mukaan tämä näkyi myös hänen haastattelemiensa toimittajien lausunnoissa.

6. TOIMITTAJAN JA POLIITIKON TAISTELU VALLASTA — ERM-TAPAUS

Seuraavaksi tarkastelen Ilta-Sanomien ja Iltalehden ERM- uutisointia. Edelliset luvut ovat luoneet tulevalle tekstuaaliselle tarkastelulle pohjan. Aineistoon on valittu Ilta-Sanomissa ja Iltalehdessä julkaistut ERM- uutiset ajankohtana, jolloin Suomen markka kytkettiin Euroopan valuuttakurssijärjestelmään. Pari viikkoa sen jälkeen ERM-kytkennästä keskusteltiin eduskunnassa, minkä seurauksena ministeri Arja Alhoa syytettiin Suomen neuvotteluhaarukan kertomisesta Ranskan valtiovarainministerille ennen virallista päätöstä. Aineisto käsittää Ilta-Sanomien ja Iltalehden uutissivuilla julkaistut ERM- uutiset maanantaista 14. lokakuuta 1996 aina siihen päivään saakka, kun oikeuskansleri Jorma S. Aalto antoi lausuntonsa Alhon toimista tammikuun 27. päivänä 1997. Lisäksi mukana on muutamia Ilta-Sanomien julkaisemia uutisia aiheesta vielä oikeuskanslerin päätöksen jälkeisiltä päiviltä. Iltalehti päätti asian käsittelyn uutissivuillaan Aallon vapauttavaan päätökseen. Molemmissa lehdissä ERM- tapausta käsiteltiin lukuisissa pääkirjoituksissa ja kolumneissa sekä toimittajien kuvilla varustetuissa kommentoissa.

Esitän aluksi tiivistetysti ERM- tapahtumat. Ilta-Sanomien ja Iltalehden ERM- uutisoinnin tarkastelu avautuu paremmin ja tuntuu mielekkäämmältä, kun lukijalla on jonkinlainen kokonaiskuva tapahtumien kulusta lokakuusta 1996 seuraavan vuoden tammikuun loppupäiviin. Tiivistelmän tiedot perustuvat Ilta-Sanomien, Iltalehden ja Helsingin Sanomien uutisiin sekä oikeuskansleri Jorma S. Aallon päätösraporttiin epäillystä ERM- vuodosta. Tämän jälkeen erittelen Iltalehden että Ilta-Sanomien luomia poliittisia näytelmiä ERM- tapauksesta. Niiden kautta välittyy kokonaisvaltaisemmin se, kuka hallitsee tänä päivänä poliittista journalismia poliitikkojen ollessa entistä mediatietoisempia ja toimittajien entistä kriittisempiä. Tämän jälkeen siirryn ERM- uutisissa ilmenevän kertojan vallan tarkasteluun sekä poliittisten ja journalististen diskurssien sekoittumisen sekä politiikan vastaiskun käsittelemiseen tekstuaalisella tasolla. Aiheeseen liittyvät eri näkökulmat kulminoituvat vallan- käsitteeseen, joka on tutkimuksen merkittävä lähtökohta.

ERM- uutisointi jakaantuu journalistisessa kulttuurissa vakiintuneisiin aihetyyppeihin, joita ovat muun muassa asioiden eteneminen, asioista keskustelu ja poliittinen peli. Asioiden etenemisen kannalta ERM- tapaus on yksi askel kohti Suomen EMU- jäsenyyttä. Asioista keskustelu toi esille uusia näkökulmia politiikan toimista ja poliittisen päätöksenteon

inhimillisyydestä. Poliittisen pelin näkökulmasta toimijat käyttivät väitettyä ERM-vuotoa poliittisen performanssinsa välineenä.

6.1 ERM-tapahtumat

Torstai 10.10.1996

Ministeri Arja Alho, alivaltiosihteeri Johnny Åkerholm ja lainsäädäntöjohtaja Pekka Laajanen kävivät Alhon työhuoneessa läpi Euroopan valuuttakurssijärjestelmään ERMiin liittyvää työsuunnitelmaa. Paikalle tullut ministeri Sauli Niinistö oli hyväksynyt laaditun suunnitelman yhteydenotoista tarvittaviin EU-elimiin, joihin Arja Alho asian esittelevänä ministerinä otti yhteyttä.

Perjantai 11.10.1996

Klo 12: Ministeri Sauli Niinistö oli Suomen Pankin pääjohtajan Sirkka Hämäläisen pyynnöstä yhteydessä ECOFINin puheenjohtajaan Ruairi Quinniin ja Ranskan valtiovarainministeriin Jean Arthuisiin. Niinistö oli kertonut molemmille, että Suomi saattaa viikonlopun aikana käynnistää toimenpiteet ERM:iin liittymiseksi.

Klo 16: Suomen Pankin pankkivaltuutetut antoivat äänestyksen jälkeen hallitukselle esityksen liittää markka ERM:iin. Asian esittelevänä ministerinä toimi ministeri Arja Alho, joka toimi Suomen Pankin tekemän esityksen mukaisesti. Rahalain mukaisesti markan ulkoista arvoa koskeva asia on pidettävä salassa, kunnes päätös markan ulkoisesta arvosta on tehty.

Klo 18: Valtioneuvosto päätti yksimielisesti esittää markan kytkentää EU:n rahakomitealle. Markan kiinteäksi kurssiksi suhteessa ecuun sovittiin 5,80661 ja haarukaksi 5,844881-5,78751. Saksan markka maksaisi siis 3,04 Suomen markkaa. Perjantaina markkinoilla ecun hinta oli ollut 5,75 markkaa ja Saksan markan hinta 2,996 markkaa. Valtioneuvosto valtuutti valtiovarainministeri Sauli Niinistön tai alivaltiosihteeri Johnny Åkerholmin tarvittaessa neuvottelemaan keskuskurssista.

Klo 19: Valtioneuvosto päätti hakea markan kytkentää Euroopan valuuttakurssijärjestelmään ERM:iin. Pääministeri Paavo Lipponen informoi kytkentäaikaista oppositiojohtaja Esko Ahoa. Toinen valtiovarainministeri Arja Alho valtuutetaan kertomaan Suomen aikomuksista ECOFINin puheenjohtajalle, Irlannin valtiovarainministeri Ruairi Quinnille, EU:n komissaari Yves-Thibault de Silquylle sekä Ranskan valtiovarainministeri Jean Arthuisille. Illan aikana Alho kertoo Quinnille Suomen

ecu-neuvotteluhaarukan ja de Silguyn kabinettipäällikölle neuvotteluhaarukan "noin - arviona". Yöllä Alho keskustelee vielä Ranskan valtiovarainministeri Arthuisin kanssa, jolle hän sanoo Suomen kurssiehdotuksen olevan perjantain kurssia heikompi.

Klo 23.30 Alho soittaa alivaltiosihteeri Johnny Åkerholmille ja kertoo käymistään keskusteluista. Valtiovarainministeri Arja Alho informoi omien sanojensa mukaan päätöksestä kolmea henkilöä: Ecofin-neuvoston puheenjohtajaa, Irlannin valtiovarainministeri Ruairi Quinnia, EU:n komission edustajan kabinettipäällikköä Larnaudie-Eiffeliä ja Ranskan valtiovarainministeriä Jean Arthuisia. Alho sanoo kertoneensa Suomen neuvotteluhaarukan vain EU:ta edustaville henkilöille, ei siis ranskalaisministeri Arthuisille. Lisäksi Alho kertoo soittaneensa alivaltiosihteeri Johnny Åkerholmille myöhään perjantai-iltana ja kertoneensa keskusteluista ministeri Arthuisin kanssa. Åkerholm ei muista puhelua. Puhelinlaitoksen tiedostot vahvistavat, että Alho soitti Åkerholmille myöhään perjantai-iltana. Puhelu kesti neljä minuuttia ja 40 sekuntia.

Lauantai 12.10.1996

Klo 14.40: Yleisradion teksti-tv kertoo Suomen neuvottelutavoitteen. Suomen Pankki ja neuvottelijat (Åkerholm ja Matti Vanhala) hermostuvat: jos tavoite vuotaa rahakomitean neuvotteluihin, se voi sotkea Suomen tavoitteita. Rahakomitean istunto alkaa vasta 15.30 Suomen aikaa. Ennen neuvotteluja Åkerholm soittaa Alholle. Alho sanoo (ilmeisen epäselvästi), että hän on kertonut vain neuvottelutavoitteen ja senkin vain sovituille henkilöille.

Klo 15: Ylen radiouutiset kertoi kytkennästä jo ennen rahakomitean kokouksen alkua. Myös keskuskurssitavoite kerrottiin. Oikeuskansleri Jorma S. Aallon päätöksessä huomautetaan, että asian tulo julkisuuteen ennen aikojaan "saattaa aiheuttaa valuuttamarkkinoilla häiriöitä ja spekulatioita." Iltapäivällä pankkivaltuusto ja valtioneuvosto olivat koolla Helsingissä. EU:n rahakomitea istui samaan aikaan Brysselissä.

Klo 17-18: Åkerholm kertoo Alhon puheista Vanhalalle, joka soittaa Suomen Pankin pääjohtaja Sirkka Hämäläiselle. Hämäläinen kertoo viestin Suomen Pankin johtokunnalle ja pankkivaltuutetuille, jotka myös järkyttyvät. Samaan aikaan EU:n rahapoliittisen komitean kokous oli vielä kesken. Åkerholm ja Suomen Pankin johtaja Matti Vanhala olivat Brysselissä alkaneet epäillä, että Alho olisi paljastanut Arthuisille neuvottelurajat. Alho kiisti väitteen. Kun neuvottelut takkuavat Ranskan vuoksi, Åkerholm soittaa uudelleen

Alholle, koska hänen mielestään ”ranskalaiset pyrkivät käyttämään Alhon ilmoittamaa tietoa hyväkseen” käynnissä olevissa neuvotteluissa. Alho tarkentaa, ettei hän ollut kertonut neuvottelutavoitetta Ranskan ministerille, ainoastaan EU:n edustajille Quinnille ja de Silguyille.

Klo 19:30: Valtioneuvoston tiedotustilaisuuden piti olla klo 19.30, mutta se siirtyi, koska EU:n rahakomitean päätöstä odotettiin yhä. Ministeri Alhon mukaan pankkivaltuuston päätöstä jouduttiin odottamaan, pankkivaltuutettujen mukaan he päättivät asiasta sovitun mukaan 10 minuutissa. Brysselissä jo kaksi luvattua, klo 19 ja klo 19.30, lehdistötilaisuutta asiasta oli siirretty.

Klo 20.10: Brysselissä rahakomitean ulkopuolella olevat toimittajat saivat ensimmäisen englanninkielisen lehdistötiedotteen kytkennästä.

Klo 20.15 Suomen edustajat tulivat ulos kertomaan asiasta.

Klo 20.30: Hallituksen tiedotustilaisuus alkoi Suomessa.

Klo 20.30 Markan kytkentä ERM:iin oli selvä sekä Brysselissä että Suomessa. Kurssi oli tasan se, jota Suomi tavoitteli.

Maanantai 13.10.1996

Kytkentäpäätös tuli voimaan. Rahamarkkinoilla rauhallista.

Perjantai 17.10.1996

Keskustalaiset pankkivaltuutetut Olavi Ala-Nissilä, Anneli Jäätteenmäki ja Mauri Pekkarinen kertoivat oikeuskanslerinvirastossa, että ”eduskunnan pankkivaltuuston samana päivänä pidetyssä kokouksessa oli keskusteltu siitä, että ministeri Arja Alho olisi antanut ennakolta joillekin Suomen kanssa neuvotteluiden osapuolten edustajille salassa pidettäviä tietoja Suomen valtuutettujen neuvotteluvaltuuksien rajoista.

Lauantai 18.10.1996

Oikeuskansleri Jorma S. Aalto pyysi ”asian laadun huomioon ottaen” alustavaa tutkimusta varten asiaa koskevan selvityksen alivaltiosihteeri Johnny Åkerholmilta ja Suomen Pankin pääjohtaja Sirkka Hämäläiseltä.

Torstai 24.10.1996

Eduskunnassa käytiin raju väittely. Keskustan kansanedustajat heittivät esiin epäilyn, että Alho kertoi Suomen neuvottelutavoitteet ulkomaille ennen virallista markan ERM-kytkentää. Kolme keskustan kansanedustajaa oli Mauri Pekkarisen johdolla jo etukäteen käynyt puhumassa epäilyistään oikeuskansleri Jorma S. Aallolle, joka ryhtyi selvittämään asiaa. Pääministeri Paavo Lipponen suuttui Alhon puolesta ja syytti keskustaa törkeistä epäilyistä.

Tiistai 29.10.1996

Oikeuskansleri Jorma S. Aalto pyysi ministeri Arja Alholta selvityksen asiasta, ”jos hän piti aiheellisena.”

Maanantai 27.1.1997

Oikeuskansleri Aalto katsoi, ettei ministeri Alhon menettely ERM-neuvotteluissa vaadi oikeuskanslerin toimenpiteitä. Oikeuskansleri halusi erityisesti tietää, kertoiko Alho Suomen neuvotteluhaarukan — eli rajat, joissa ERM-kytkennän toivottiin tapahtuvat — Ranskan valtiovarainministeri Jean Arthuisille. Aallon mukaan ei ole näyttöä siitä, että Alho olisi kertonut Arthuisille sellaisia tietoja, jotka olisivat voineet vahingoittaa Suomen neuvotteluasemaa. Yleisradioon vuotaneesta tiedosta oikeuskansleri Jorma S. Aalto toteaa päätöksessään seuraavaa: ”Mikäli tieto on selvästi salainen — kuten esillä olevassa tapauksessa Suomen neuvottelutavoite — ja sen paljastaminen juuri ennen alkavia neuvotteluja olisi maan kannalta ilmeisen vahingollista, julkisen sanan tulisi mielestäni harkitessaan asian mahdollista julkistamista maan edun kannalta punnita myös julkistamisen seurauksia.”

6.2 Lähtökohtia tarkasteluun

Käytän luvussa 3.3 esittelemääni Kuneliuksen kerronnallista voimakenttää apuna määrittellessäni uutiskäsitteen tähän tutkimukseen iltapäivälehti-genren lähtökohdista. ERM-uutisoinnin tarkastelussa ei siis sovelleta kerronnallista voimakenttää sellaisenaan, vaan sen avulla jäsenetään suomalaisten iltapäivälehtien uutisten paikka journalistisessa kerronnassa. Iltapäivälehtien uutiset eivät istu muodoltaan ja sisällöltään Kuneliuksen kehittämää kerronnallisen voimakentän kovan uutisen muottiin vasempaa yläkulmaan (kts. 5.3.1). Määritelmä pätee ERM-uutisten kohdalla siihen, että niiden sisältö on tärkeää

ja yleisesti merkittävää. Kovat uutiset eivät rajoitu pelkkien faktojen esittämiseen iltapäivälehtien ERM-uutisoinnissa. Kuneliuksen voimakentässä kovien uutisten ”kieli on lyhytsanaista, eikä sisällössä sekoiteta faktoja ja tulkintoja keskenään ja niissä erotetaan varmat ja epävarmat tiedot toisistaan”.

Iltapäivälehtien ”uutissivujen” juttuja ei siis ole toteutettu Kuneliuksen kovan uutismääritelmän mukaisesti. Niin sanottuja tärkeitä ja yleisesti merkittäviä uutisia ei käsitellä Iltä-Sanomissa ja Iltalehdessä ”lyhytsanaisesti”, joten tarkastelun lähtökohtana on uutisen kannalta se, *mitä ihmisille esitetään uutisina*. Iltapäivälehtien tabloidikoko rohkaisee lehtiä tekemään laajoja juttukokonaisuuksia, joita kehitellään erityisesti ERM-kytkennän kaltaisista isoista tapahtumista. Uutisista tehdään taustoittavia ja niissä luodaan lukijoille valmiita konnotaatioita tulevaa varten. Jutuissa luovitaan sen mukaan, mitä ihmisten oletetaan ajattelevan asioista. Modifioin Kuneliuksen määrittelemää uutisen käsitettä, jotta ERM-aineisto avautuu tarkoitetulla tavalla. Aineistoa ei sovi puristaa tiukkoihin raameihin, vaan raameja on modifioitava aineistoa vastaavaksi. Kuneliuksen uutiskäsite toimii tässä työssä lähinnä siis ”heuristisena apparaattina”.

Iltapäivälehtien on otettava uutistyössään huomioon myös se, että useimmat aiheet ovat jo tuttuja lukijoille. Niitä on mahdollisesti käsitelty edellisillan tv-uutisissa. Aiheesta etsitään seuraavan päivän lehteen uusia, lukijoita houkuttelevia näkökulmia. Tämä muokkaa iltapäivälehtien uutisten ”ulkonäköä” ja tapaa käsitellä tapahtumia. (vrt. Kunelius, 1996, Iltapäivälehdet ovat riippuvaisempia ihmisten mielipiteistä kuin laatulehdet, joiden on tasapainoiltava määrittelyssä toimituspolitiikassa.) Tulen tarkastelemaan toimittajan aseman ja vallan muotoutumista poliittisella areenalla ERM-uutisten kautta lähtemällä kokonaiskuvasta, jolloin erittelen uutisointia poliittisen näytelmän näkökulmasta. Tämän jälkeen siirryn ERM-uutisten tarkempaan erittelyyn kertojan oletetun vallan näkökulmasta ja lopuksi käsittelen poliitikon keinoja hallita journalistista diskurssia.

6.3 Poliittista teatteria

Toimittajan kokonaisvaltaisin keino vallan käyttöön uutistyössä on poliittisten näytelmien luominen ja niiden ohjaaminen. Poliitikan toimittajat luovat poliittisista näytelmistä jatkokertomuksia, joissa esiintyy toimijoita sekä heidän omasta tahdostaan että heistä

riippumatta. Toisaalta on kuitenkin muistettava, että toimittajan valta on poliittisten näytelmien luomisesta huolimatta rajoitettua, ja journalistiset vallankäytön konventiot ovat erilaisia kuin esimerkiksi Iso-Britanniassa. Tarkastelemissani jutuissa ilmeni, että toimittaja käyttää helppoja ja varmoja lähteitä, eikä etsi alkuperäisestä poikkeavia mielipiteitä ja vastakkaisuuksia. Toimittajan valta rajoittuu poliittisten näytelmien luomiseen, ohjailuun ja keskustelun ylläpitämiseen sekä jatkamiseen. Tämäkin tuntuu paljolta suomalaisessa journalistisessa ympäristössä, jossa pyritään välttämään tavanomaisuudesta poikkeamia.

Seuraavaksi tarkastelen suomalaisten iltapäivälehtien ERM-uutisia poliittisina näytelminä. Havainnollistan niitä esimerkeillä, joiden avulla selviää, miten toimittajat lähtevät rakentamaan poliittista näytelmää: kuka saa minkäkin roolin esitettäväkseen ja missä vaiheessa näyttämölle astuu uusia henkilöitä.

6.3.1 Iltalehden dramaturgiaa

Iltalehdessä ERM-kytkennän uutisointi käynnistyy maanantaina 14.10.1996 jutulla Esko Seppäsestä, joka toteaa Suomen ERM-kytkennästä: ”Tämä oli ratkaiseva askel”. Poliittisessa näytelmässä toimittaja luo vastakkaisuuksia, joten ERM-kytkennän jälkeen toimittaja etsii haastateltavakseen näkyvän EU-kriitikon Esko Seppäsen, joka oli myös pankkivaltuuston jäsenenä käsittelemässä kytkentäpäätöstä. Seppänen asetetaan vastakkain Vasemmistoliiton johdon kanssa. Puolue olisi joutunut lähtemään hallituksesta, jos se ei olisi hyväksynyt Suomen markan liittämistä Euroopan valuuttakurssijärjestelmään.

Iltalehti jatkaa ERM-kytkentäviikonloppuun sijoittuneiden tapahtumien kuvausta henkilöimällä ERM:in ministeri Arja Alhoon. Jutussa ”Alho oli pihalla ERM:stä” maalailaan poliittisen speaktaakkelin lähtökohtia ja lavasteita. Toimittaja nikkaroi dramatiikkaa pienillä sanavalinnoilla, kuten ERM-kytkennästä tiesi ”pieni joukko sisäpiiriläisiä”, ja kyseessä oli ”salainen istunto”.

Poliittisten näytelmien voima lähtee siis vastakkaisuuksista. Varsinainen ERM-speaktaakkeli saa ensi-iltansa 25.10.1996 eduskuntakeskustelusta ja etenkin

kansanedustaja Mauri Pekkarisen esittämästä kysymyksestä koskien ministeri Arja Alhon toimia ERM-kytkennässä. Iltalehti kirjoittaa ”Veroministeri Arja Alhon (sd) ylle heitetty epäilyksen varjo kuumensi tunteet torstaina eduskunnassa ERM-keskustelussa jopa niin, että pääministeri uhkasi keskustalaisia joutumisella ”nahkurin orsille” eli hirsipuuhun”, ja ”eduskunnan ERM-keskustelu sai yllättävän käänteen”. Toimittaja perustelee luomansa näytelmän toteamalla: ”Mutta pikaistuksissaan he eivät vetäneet veroministeri Arja Alhon tekemisiä esiin.” ”Alhon luotettavuuden ja kyvykkyyden kyseenalaistamisessa oli kyse tarkkaan harkitusta siirrosta, jota oli mietitty useiden juristien kanssa etukäteen.” Toimittaja myös legitimoit epäilyksen varjon heittämisen ministeri Alhon päälle. Hän maalaa tapahtumia pienillä yksityiskohdilla: ”pääministerin sinkoamista syytöksistä ja uhkailuista.”

Politiikan yksilöityessä poliittisten näytelmien rakentaminen on toimittajille uusi keino esittää politiikkaa. Harva lukija samastuu puolueisiin, joten asioita lähestytään yksilötasolla, mikä lisää uutisten lukuarvoa.¹¹ Toimijoita, jotka henkilöityvät uutisissa edustamaan suurempaa joukkoa, ei valita kuitenkaan sattumanvaraisesti. Toimittajat valitsevat juttuihinsa ihmisiä, jotka ovat jo entuudestaan tuttuja lukijoille medioista. Lukijan on helpompi identifioitua yksittäiseen henkilöön kuin johonkin joukkoon. (Hvitfelt 1989, 107-108) Puolueet henkilöidään niiden johtajiin, ja julkisuuteen nousee yhä useammin huomiota herättäviä poliitikkoja. Toimittaja lähtee ohjaamaan poliittista näytelmää roolihenkilöiden varassa. ERM-näytelmässä syyttäjän roolin sai Alho-epäilyt esittänyt Mauri Pekkarinen. Syytetty on luonnollisesti ministeri Alho. Puolustajan roolin ottaa pääministeri Paavo Lipponen.

Toimittaja ei tyydy kuitenkaan hänelle valmiiksi tarjottuihin roolihahmoin, vaan hän alkaa kerätä annettujen roolihahmojen ympärille henkilöitä käsikirjoituksensa toimimisen takaamiseksi myös jatkossa. Samalla toimittaja asettaa uudet henkilöt roolikentässä omiin asemiinsa. Sivurooleja jaetaan heti alkunäytöksessä Sauli Niinistölle ja Ilkka Kanervalle. Niinistö kommentoi Alho-epäilyjä: ”Nämä eivät ole prosessikysymyksiä” ja puoluetoveri Kanerva sanoo: ”Näin kova juttu ei voi jäädä ilmaan roikkumaan”. Poliittista näytelmää viedään siis eteenpäin esittelemällä lukijalle, minkä aseman kukin toimija ottaa. Kuka tuomitsee, kuka puolustaa, kuka ei halua kommentoida ja kuka haluaa kommentoida.

¹¹ Hvitfeltin (1989 109-110) mukaan syitä henkilöjournalismiin ovat mm.: identifikaatio, tarve tuntea kuuluvansa johonkin, yksinkertaistaminen, abstraktit asiat kerrotaan ihmisen kautta, kaupallisuus, yksittäisistä ihmisistä kertovat jutut myyvät hyvin sekä henkilöt ovat merkittäviä yhteiskuntakehitykselle.

ERM-keskustelusta ja syytöksistä nousi eduskunnassa niin kova kohu, että toimittaja arvioi sen jatkuvan, ainakin lehtien palstoilla. Poliittiset uutiset ovat jatkokertomuksia, joista ERM-tapaus on hyvä esimerkki. Koska asia etenee konkreettisesti vasta kun kukin henkilöistä on toimittanut selvityksensä oikeuskanslerille, toimittaja alkaa luoda asiaan liittyviä omia uutisia. Spekulointi alkaa Iltalehden ja Iltta-Sanomien uutissivuilla lauantaina 26. lokakuuta. Iltalehden otsikko kuuluu: Nyt punnitaan Alhon, Pekkarisen ja Hämäläisen ERM-puheet: Kuka heistä puhuu totta?

Toimittaja jatkaa poliittista näytelmää kyseisen otsikon avulla ja metaforamaisesti tekstissä: "Julkisista kommentteista kieltäydytään, koska "asiasta saattaa joutua vielä todistamaan." "Keskusta on kuitenkin löytänyt hyvin kääntyvän kammen politiikan tekoon". Samalla kirjoittaja jatkaa henkilöintiään: kuka puhuu totta eli kehen voi luottaa, asettaa toimijat eri lähtöviivoille, tulkitsee, toimii aktiivisena politiikan toimijana, vaikka ei kyseenalaistakaan alkuperäisiä väitteitä tai esitä asioista vastaväitteitä.

Kuvaan astuu myös dramatisointi. Toimittaja alkaa rakentaa juonikiemuroita: "Asiaa läheltä seuranneet kertovat, että Alho joutui tehtävään kylmiltään." "Suuren kohun saanut lokakuun 12. päivää koskeva väite tullaan varmasti selvittämään juurta jaksain. Varmaa on myös, että suomalaisten keskinäinen välienselvittely noteerataan muissa EU-maissa ja rahamarkkinoilla." Poliittisen näytelmän uusi episodi luodaan Iltalehdessä keskiviikkona 30. lokakuuta Arja Alhon haastattelulla. Toimittaja antaa syytetyn puhua otsikon alla: "Alho puhdistautuu syytöksistä Iltalehdelle".

Jokainen ERM-uutinen ei ole poliittisen näytelmän tukipylväs, mutta jokainen juttu jatkaa tarinaa ja toimittajat käyttävät jutuissaan dramaturgisia keinoja tapahtumien eteenpäin viemiseksi. Edellisviikon ERM-keskustelua eduskunnassa kuvaillaan seuraavasti: "Viime torstaina eduskunnassa käytiin ennen näkemättömän kipakka keskustelu pääministerin ERM-ilmoituksen johdosta. Johtavien poliitikkojen kesken ei sanoja säästely ja siltoja poltettiin surutta." Tällä tavoin toimittaja luo tunnelmaa ja muistuttaa lukijaa tapahtumista, mutta luo samalla jatkoa tuleville juonikiemuroille: "Ministeri Arja Alhon (sd) vuotoepäilyt julkistamalla Keskusta vei keskustelun itse asian kannalta sivuraiteelle. Julkisuudessa jäi kokonaan huomiotta pääministeri Lipposen kanta, joka on jyrkässä ristiriidassa sen

suhteen, mitä tähän saakka on pyhäpuheissa todettu Suomen EMU-tiestä.” Keskustelu tästä aiheesta ei kuitenkaan jatku tätä juttua pidemmälle.

Toimittaja on poliittisten näytelmien ohjaaja, poliitikot lukevat usein vasta lehdestä, mitä kollegat ajattelevat kenestäkin ja mistäkin asiasta. Toimittajan oletettu valta piilee siinä, että poliittinen keskustelu ohjautuu yhä useammin uutisten mukaan. Poliittisen näytelmän loppumetreillä näytelmässä paljastetaan se ”pahapoika”, jonka vuoksi syytetty loppujen lopuksi joutuikin syytetyn penkille. Tapahtumien selvitys on otettu kuitenkin saman päivän Kauppalehdestä. Ilta-lehti otsikoi asian seuraavasti:

”Väite Arja Alhon ERM-vuodosta lähti mutupohjalta”

”Valtiosihteeri Åkerholm ei muista tärkeää puhelua”

”Väärinkäsitys, joka johti Arja Alhon väitetyn ERM-vuodon tutkintaan, lähti liikkeelle siitä, ettei valtiovarainministeriön alivaltiosihteeri Johnny Åkerholm muista puhelua, jonka Alho soitti hänelle myöhään illalla ennen EU:n rahakomitean kokousta. Åkerholm ei muistanut Alhon kertomusta keskustelusta Ranskan valtiovarainministeri Jean Arthuisin kanssa. Niinpä hän epäili ranskalaisten käyttäytymisen vuoksi, että Alho oli kertonut Arthuisille Suomen neuvottelurajat, kertoo aamun Kauppalehti.”

Poliittinen speaktaakkeli päättyi kuitenkin syytetyn kannalta onnellisesti: Oikeuskansleri vapautti ministeri Arja Alhon syytöksistä. Ilta-lehti otsikoi päätöksen Alhon sanoin: ”Olen helpottunut päätöksestä” ja juttu alkaa: ”Valtiovarainministeri Arja Alho sai maanantaina puhtaat paperit. ” Näytelmän ohjaaja antaa kuitenkin vielä syyttäjille muutaman vuorosanan: ”Nahkurin orsille kutsuttu Olavi Ala-Nissilä liennyttelee: ”Pyykki on nyt pesty”

Ilta-lehden toimittaja päättää näytännön, mutta ei hävitä kuitenkaan vielä lavasteita. Viimeisessä ERM-uutisessa hän takaa mahdollisuuden jatko-osalle nostamalla esiin EU-komissaari Erkki Liikasen roolin Suomen vastapuolena ERM-prosessissa. Toimittaja pyrkii jatkamaan keskustelua kysymällä, onko EU:n sisällä Suomelle vastapuolia. Ilta-Sanomien nosti Liikasen yhdeksi merkittävistä roolihenkilöistä jo ERM-näytelmän keskivaiheilla.

6.3.2 Ilta-Sanomien dramaturgiaa

Ilta-Sanomien käsitteli ERM-tapausta monipuolisemmin kuin Ilta-lehti, joten Ilta-Sanomien luoma poliittinen speaktaakkeli poikkeaa merkittävästi Ilta-lehden rakentamasta näytelmästä. Ilta-Sanomissa poliittinen näytelmä lähtee liikkeelle tiedotustilaisuudesta, joka pidetään tiedotusvälineiden edustajille Suomen liittymisestä Euroopan valuuttakurssijärjestelmään ERM:iin. Lukijalle luodaan kuva tunnelmasta alkutilanteesta, jossa pääministeri Paavo Lipponen hykertele tyytyväisenä Suomen liittyttyä ERM:iin, kun

taas Claes Anderssonin "hahmo on synkkä kuin haudankaivajan", sillä "vielä reilu viikko sitten hän totesi Suomen Tietotoimiston haastattelussa, ettei hän halua sitoa Suomen markkaa ERM:iin, koska hankkeeseen liittyy liian monia riskejä".

Myös Iltä-Sanomien toimittaja aloittaa ERM-näytelmän luomalla jutun henkilöiden välille vastakkaisuuksia ja konflikteja, joiden avulla uutisista saa kiinnostavampia ja kärkevämpiä. Juttuaiheen valinta kertoo poliittisen näytelmän rakentamisesta opposition ja hallituksen näkemuserojen varaan. Vastakkaisuus ja henkilöityminen jatkuvat voimakkaina seuraavassa Iltä-Sanomien jutussa:

"Lipponen ja Niinistö torjuvat Ahon vaatimukset: Vaalitemppu!

"Valtiovarainministeri Sauli Niinistö (kok) ei lämpene oppositiojohtaja Esko Ahon (kesk) vaatimuksille eduskunnan kokoonkutsumisesta kesken vaaliloman. -Vaalitemppu! Niinistö tyrää. Myös pääministeri Paavo Lipponen (sd) ampui eilen Ahon vaatimukset alas lennosta." "Aho vaati eilen (sunnuntaina), että hallituksen on tuotava ERM-kytkös eduskuntaan heti ensi viikolla joko tiedonantona tai selontekona vaalilomasta huolimatta." "Olisi käsittämätöntä, jos eduskunta ei saa tilaisuutta kuulla perusteluja ja myös ottaa kantaa tähän kysymykseen, Aho sanoo." "Niinistön mukaan eduskunta ehtii asiaa käsitellä vielä moneen kertaan." "Niinistö kertoo erityisesti ihmetelleensä keskustankin levittämää tietoa, jonka mukaan ERM-kytkentää olisi pyydetty Suomen ulkopuolelta. Hän torjuu tällaiset käsitykset jyrkästi."

Poliittinen näytelmä on toimittajalle keino käyttää valtaa ja jakaa sitä. Tähän mennessä vaikuttaa siltä, että ERM-tapauksessa toimittaja on jakanut valtaa hallitukselle ja jatkaa samoilla linjoilla 15.10.1996: "Markan ERM-kytkentä teki suomalaisesta ministerikokouksen tähden, Niinistöllä riitti selkääntaputtelijoita"

ERM-näytelmän huippu keskittyy myös Iltä-Sanomissa perjantaihin 25. lokakuuta. Toimittaja vetää kuitenkin pitemmän johtopäätöksen lehden kannessa kuin Iltalehti: Joutuuko Arja Alho valtakunnanoikeuteen? Tilannetta maalailaan pääjutussa "Alho kiistää vuotaneensa ERM-kurssin etukäteen".

"Eduskunnassa käytiin markan ERM-kytkennästä riitaisin keskustelu miesmuistiin, kun varsinkin pääministeri Paavo Lipponen (sd) tulistui keskustan Mauri Pekkarisen ja Esko Ahon syytöksiin, joita hän luonnehti sikamaisiksi. Pekkarisen mukaan Suomen Pankin pääjohtaja Sirkka Hämäläinen totesi pankkivaltuuston ratkaisevassa kokouksessa 12. lokakuuta Ahon kertoneen Suomen neuvottelutavoitteista EU:n rahakomissaarille ja EU:n puheenjohtajamaan Irlannin valtiovarainministerille, vaikka ratkaiseva EU:n rahapoliittisen komitean kokous oli vielä kesken." "Sellaisia asioita ei ole paljastettu. Minähän sen tiedän, enkä kukaan muu, Alho vakuutti eduskunnalle illalla."

Poliittinen näytelmä vahvistaa itseään toimittajan sanavalinnoilla: "Illalla levinneen tiedon mukaan oikeuskanslerin virastossa selvitetään jo Ahon toimintaa." "Eduskunnassa todettiin yksiselitteisesti, että jos Pekkarisen taitavasti kysymyksen muotoon puettu epäily

pitää paikkaansa, asia saa jatkonäytöksen valtakunnanoikeudessa.” Toimittaja luo kertomusta lukijan silmien eteen: ”Keskustelu repesi totaalisesti, kun Pekkarinen heitti ilmaan pahaenteisen kysymyksensä”.

ERM-tapaus saa Ilta-Sanomissa uusia roolihenkilöitä, kun mukaan tulevat Kanerva ja Niinistö. Toimittaja vahvistaa esiin nostettuja epäilyjä otsikolla: ”Kanerva vahvistaa Pekkarisen kertomuksen” ja ”Niinistölle Alhon tapaus ”ei ole uusi”. Ilkka Kanerva saa pankkivaltuutettuna Ilta-Sanomien toimittajalta silminnäkijän roolin. ”Kyllä siinä taitaa olla perää, Kanerva sanoo.” Kanerva vahvistaa Sirkka Hämäläisen toteamuksen ERM-kokouksen tauolla. ”Mutta minulla ei ole siitä osasta kunnollisia muistiinpanoja, Kanerva lisää.” Kanervalle Alhon tapaus ”ei ole uutinen, mutta jatkossa hän aikoo osallistua keskusteluun vain todistajana.” Toimittaja hakee näytelmään lisää toimijoita ja haluaa tietää, kuka uskoo Alhoa ja kuka ei. Puolustajia hän löytää Sdp:n kansanedustajista: ”Todennäköisesti Alhoa ei ollut informoitu”. Poliittisessa pelissä kannanotot ovat ensisijaisesti performanssia, jolla tehdään eroa vastapuoleen ja merkityksellistetään itseä tietyntylaiseksi (Reunanen 1994, 52).

Näytelmä saa jatkokertomuksen luonteen siinä vaiheessa, kun mitään uutta ei ole enää hetkeen odotettavissa. Spekulaatiot alkavat myös Ilta-Sanomissa lauantaina 26.10.1996. IS otsikoi: ”Lipponen ihmettelee puheita valtakunnanoikeuden tarpeesta”. Poliittista näytelmää on lähdetty jatkamaan oikeuskanslerin näkökulmasta: ”Aalto on pyytänyt tietoja ERM-kytkentään liittyvistä tapahtumista, koska oikeuskanslerille on tuotu tietoa, jonka mukaan kytkennän yhteydessä on ollut ”joitakin ongelmia”. Toisen väliotsikon jälkeen alkaa varsinainen poliittisen näytelmän ohjailu: ”ministeri Alhon toiminta oli perjantainakin eduskunnan kuumien puheenaihe. Myös dramatisoinnin keino nousee välttämättömäksi odotusvaiheessa. Salaperäisyyttä lisää IS:n ”korkea valtioneuvostolähde: ”Siihen, mitä Alho teki, ei olisi ollut mitään tarvetta.”

Jutussa ”Pankkivaltuusto selvittää toistakin ERM-vuotoa” toimittaja maalaillee näyttävästi ERM-näytelmää ja tuo selkeästi myös julki oman mielipiteensä ERM-epäilyistä:

”Ehdottoman salaiseksi tarkoitettu markan kiinnittäminen on jälkikäteen paljastumassa vähemmän onnistuneeksi operaatioksi. Homma vuoti kuin seula. Ministeri Alho kertoi markan ERM-kytkennän jälkeisen vaihteluvälin liian aikaisin ulkomaille. Ministeri joutui tavallaan kankean päätöksentekojärjestelmän uhriksi: pankkivaltuuston, Suomen Pankin, hallituksen ja EU:n rahakomitean välinen yhteistyö ei sujunut ennakoidulla tavalla. Aikataulu pääsi pettämään ja ministeri Alho paljasti EU:n puhejohtajamaan Irlannin valtiovarainministerille ja

EU:n rahakomissaarille markan vaihteluvälin. Käytännössä se tiesi sitä, että rahakomitea tiesi Suomen neuvottelutavoitteet ennakolta. EU tarjosikin rahakomitean istunnossa suomalaisille lyhyttä kaavaa, koska kaikki näytti selvältä.”

Näytelmän seesteisessä vaiheessa lukijan mielenkiintoa pyritään pitämään yllä esittämällä vastakkaisuuksia. ”Pääministeriltä yritettiin tivata, ketä hän pitää syyllisenä tietovuotoon, mutta selkeää vastausta ei saatu.” Siitä kertoo myös kappale ”Vaalitulos oli hankala”. ”...kyseli, kuka on päästänyt valloilleen EU-kielteiset voimat ja mihin ollaan menossa.”

Seuraavaksi esimerkki oivallisesta poliittisen näytelmän dramaturgiasta:

”Veroministeri Arja Alho on ollut eduskuntaryhmän kanssa vastakkain useaan otteeseen ja kerta kerralta hän on pelastanut poliittisen nahkansa vain pääministeri Paavo Lipposen vankkumattoman tuen turvin.” ”Oikeuskanslerin tutkimusten takia monet ryhmän jäsenet ovat valmiita syöttämään veroministerin lopullisesti leijonille.”

Seesteinen kausi osoittaa myös lehden sivuilla, miten oppositio reagoi tällä hetkellä ERM-jupakkaan: ”Keskusta hiljeni Alhon tapauksesta”. Koska mitään ”dramaattista” ei tapahdu, toimittaja vie poliittista näytelmää eteenpäin omin dramaturgisiin keinoin ilman poliittisten toimijoiden apua. Hän laajentaa toimintaansa ohjauksesta myös käsikirjoittamiseen ja nostaa näyttämölle uuden roolihenkilön: EU-komissaari Erkki Liikasen. Otsikko kuuluu: ”ERM-kohu herätti ministerit. Uskaltaako Liikaselkekaan sanoa edes päivää?” Toimittaja ilmoittaa lukijalle uudesta henkilöstä uutisoimalla: ”Hän (Liikanen) tuo omat mausteensa vuotamiskeskusteluun.” Sama linja jatkuu oikeuskanslerin päätöstä odotellessa. Seuraava uusi roolihenkilö on kansanedustaja Mikko Elo, joka ”tuo kentän terveiset”: ”Arja Alho on taakka Sdp:lle”. Nyt IS:n toimittaja on värittänyt ERM-näytelmää kansainvälisestä ja kansallisesta perspektiivistä.

Alhon kannalta asiaa ratkeaa onnellisesti, minkä IS otsikoi: ”En olisi voinut jatkaa, jos ratkaisu olisi ollut toinen”. Itse asiassa Arja Alhon vapauttava päätös jää suhteellisen vähälle huomiolle, sillä Ilta-Sanomat ei päästä ERM-spektaakkeliaan tähän. Kaikki eivät ole vielä esittäneet ERM-näytelmässä vuorosanojaan, toiset taas pysyvät vaiti loppuun saakka. ”Pyytääkö Hämmäläinen anteeksi Alholta? kysyy Ilta-Sanomat. Suomen Pankin johtaja ei halua kommentoida. Repliiikkejä jaetaan vielä myös alunäytöksen syyttäjille: ”Niinistö on tyytyväinen oikeuskanslerin päätökseen”. Mielenkiintoista on se, että loppumetreillä Ilta-Sanomien näyttämölle kiipeää vielä uusi roolihenkilö, alivaltiosihteeri Johnny Åkerholm, joka ”sanoo nousseensa kummalliseen asemaan ERM-sotkun syyllisiä etsittäessä”. Lehti käsittelee vielä laajasti Alhon Åkerholmille soittamaa puhelua ERM-

neuvotteluita edeltäneenä yönä. Myös IS antaa itse pääsyyttäjälle kansanedustaja Mauri Pekkariselle vielä suunvuoron:

"Veroministeri Arja Alhon (sd) ERM-sotkut kansakunnan tietoisuuteen lokakuussa nostanut keskustan kansanedustaja Mauri Pekkarinen luki eilen oikeuskansleri Jorma S. Aallon vapauttavaa päätöstä kuin piru Raamattua. -Nyt on sana vastaan sana, Pekkarinen tiivistää tärkeimmän kohdan Aallon päätöksestä."

"Hänen mukaansa kyse on siitä, kumpi puhuu totta, Arja Alho vai alivaltiosihteeri Johnny Åkerholm."

Poliittisen näytelmän loppumetreillä toimittaja alkaa etsiä "Alhon mollaajia", joita esiin tuomalla toimittaja käyttää valtaa ja toimii tuomarina: "kumpi puhuu totta" ja "sana sanaa vastaan". Puheenvuoro annetaan vielä myös Suomen Pankin johtokunnan puheenjohtajalle Harri Holkerille: "En mollannut ministeri Alhoa!" Jutussa "Kuka panetteli Alhoa? toimittaja ottaa poliittisen näytelmän rakentamisessa ohjaajan roolin lisäksi käsikirjoittajan roolin:

"Jos se ei ollut Holkeri, niin kuka nimittelijä oli? Oikeuskanslerin selvitys nimittäin paljastaa, että kun pankkivaltuudet kuulivat Suomen Pankin pääjohtajalta Sirkka Hämäläiseltä Alhon kertoneen neuvotteluvaltuuksien rajat Ranskan valtiovarainministerille, "informaatio herätti voimakkaita reaktioita". Alivaltiosihteeri Johnny Åkerholmiin iskenyt ERM-muistikatkos näyttää siis jossain määrin levinneen myös Suomen pankin johtokuntaa sekä pankkivaltuustoon."

Ilta-Sanomien jatkaa ERM-tapauksen puintia speaktaakkelimaisesti ja tapaus päättyy lehdessä dramatisointiin, jossa toimittaja paljastaa omalla tavallaan suomalaisten poliitikoiden ja virkamiesten heikkouden sekä kyseenalaistaa samalla koko poliittisen järjestelmän luotettavuuden. Toimittajasta tulee *superpoliitikko*, joka esittää lopulta "ERM-kohun mystisimmän kysymyksen: Minne katosi alivaltiosihteerin muistista neljä öistä minuuttia?"

Jutussa kerrotaan, kuinka Alho soittaa Åkerholmille yöllä ennen seuraavan päivän tärkeää neuvottelua, mutta mies ei muista myöhemmin koko puhelua. Tämän vaimo muistaa Alhon soittaneen, mutta ei ole varma ajankohdasta. Alho hankkii puhelinlaitokselta todisteet yöllä soitetusta puhelusta. Åkerholm päättelee seuraavana päivänä, että ranskalaiset tietävät liikaa Suomen asioista, koska käyttäytyivät neuvottelupöydässä oudosti. Hän soittaa Suomeen Alholle ja Sirkka Hämäläiselle, joka kiivastuu pankkivaltuuston jäsenten aikana, mitä lehdissä kuvailtiin sanoin: "Kiivastui väärään aikaan, väärille henkilöille."

Kuten Iltalehden ja Ilta-Sanomien ERM- uutisoinnista voi huomata, uutiset stimuloivat poliittisia speaktaakkeleita, joissa toimittajat tuottavat itselleen valtaa suhteessa poliitikoihin. Kuten edellisistä kuvauksista käy ilmi, apuvälineinä käytetään dramatisointia, yksinkertaistamista ja henkilöitymistä. Dramatisoinnissa yhdistyvät yleisön viihdyttäminen ja poliitikon ”pelossa pitäminen”, sillä liiallinen dramatisointi tarkoittaa helposti negatiivista julkisuutta poliitikolle. Poliittisten näytelmien voima lähtee vastakkaisuuksista: vihollinen toiselle on liittolainen toisille. Edelmanin (1988, 90-91) mukaan poliittiset uutiset merkityksellistävät asiat siten, että ne ovat helposti ristiriitaisia muiden ideologisten projektien kanssa. Poliitikot ovat poliittisessa näytelmässä sekä näyttelijöitä että katsojia. He tulkitsevat uutisia oman sosiaalisen tilanteensa sekä ideologiansa pohjalta (Edelman, 1988, 96) Poliittiset näytelmät ovat poliitikoille poliittista taktikointia. ERM-tapauksessa toimijat käyttivät väitettä ERM-kytkennän ennenaikaista paljastamista *performanssinsa välineenä*. (Reunanen 1994, 50)

Poliittisten näytelmien erittely osoittaa, että uutiset ovat tulkintojen tulkintoja. Monimutkainen ketju tulkintoja, joiden jokainen vaihe ennakoi myöhempiä tulkintoja ja auttaa niiden muotoutumista (Edelman 1988, 95). Uutisten kaksiselitteisyys ja subjektiivisuus eivät ole Edelmanin mukaan poikkeamia tai patologioita, vaan ne rakentavat poliittista maailmaa. Poliittiset näytelmät luovat ongelmia, joita ei muuten ilmenisi. Ne herättävät draaman, eivätkä niinkään edistä oikeita, tarkkoja odotuksia tai ymmärrystä. (Edelman 1988, 96) Poliittisten näytelmien näkökulmasta toimittajilla on paljon valtaa suhteessa poliitikoihin. He tekevät itsestään poliittisia kokonaisuuksia ohjaavia superpoliitikoita, jotka vievät keskustelua eteenpäin ja määrittelevät sille rajat. Edes ministereillä ei ole samanlaista mahdollisuutta julkiseen vallankäyttöön kuin toimittajilla. Heillä on sisäänpääsy julkisuuden areenalla aivan toisella tavoin kuin poliitikoilla. Poliittisten näytelmien rakentamisessa toimittajat eivät ole edes loppujen lopuksi erityisen riippuvaisia poliitikoista, sillä kuten ERM-tapauksessa ilmeni, toimittajat veivät näytelmää eteenpäin itsenäisesti ja keräilivät keskusteluun uusia henkilöitä omien tarpeidensa mukaan, kuten Erkki Liikanen ja Mikko Elö.

6.4 Kertojan valta — toisten puolesta muita vastaan?

Kertovan diskurssin ja henkilöiden diskurssien kietoutumista toisiinsa on tarkasteltava tekstien tuottamisen ja tulkinnan konventiovälikkeiden käytäntöjen kautta. Tällöin on otettava huomioon suomalainen journalistinen tapa ja kulttuuri, ne pelisäännöt, jotka määrittelevät toimittajien ja poliitikoiden välistä suhdetta. Suomalainen journalistinen kulttuuri on mielletty muun muassa auktoriteetteja kumartavaksi, minkä seurauksena tietyt henkilöt ja instanssit ylittävät uutiskynnyksen muita helpommin. Jutut legitimoidaan asiantuntijoiden mielipiteillä, ja lehdet käyttävät usein samoja asiantuntijoita. (kts. Ylönen, Journalisti-lehti/18/1997) Aulan (1991, 112-113) tutkimustulosten mukaan Yleisradion toimittajista enemmistö suhtautuu työhönsä kriittisin ottein, jolloin toimittaja ”tarkkailee kriittisesti niitä, jotka tekevät tai ovat tekemättä kansalaisten elämän kannalta tärkeitä päätöksiä”. Tällainen asenne nostaa toimittajat pikkuhiljaa poliitikkojen yläpuolelle. Asetelmaa voisi kuvailla sanoin: kertojan vallalla toisten puolesta muita vastaan, mikä johtaa kamppailuun julkisuuden hallinnasta. Toimittajien kriittisyys motivoi poliitikot havittelemaan palstamillimetrejä entistä enemmän julkisuuden vaatimin säännöin. Kansanedustajiin ja ministereihin törmää lähes viikoittain jonkin seurapiiripalstan cocktail-kuvissa ja he kertovat henkilökohtaisesta elämästään yhä useammin naistenlehdissä. Aseet julkisuuden areenalle pääsemiseksi on veisteltävä journalistisen atmosfäärin mukaan. Toimittajien ja poliitikkojen väliset pelisäännöt näkyvät siten, että molemmat toimijat ennakoivat toistensa tapaa käyttää yhteisesti ”sovittua” valtaa.

Sekä toimittajat että poliitikot ovat lähestyneet toisiansa diskurssitasolla (kts. luku 5). Poliitikko on astunut journalistiseen diskurssiin esimerkiksi puhuttelemalla suoraan poliittista uutisjournalismia eikä yleisöä kuten ennen. Myös journalistinen diskurssi lähenee poliittista diskurssia, joilloin toimittajan tuottama diskurssi alkaa kuulostaa yhä enemmän poliittiselta jargonilta. Kriittisyyden myötä toimittaja tuottaa mielellään käsityksiä siitä, että poliitikot, ennen muuta kansanedustajat, ovat ”yksinkertaisia” ja epäpäteviä ”yhteisten asioiden hoitajia”. Toimittajat pyrkivät eräänlaisiksi superpoliitikoiksi, mikä näkyy jo muutamien politiikan toimittajien julkisessa imagossa (kts. Kanerva 1997). Kriittisyys saattaa kääntyä lopulta journalismia vastaan.

6.4.1 Kertoja tukee ja horjuttaa

Normatiivinen kielto puuttua henkilöiden puheen sisältöön ei poista kertojan diskurssin erityisasemaa. Se on hallitseva diskurssi, jonka turvin toimittaja rakentaa juttunsa ja sisällyttää siihen muita diskursseja. Myös pelkkä tekninen valta mahdollistaa toimittajalle diskursiivisen vallankäytön, mutta *kenen hyväksi valtaa käytetään?* Minkä instanssin merkityksiä se ajaa? Objektiviseksi ja neutraaliksi oletettu uutisteksti näyttäytyykin tekstuaalisella tasolla kertojan ja henkilöiden diskurssien suhteiden tarkastelun avulla erisuuntaisten intressin kamppailuksi, jossa tuetaan ja horjutetaan eri diskursseja. (Ridell 1994, 118-119) Uutistekstin valtasuhteita tarkasteltaessa on otettava huomioon kertovan diskurssin henkilöiden/instanssien diskurssien operoinnin luonne: liittoutumiset, tukemiset, horjuttamiset ja vähättelyt. Kenen kelkkaan uutisjournalismi kansalaisia opastaa, ohjaa ja valistaa valitsemaan? Neljästä seuraavasta uutisesta ilmenee, miten kertoja tukee ja horjuttaa diskursseja. Kenen intressejä toimittaja ajaa kertojan valtaan nojaten esimerkiksi seuraavassa jutussa?

**Ilta-Sanomien kannessa 25.10.1996:
JOUTUUKO ARJA ALHO VALTAKUNNANOIKEUTEEN?**

**Alho kiistää vuotaneensa ERM-kurssin etukäteen
Työnnetäänkö veroministeriä valtakunnanoikeuteen?**

Veroministeri Arja Alho (sd) kiistää keskustan epäilyt, joiden mukaan hän vuoti markan ERM-kytkennän keskusturssin EU:n toimitilille ennen virallista kytkentäpäätöstä. Eduskunnassa käytiin markan ERM-kytkennästä riitaisin keskustelu miesmuistiin, kun varsinkin pääministeri Paavo Lipponen (sd) tulistui keskustan Mauri Pekkarisen ja Esko Ahon syytöksiin, joita hän luonnehti sikamaisiksi. Pekkarisen mukaan Suomen Pankin pääjohtaja Sirkka Hämäläinen totesi pankkivaltuuston ratkaisevassa kokouksessa 12. lokakuuta Alhon kertoneen Suomen neuvottelutavoitteista EU:n rahakomissaarille ja EU:n puheenjohtajamaan Irlannin valtiovarainministerille, vaikka ratkaiseva EU:n rahapoliittisen komitean kokous oli vielä kesken.

-Sellaisia asioita ei ole paljastettu. Minähän sen tiedän, enkä kukaan muu, Alho vakuutti eduskunnalle illalla.

IS:lle Alho totesi, että hän on hoitanut vain virkaansa. Hän kiistää jyrkästi kertoneensa etukäteen keskusturssista. Hän myöntää kertoneensa, mikä on se markan arvon haarukka, jonka puitteissa päätös kyseisenä viikonloppuna voidaan tehdä.

-Ilman muuta pitää voida kertoa, mikä on Suomen markan kurssi suurin piirtein, Alho sanoo.

Illalla levinneen tiedon mukaan oikeuskanslerin virastossa selvitetään jo Alhon toimintaa.

Eduskunnassa todettiin yksiselitteisesti, että jos Pekkarisen taitavasti kysymyksen muotoon puettu epäily pitää paikkaansa, asia saa jatkonäytöksen valtakunnanoikeudessa.

Vaikka Alho antaisikin Pekkariselle ja keskustalle anteeksi, Lipponen ei anna: "Nahkurin orsilla tavataan! Lipponen uhkaa keskustaa."

Kannen otsikolla tuetaan pankkivaltuutettujen diskurssia, mutta pääuutissivulla eli superilla julkaistussa uutisessa näkökulma on enemmän syytetyn ministeri Arja Alhon kuin syyttäjän, pankkivaltuutettu Mauri Pekkarisen. Kertoja ottaa puheenjohtajan aseman

kyseisessä uutisessa. Kertoja asemoi esiintyjät keskustelemaan toistensa kanssa ja kilpailemaan argumenteillaan lukijan samanmielisyydestä (Reunanen 1994, 49). Uutisessa "Alho kiistää vuotaneensa ERM-kurssin etukäteen" kertoja ei lukijan näkökulmasta nujerra Alhoa, vaikka jutussa esitetään vahvoja argumentteja häntä vastaan. Puheenjohtaja-kertoja ei kuitenkaan vakuuta lukijalle Alhon syyttömyyttä tämän esittämien puolustusargumenttien perusteella. Kertojan siteeraamat Alhon kommentit horjuttavat inttävällä sävyllään lukijan häntä kohtaan kokemaa uskottavuutta. IS jatkoi saman lehden sisäsivuilla Alhoa horjuttavaa argumentointia:

"Eduskunnassa nähtiin eilen illalla rajuin väittely miesmuistiin, kun keskusta heitti ilmaan maanpetossyytteitä lähentelevän epäilyn. "Eduskunnan ERM-keskustelu repesi totaalisesti käsistä, kun valtiovarainvaliokunnan puheenjohtaja Mauri Pekkarinen heitti ilmaan *perinteisen kysymyksen* Arja Alhon toiminnasta."

Teknisestä vallasta ja kertojan vallasta huolimatta toimittaja antaa uutisessa yllättävän paljon valtaa henkilöiden diskursseille. Toisissa jutuissa on ainoastaan poliitikoiden suoraa esitystä. Koska jutun esiintyjien puheenvuorot ovat kertojan siteeraamia, jutussa kuuluu tavallaan vain kertojan ääni. Eli kertoja kertoo, mitä esiintyjä on sanonut. Tämän vuoksi uutisia tarkasteltaessa on otettava huomioon se, kenen näkökulma jutussa on. Kahdessa seuraavassa uutisessa kertoja on antanut äänensä henkilöiden diskursseille. Esimerkkejä Ilta-Sanomista perjantaina 25.10.1996:

Vuotiko Alho ERM-tavoitteet ulkomaille etukäteen?

Lipponen syytti keskustan epäilyjä "sikamaisiksi"

Eduskunnan ERM-keskustelu repesi totaalisesti käsistä, kun valtiovarain valiokunnan puheenjohtaja Mauri Pekkarinen heitti ilmaan perinteisen kysymyksen Arja Alhon toiminnasta. Epäilyn mukaan veroministeri Arja Alho (sd) kertoi Suomen ERM-neuvottelutavoitteet ulkomaille ennen virallista markan kytentää. -Sikamainen ja skandaalimainen väite, joka ei pidä paikkaansa! pääministeri Paavo Lipponen torjui.

Pekkarisen mukaan Suomen Pankin pääjohtaja Sirkka Hämäläinen oli todennut ERM-kokouksen väliajalla, että Alho oli kertonut Suomen neuvottelutavoitteet EU:n rahakomissaarille Yves-Thibault de Silguyille ja Irlannin valtiovarainministeri Leary Quinnille.

-Tähän on aika saada vastaus, Pekkarinen vaati.

Lipponen vakuutti keskustan leikkivän sellaisella asialla, joka väistämättä tulehduttaa hallituksen ja keskustan välit.

Kanerva vahvistaa Pekkarisen kertomuksen

Niinistölle Alhon tapaus "ei ole uusi"

Pankkivaltuuston puheenjohtaja Ilkka Kanerva (kok) luonnehtii Mauri Pekkarisen (kesk) esiinnostamia tietoja toisen valtiovarainministerin Arja Alhon (sd) menettelystä "kovaksi jutuksi" ja yhtyy Pekkarisen käsityksiin. -Kyllä siinä taitaa jotain perää olla, Kanerva sanoo.

Kanervankin mukaan pääjohtaja Sirkka Hämäläinen totesi pankkivaltuuston ratkaisevan kokouksen tauolla, että Alhon on kertonut Suomen tavoitteista EU:n rahakomissaarille ja Irlannin valtiovarainministerille. -Mutta minulla ei ole siitä osasta kunnollisia muistiinpanoja, Kanerva lisää.

Kanerva sanoo, ettei Alhon tapaus ei ole hänelle uutinen, mutta jatkossa hän aikoo osallistua keskusteluun vain todistajana. Sitä vuotiko Arja Alhon myös markan kiinnityskurssin, Kanerva "ei missään tapauksessa spekuloi".

Niinistö: "Asia ei ole minulle uusi"

Valtiovarainministeri Sauli Niinistö (kok) oli eilen illalla äärimmäisen varovainen kommentoissaan.

-Minä olen aivan hiljaa, Niinistö sanoi, mutta palasi hetken miettimisen jälkeen takaisin ja lisäsi:

-Ei asia ole minulle uutinen.

Kanerva uskoo, että Alhon osalta asia ei jää tähän.

-Nämä kaverit (keskustalaiset) pitävät huolen, että asia selvitetään.

-Kyseessä on niin vakava asia, että se ei enää ole poliittinen prosessi.

-En ole juristi, mutta epäilen, ettei näin kovan luokan juttu voi jäädä leijumaan ilmaan, Kanerva arvioi prosessin jatkoja.

Neutraalin uutisimagon nimissä kertojan vallalla tuetaan, kuten edellisessä jutussa tuettiin Pekkarisen diskurssia ja horjutettiin Alhon diskurssia. Seuraavassa jutussa kertoja tukee pääministeri Paavo Lipposen diskurssia. Jatkuva pankkivaltuutettujen diskurssin pönkittäminen olisi saattanut koitua mille tahansa lehdelle kohtalokkaaksi.

Ilta-Sanomat tiistaina 29.10.1996

Paavo Lipponen seisoo ryöpytetyn alaisensa takana:

Ministeri Alho on tehnyt aivan oikein!

Pääministeri Paavo Lipponen seisoo tiukasti syytösröppyyden joutuneen puoluetoverinsa, toisen valtiovarainministeri Arja Alhon takana.

-Ministeri Arja Alho on hoitanut oman osuutensa ja tehnyt sen aivan oikein, Helsingissä maanantai-iltana puhunut Lipponen vakuutti.

Lipponen kertoi selvittäneen asian itselleen ja muistutti kaiken suomalaiskohun keskellä, että Brysselissä Suomen erm-kytkennälle suitsutetaan kiitosta: "Täydellinen operaatio". Pääministeri vakuutti, ettei ministeri Alho ole syyllinen minkäänlaisiin vuotoihin."

-Kenellekään ei ole kerrottu Suomen neuvottelutavoitetta. On täysin naurettavaa, että ministeri pajattaisi tällaista puhelimessa.

Täsmällinen kurssitavoite ja "kantelut" oikeuskanslerille ovat Lipposen mukaan lähteneet liikkeelle aivan muualta.

Lipponen ei kuitenkaan kerro, ketä hän epäilee "tietovuodosta". Asia on hänestä vuotanut kotimaasta, ei Brysselistä.

Pääministeri toisti myös huolensa EU-vaalituloksesta. Hän myönsi, että vaalitulos on hankala ja sen viesti moniselitteinen, mutta vakuutti, että Suomen Emu-linja pitää.

Vaikka kertoja antaa tilaa näissä neljässä esimerkkiuutisissa henkilön/instanssin diskursseille, hän ei menetä valta-asemaansa. Kertojan valta ei rajaudu kertojan omaan ääneen, vaan hän voi *jakaa puheenvuoroja* tahtomallaan tavalla. Toimijoiden asema uutisessa riippuu kuitenkin paljolti siitä, millainen kertoja niitä operoi. Puheenjohtaja-kertoja asemoi toimijat keskustelun osapuoliksi ja asettuu näin keskenään kiistelevien tahojen yläpuolelle, kuten uutisessa "*Arja Alho kiistää vuotaneensa ERM-kurssin etukäteen*". Edellisessä neljässä jutussa puheenjohtaja-kertojan orientaatio on ymmärtävä. Ymmärtäjä-kertoja tukee esiintyjä selvemmin, sillä se vain välittää esiintyjien mielipiteitä. Tulkitsija-kertoja operoi esiintyjä voimakkaasti, esim. ironian avulla. Tulkitsija-kertojan käyttö on jutussa selvin osoitus lehden pyrkimyksistä antaa asioista täydellisempi

kuva, kuin mitä politiikan toimijat itse haluaisivat antaa. Erotuomari-kertojan rooli mahdollistaa lehdelle voimakkaita aseita asemoida ja arvioida toimijoita. (Reunanen 1994, 58) Tässä vaiheessa ERM-tapausta kertojan orientaatio vaikuttaa ymmärtävältä. Tulkitseva orientaatio astuu kuvaan myöhemmissä jutuissa. Kun Pekkarinen "heitti kysymyksen ilmaan Arja Alhon toiminnasta" ERM-jupakan alkuvaiheessa, kertoja asemoi henkilöt keskustelemaan toistensa kanssa, ei siis esiintyjä itseään, vaan korkeintaan heidän esittämiään asioita.

6.4.2 Kertojan sanavalinnat

Kertojan vallalla horjutetaan ja tuetaan siis tiettyjä henkilöitä, mutta se mahdollistaa myös kertojalle muita diskursiivisen vallankäytön keinoja, kuten instanssin tai henkilön kätkeminen tekstissä. Tällöin lukija ei tiedä, *kenen painotuksia* hän tekstistä lukee, kertojan vai henkilöiden. Kertojan valta on helppo pukea esimerkiksi *passiivimuotoon*, jolloin lauseesta ei voi välttämättä päätellä, onko kyseessä toimittajan mielipide vai yleinen kannanotto esimerkiksi Vasemmistoliiton EU- ja EMU-linjasta. Asia jää epäselväksi lukijalle, joka ei ole seurannut aktiivisesti Vasemmistoliiton EU-kannanottoja.

Ilta-lehti maanantaina 14.10.1996

"Vasemmistoliiton johdossa suhtautuminen EMU:uun on muuttunut myönteisemmäksi.
"Puolueen EU- ja EMU-linjaa **on moitittu** haparoivaksi ja hämäräksi."

Passiivimuodon lisäksi toimittaja kätkee toimijoita *kollektiivisen toimijan figuurin*¹² taakse. Tällöinkään lukijalla ei ole varmuutta, kuka itse asiassa on lauseen takana oleva toimija. Seuraavassa esimerkissä epämääräistä tahoaa seuraa myös passiivimuoto. Lukijaa saattaa kiinnostaa tarkka tieto siitä, kuka hallituksessa on ihmetellyt Yleisradiolle vuodettua päätöstä?

Ilta-Sanomat lauantaina 26.10.1996:

"**Hallituksessa on ihmetelty** myös sitä, miten arviot markan kytchentäkurssista vuodettiin Yleisradion uutisille jo ennen päätöstä. Eilen **eduskunnassa esitettiin vuotajia:** pankkivaltuutetuista, hallituksesta tai Suomen Pankista."

Genren kommunikatiivinen sopimus toteutuu, jos juttua pyritään tulkitsemaan niin, että genren säännöt toteutuvat. Jos uutisessa esitetty asia mielletään mielipiteeksi, uutisesta on etsittävä taho, jonka tiliin mielipide laitetaan, koska genren sääntökonventioiden

¹² Käytän kollektiivisen toimijan figuuria heuristisena tulkinnan apuvälineenä. Eli se ei ole mitään täsmällistä ja määriteltyä. Sen voi ymmärtää lähinnä jonkinlaiseksi argumentatiiviseksi kielikuvaksi.

perusteella tiedetään, että mielipide ei voi kuulua kertojalla. Uutisten sääntöjen mukaan kertoja esittää vain tosiasioita, mutta esiintyjät myös mielipiteitä. Tosiasioiden ja mielipiteiden erottelu toteutetaan esitysteknisillä keinoilla, esimerkiksi lainausmerkeillä. Iltta-Sanomissa ja Iltalehdessä on geneerisiä liikahduksia eli genren kommunikatiivinen sopimus ei aina toteudu (kts. myöhemmin tässä luvussa). Jutuissa on mielipiteitä, joita ei voi laittaa henkilöiden diskurssin ”piikkiin”. (Reunanen 1994, 54-55)

Toimittajan on helppo teknistä valtaa hyväksikäyttäen pukea omat mielipiteensä epämääräisten tahojen taakse. Ovatko edellisen esimerkkiuutisen vuotajat eduskunnan esittämiä vai toimittajan spekuloiteja mahdollisista vuotajista? Samalaisia kollektiivisen toimijan figuureja on käytetty esimerkiksi seuraavasti: eduskunta totesi, valtioneuvosto totesi, eräiden tietojen mukaan, asiaa läheltä seuranneet ja illalla levinneen tiedon mukaan. Kollektiivisen toimijan figuuri helpottaa toimittajan kirjoitusprosessia, koska toimijoita ei määritellä yksityiskohtaisesti. Figuurin taakse on kuitenkin helppo kätkeä kertojan oma arvio tai mielipide.

Iltalehti keskiviikkona 30.10.1996:

”Arvostelijat ovat väittäneet, että markka kytkettiin EU:n valuuttakurssimekanismiin Suomelle epäedullisemmalla keskikurssilla tietovuodon vuoksi.”

Mainituista arvostelijoista ei tiedä, onko arvostelija kirjoittaja vai onko kyseessä esimerkiksi keskustalaiset. Missään jutussa ei suoranaisesti sanota keskustalaisten väittäneen, että Alhon toimien vuoksi markka kytkettiin epäedullisella kurssilla ERM:iin. Toimittaja kuitenkin esittää myöhemmin tekstissä väljät vaihtoehdot mahdollisista arvostelijoista:

Alho on ollut sekä opposition että puolueensa eduskuntaryhmän hampaissa.

Samaan kategoriaan voidaan lukea seuraavan jutun epämääräinen toimija: *monien mielestä*. Kollektiivisen toimijan figuureita käyttämällä kertoja pystyy esittämään tekstissään voimakkaita argumentteja toimijoista identifioimatta heitä sen kummemmin. Tämä on kertojalle vahva keino, jota harvoin kuitenkaan kyseenalaistetaan. Seuraavassa esimerkkiuutisessa *monien mielestä* -ilmaisun tarkempi määrittely olisi ollut merkittävä tieto, sillä lause määrittelee Suomen Pankin pääjohtajan Sirkka Hämäläisen koko ERM-jupakan alkuunpanijaksi sekä syypääksi.

Ilta-Sanomat keskiviikkona 29.1.1997

Harri Holkeri: En mollannut ministeri Alhoa!

-Kuka sellaisia puheita levittelee, Suomen Pankin johtokunnan jäsen Harri Holkeri kysyy vakavana vastatessaan puhelimeen Belfastista Pohjois-Irlannista. Holkeri tarkoittaa ministeri Arja Alhon (sd) tapauksen yhteydessä esiintullutta väitettä, jonka mukaan hän olisi kutsunut Arja Alhoa "käveleväksi katastrofiksi". ...Oikeuskanslerin päätöksen jälkeen julkisuudessa on ihmetelty Suomen Pankin pääjohtajan Sirkka Hämäläisen Alhon vastaista primitiivireaktiota. **Monien mielestä** Hämäläisen pitäisi pyytää anteeksi ministeri Alholta.

6.4.3 Kertojan neljä missiota

ERM-utisoinnista on eriteltävissä neljä elementtiä, joiden kautta näkyy kertojan valta tarkasteltavissa uutisissa:

1. Hyvää pataa politiikon kanssa.
2. Poliitikon luotettavuuden kyseenalaistaminen.
3. Vallitsevan yhteiskunnallisen ilmapiirin tukeminen.
4. Toimittaja superpoliitikkona.

Näistä neljästä kohdasta muodostuu kertovan diskurssin tavat organisoida ja operoida muita diskursseja ja niiden painotuksia, joiden kautta toimittaja määrittelee asemansa poliittisen julkisuuden areenalla. Nämä neljä kertojan elementtiä ovat lähellä toisiaan, mutta ne ovat luettavissa myös erikseen. Esimerkiksi poliitikkojen kyseenalaistaminen ja superpoliitikon roolit kietoutuvat toisiinsa läheisesti. Seuraavaksi käsittelen tarkemmin näitä neljää politiikan toimittajan missiota kertojan vallan näkökulmasta ja esittelen jokaisen kohdalla esimerkkiuutisia ERM-tapahtumista.

1. Hyvää pataa politiikon kanssa.

Tässä asetelmassa kertoja tukee henkilön/instanssin diskursseja. Henkilöiden suora siteeraaminen ei välttämättä silti merkitse kertojan tukea. Kertoja voi osoittaa tukemisen tai peräti liittoutumisensa toimijaan suorasti ja epäsuorasti. "Tukea saava" henkilö saattaa olla kiinnostava median kannalta, esimerkiksi Ilta-Sanomat ei horjuttanut Arja Alhon argumentteja ERM-jupakan alkumetreillä kuten myöhemmässä vaiheessa. Saman päivän Iltalehden uutisessa tuettiin pankkivaltuutettujen ja kansanedustaja Mauri Pekkarisen

diskurssia perustelemalla heidän toimiaan ”tarkkaan harkittuna siirtona, jota oli mietitty useiden juristien kanssa etukäteen”. Pankkivaltuutettuja ei voi ainakaan leimata kevytkenkäisestä toiminnasta Iltalehden uutisoinnin perusteella. Esimerkiksi Iltalehti perjantaina 25.10.1996:

Keskustalla juristien kanssa mietitty juttu

”Se oli vain kysymys”

Alhon luotettavuuden ja kyvykkyyden kyseenalaistamisessa oli kyse *tarkkaan harkitusta siirrosta*, jota oli *mietitty useiden juristien kanssa etukäteen*.

-Tätä ei ole jätetty sattuman varaan. Se oli vain kysymys.

Oikeuskansleri on pannut asian selvitykseen.

-Me ei ole jätetty tutkimuspyyntöä, Pekkarinen ehättää kertomaan.

...Keskustalaiset pankkivaltuutetut sanovat olevansa tuohduksissaan pääministeri Lipposen käytöksestä.

-Hän syytti meitä valehtelijoiksi, edesvastuuttomiksi, jarruttajiksi vaikka ei tiennyt asiasta. Eikä edes pyytänyt anteeksi. Onhan tämä aikamoista!

-Sen kaiken syyttelyn ja valehtelijaksi syyttelyn jälkeen oli mielestämme kohtuullista ottaa eräät muutkin tähän (ERM) päätöksentekoprosessiin liittyneet asiat esille tässä keskustelussa.

Jutussa kertoja legitimoii epäilyksen varjon heittäminen ministeri Arja Alhon päälle. Jutun alussa, ingressissä kertojan valta jyrää Alhoa.

”Keskustan kolme pankkivaltuusmiestä Mauri Pekkarinen, Anneli Jäätteenmäki ja Olavi Ala-Nissilä sanovat olevansa kauhuissaan pääministerin heille sinkoamista syytöksistä ja uhkailuista. Mutta pikaistuksissaan he eivät vetäneet veroministeri Arja Alhon tekemisiä esiin. Oikeuskansleri on pannut asian selvityksen alle.”

Kertoja saattaa olla ”hyvää pataa” henkilön kanssa korostaakseen omaa statustaan. Iltasanomat uutisoi ERM-jupakan yhteydessä EU-komissaari Liikasen roolista, onko hän Suomen vastapuoli maan EU-asioissa. Iltasanomien uutisissa tultiin näyttävästi siihen päätelmään, että Liikasen ei ole niin sanottu vastapuoli, vaikka hän on EU:n eikä Suomen edustaja. Iltalehti napautti viimeisessä ERM-uutisessaan Iltasanomia Ala-Nissilän avustuksella. Iltalehti myös omalta osaltaan jatkaa keskustelua suomalaisten EU-virkamiesten roolista suomalaisen poliittisen päätöksenteossa.

Iltalehti tiistaina 28.1.1997

”Ala-Nissilä huomauttaa, että Suomea seurannut Italian liiran ERM-kytkentä todisti, että asiassa on vastapuolia myös EU:n sisällä, *vaikka tällä toisin väitettiin*. Näin lausui, että vastapuolia ei ollut mm. komissaari Erkki Liikasen. -Tämä oli erittäin tärkeä asia, koska ERM-kurssista todennäköisesti tulee markan lopullinen arvo.

-Meidän puoleltamme pyykki on nyt pesty. Oli hyvä, että juttu selvitettiin, vaikka se jäikin ristiriitaisten lausuntojen varaan, Ala-Nissilä päättää.”

2. Poliitikon luotettavuuden kyseenalaistaminen.

Tässä missiossa kertoja asettuu lukijan puolelle teesinään: "Vartioimme puolestasi!" Aulan korjauskertoimen tavoin toimittaja suodattaa poliitikon puhetta ja samalla kyseenalaistaa joko suoralla tai epäsuoralla tavalla poliitikkojen luotettavuuden. Käytäntö luo ja vahvistaa yleistä ilmapiiriä, esimerkiksi kansalaisten asenteita politiikkaa kohtaan. Tämä on toimittajalle voimakas keino käyttää valtaa yhteiskunnassa sekä suhteessa poliitikkoihin, sillä perimmäinen syy poliitikkojen julkisuushakuisuuteen ovat kansalaiset, potentiaaliset äänestäjät. Toimittajan on helppo romuttaa käsityksiä luotettavasta, sanansa pitävästä politiikosta, kuten Iltä-Sanomien teki maanantaina 14.10.1996 Claes Anderssonin kohdalla. Toimittaja pukeutuu tulkitsija-kertojan rooliin ja ottaa kantaa esittämällä toimijan (Anderssonin) ironisesti. Hän muistuttaa lukijaa, että "vielä reilu viikko sitten hän totesi STT:n haastattelussa, ettei hän halua sitoa Suomen markkaa ERM:iin".

Anderssonin hahmo oli hallituksen lauantai-iltana järjestämässä tiedotustilaisuudessa synkkä kuin haudankaivajan. Vielä reilu viikko sitten hän totesi STT:n haastattelussa, ettei hän halua sitoa Suomen markkaa ERM:iin, koska hankkeeseen liittyy liian monia riskejä. Muutamassa päivässä Andersson joutui syömään mielipiteensä ruotoineen.

Hyvä esimerkki poliitikon luotettavuuden kyseenalaistamisesta oli myös Iltalehden uutinen keskiviikkona 30.10.1996. Jutussa horjutetaan Lipposta ja vahvistetaan EMU-kriittisyyttä. Kertoja latistaa poliitikkojen "kauniit puheet". Toimittaja maalaillee lukijalle uhkakuvia, joita Lipponen on esittänyt, jos Suomi ei liity EMU:un. Kyseisessä jutussa kertojalla on erotuomarin rooli, jonka orientaatio on tulkitseva eli kertoja arvioi esiintyjiä itseään. Toimittaja tulkitsee Keskustaa ja Lipposen puheita, jotka ovat hänen mielestään "jyrkässä ristiriidassa sen suhteen, mitä tähän saakka on pyhäpuheissa todettu Suomen EMU-tiestä".

"Suomi ulos EU:sta, jos emme mene EMU:un"

Lipposen EMU-väitettä ihmetellään eduskunnassa

Pääministeri Paavo Lipponen (sd) ilmoitti eduskunnan kuohuvat ERM-keskustelu tuoksinassa, että Suomi joutuu ulos Euroopan unionista, ellei se liity EU:n talous- ja rahaliittoon, EMU:un. Aiemmin on uskoteltu, että eduskunnalla olisi aito valintatilanne ottaa tai jättää EMU.

Viime torstaina eduskunnassa käytiin ennennäkemättömän kipeä keskustelu pääministerin ERM-ilmoituksen johdosta. Johtavien poliitikkojen kesken ei sanoja säästely ja siltoja poltettiin surutta.

Ministeri Arja Alho (sd) vuotoepäilyt julkistamalla Keskusta vei keskustelun itse asian kannalta sivuraiteelle. *Julkisuudessa jäi kokonaan huomiotta pääministeri Lipposen kanta, joka on jyrkässä ristiriidassa sen suhteen, mitä tähän saakka on pyhäpuheissa todettu Suomen EMU-tiestä.*

Lipposen mukaan Suomen on ennen pitkää pakko liittyä EMU:un mikäli se mieli pysyä Euroopan unionin jäsenenä.

-Jos emme mene EMU:un, me eroamme Euroopan unionista, pääministeri maalasi isänmaan tulevaisuudesta.

Tuomioja
eri mieltä

SDP:n eduskuntaryhmän varapuheenjohtaja ja EU-asioita käsittelevän Suuren valiokunnan puheenjohtaja Erkki Tuomioja ei allekirjoita pääministerin näkemystä. Hän epäilee, että koko EU-jäsenyys olisi jäänyt toteutumatta, ellei nimenomaisesti olisi päätetty käsitellä liittyminen talous- ja rahaliittoon myöhemmin erikseen.

-Itsekin pyrin ennen kansanäänestystä aktiivisesti tekemään hyvin selvän eron siinä, että "jaa" EU:lle on eri asia kuin EMU:lle, joka päätetään erikseen. Tämä on poliittinen tosiasia.

Tuomioja ei halua arvioida sitä, puhui Lipponen kiihtymyksenä vuoksi "sivu suunsa" vai onko tässä asiassa linjariita heidän välillään.

Eduskunta päättäneen Suomen liittymisestä EMU:un syksyllä 1997.

Kertoja ottaa edellisessä jutussa myös ns. paljastajan roolin. Aktiivisena poliittisena toimijana hän ei pelkää edusta vaan myös paljastaa kansalaisille politiikan käyttämät epäilyttävät keinot, joihin tässä tapauksessa voidaan lukea rivien väleistä kiristys ja uhkailu. Kertoja muistuttaa kansaa politiikan tavasta ajaa omia etujaan ja vahvistaa kansalaisten asenteita politiikkaan kohtaan tyyliin "Voiko niihin sittenkään luottaa?" Tällaisissa tapauksissa kertojan valtaa käytetään lukijan hyväksi. Sekä toimittajat että poliitikot pyrkivät vetoamaan yleisöön sekä hankkimaan ja ylläpitämään yleisön luottamusta (Reunanen 1994, 57). Poliitikkojen luotettavuuden kyseenalaistaminen on toimittajille yksi keino hankkia lukijoiden luottamus.

Kyseenalaistamisen lisäksi toimittaja saattaa asettaa henkilön/instanssin naurunalaiseksi lukijan silmissä, mikä helposti horjuttaa yhteiskunnallisen päätöksenteon luotettavuutta, kuten Iltä-Sanomien uutisessa 29.1.1997: "Kuka panetteli Alhoa?" Kertoja kyseenalaistaa Suomen pankin johtokunnan ja pankkivaltuuston:

"Jos se ei ollut Holkeri, niin kuka nimittelijä oli? Oikeuskanslerin selvitys nimittäin paljastaa, että kun pankkivaltuutetut kuulivat Suomen Pankin pääjohtajalta Sirkka Hämäläiseltä Alhon kertoneen neuvotteluvaltuuksien rajat Ranskan valtiovarainministerille, informaatio herätti voimakkaita reaktioita".

"Alivaltiosihteeri Johnny Åkerholmiin iskenyt *ERM-muistikatkos* näyttää siis jossain määrin levinneen myös Suomen pankin johtokuntaa sekä pankkivaltuustoon."

Samanlaista politiikan naurunalaiseksi asettamista ja toisaalta tämän inhimillisen erehdyksen korostamista oli Iltä-Sanomien juttu, joka omalta osaltaan tiivistää koko ERM-tapauksen luonteen. Lehti päättää ERM-utisointinsa ironisella uutisointitavalla, minkä tarkoituksena on antaa ERM-tapauksesta perusteellisempi kuva kuin poliitikot olisivat halunneet antaa. Tulkitsija-kertoja operoi esiintyjää voimakkaasti ja horjutti toimijan (Åkerholmin) luotettavuutta.

Iltta-Sanomat keskiviikkona 29.1.1997

ERM-kohun mystisin kysymys:

Minne katosi alivaltiosihteerin muistista neljä öistä minuuttia?

ERM-vuodosta syntyneen kolmikuukautisen kohun tärkein kysymys on tiivistymässä huomattavan lyhyeen ajankohtaan: Minne katosi neljä öistä minuuttia alivaltiosihteerin Johnny Åkerholmin muistista?

Aluksi lyhyt uutiskertaus:

Suomen hallitus, Suomen Pankki ja ylin virkamieskunta viettivät kiihkeään perjantai-iltapäivän 11. lokakuuta 1996 valmistautuessaan seuraavan päivän ERM-kytkentään.

Yötä vasten, tasan kello 23.50 veroministeri Arja Alhon (sd) soitti kotoaan valtiovarainministerin alivaltiosihteerille Johnny Åkerholmille 4 minuuttia 40 sekuntia kestäneen puhelun, joka HPY:n tariffien mukaan kesti yhden ns. sykäyksen.

Puhelun aikana Alho kertoi ERM:iin liittyvät edesottamuksensa ja toivotti ERM-neuvottelija Åkerholmille hyvää yötä.

HPY:n rekisteri

todistaa Alhon puolesta

Ja tässä syntyy ongelmamme:

Koko keskustelu on häipynyt kuin pahanhajuinen ilmanväre Saharaan alivaltiosihteerin Åkerholmin muistista.

Eli kohtalokas kysymys kuuluu, minne katosi 4,40 minuuttia Åkerholmin ns. henkilökohtaiselta kovalevyiltä.

-Ehkä se on minulta vähän vähemmän, jos on vähän aikaa puhuttu vaimon kanssa. Sanotaan kolme ja puoli minuuttia, Åkerholm miettii.

On syytä mainita, että Åkerholm ei sinällään kiistä käytyä puhelinkeskustelua. Se olisikin vaikeaa, koska Alhon kotoaan soittama puhelu on kirjautunut HPY:n puhelinrekisteriin, jonka Alho toimitti myös oikeuskansleri Jorma S. Aallolle.

-Mutta kun ei ole muistikuvaa, niin ei ole Åkerholm päivittelee ja ihmettelee itsekkin koko tapausta.

Hän kiistää, että alivaltiosihteerillä olisi aikaisemmin ollut vastaavia ongelmia.

-Ei minulla ole muistikatkoksia.

-Olisi paljon yksinkertaisempaa jos sanoisin, että joo, kyllä minä muistan sen. Mutta mitäpä siitä. Minä olen lähtenyt siitä, että olen rehellinen tässäkin asiassa.

...Eilen Åkerholm tuskaili, että kyseinen puhelu ei palaudu mieleen kirveelläkään.

...Jotta mystinen tapahtuma asettuisi oikeaan valoon, on vielä esitettävä tärkeä kysymys.

Jos normaali ihminen nousee kesken uniensa vastaamaan esimerkiksi eteisaulassa sijaitsevaan seinäpuhelimeen, tapahtuman yleensä muistaa - pelkästään heräämiseen liittyvän raivon takia.

Alivaltiosihteerin Åkerholm, missä teidän kotipuhelimenne sijaitsee?

-Ihan sängyn vieressä.

Eli vastasitte puhelimeen suoraan sängystä?

-Kyllä.

Voisiko unohtus johtua siis tästä?

-Kyllä, mikä ettei. Olen todennäköisesti herännyt, puhunut vähän aikaa ja nukahtanut uudestaan.

3. Vallitsevan yhteiskunnallisen ilmapiirin tukeminen.

Uutisen sanotaan pikemminkin luovan todellisuutta kuin kuvaavan sitä (Altheide 1974, Tuchman 1978). Journalistisilla strategioilla luotu todellisuusvaikutelma perustuu kulloisenakin aikana vallitsevaan ideologiaan. Diskursiiviset strategiat "helpottavat" uutisen olemassaoloa. Vallitsevaa yhteiskunnallista ilmapiiriä tukevat uutiset luovat uskottavuutta. Tällä hetkellä uutisia peilataan esimerkiksi markkinoiden kautta. ERM-uutisoinnissa

kysyttiin asiantuntijoilta, miten markkinat reagoivat Suomen liittyttyä Euroopan valuuttakurssijärjestelmään.

Yleisölle tuotetaan näin juonia syy-seuraus -suhteiden avulla (van Dikj 1985, 233-269; Ridell 1994, 108). ERM-epäilyiden tultua julkisuuteen syy-seuraus -suhteita lähdettiin tuottamaan aiheen luonteenkin vuoksi markkinoiden näkökulmasta. Ilta-Sanomat arvioitutti vuotoepäilyt nimettömäksi jätetyllä markkina-analytikoilla. Ilta-Sanomat perjantaina 25.10.1996

Markkinoiden tyly arvio: Tämä näkyy koroissa!

Ministeri Arja Alhoon (sd) kohdistuvilla syytöksillä voi olla arvaamattomia vaikutuksia rahamarkkinoiden vakaalle kehitykselle, ja sitä kautta Suomen kansantalouteen.

Silti markkinoilla ei vielä illalla uskottu, että paniikkireaktioita olisi heti tulossa, kun valuttahuoneet ja pörssikauppa avautuvat tänään.

Eli markka pysyisi vakaana ja korot matalalla.

Kiistelemällä kovasanaisesti markan ERM-kytkentää liittyvästä vuodosta, poliitikot kuitenkin nakertavat pikkuhiljaa Suomen uskottavuutta.

-Pitkän päälle tämä voi näkyä korkotasossa, eräs markkina-analytikko arvioi IS:lle illalla.

-Kyse on luottamuksesta. Ei näytä hyvältä, että ministeritason henkilö vuotaa salaisia tietoja ennenajojaan. Pelkkä epäily riittää saamaa ulkomaiset sijoittajat varuilleen.

Erään valuuttadiilerin mielestä poliitikot leikkivät nyt tulella.

-Jos ministeriä vastaa nostetaan syyte valtakunnan oikeudessa, se tietää varmasti sijoittajien ropojen lähtemistä maasta.

Toimittajat asettuvat teksteissään aiheesta riippuen joko yleisön puolelle tai aiheen toimijoiden puolelle, jolloin he samastuvat lähteisiinsä pyrkien joko olemaan niiden kanssa samassa roolissa tai jopa "ylittämään" heidät esimerkiksi asiantuntija-roolillaan. Edellisessä jutussa toimittaja ottaa asiantuntijarooliin: "Kiistelemällä kovasanaisesti markan ERM-kytkentään liittyvästä vuodosta, poliitikot kuitenkin nakertavat pikkuhiljaa Suomen uskottavuutta." Ilta-Sanomat käsitteli aihetta markkinoiden näkökulmasta vielä seuraavankin päivän lehdessä otsikolla: "Vienti kärsii kurssitappion".

4. Toimittaja superpoliitikkona.

Toimittaja asettuu uutisessa toimijoidensa yläpuolelle toisaalta säilyttääkseen jutussa objektiivisen otteen, mutta toisaalta toimittaja nostaa itsensä toimijoiden yläpuolelle osoittaakseen oman tietämytensä. Toimittajasta tulee superpoliitikko, joka ei esitä uutisessa pelkkiä faktoja ja toimijoille kuuluvia mielipiteitä, vaan asettaa tekstiin omaa vahvaksikin osoittautunutta argumentointia. Toiminnan luonne on kriittistä. Superpoliitikko esittää aiheisiin uusia näkökulmia ja toimii näin keskustelun jatkajana. Toimittajasta on

tullut yksi keskustelijoista, aktiivinen politiikan toimija. Esitän ERM-utisoinnin kolme episodina, joissa toimittajan rooli korostuu aktiivisena politiikan toimijana. Näitä ovat Alho valtakunnanoikeuteen?, Pyytäkö kukaan anteeksi? sekä Tapaus Liikanen. Lopuksi esitän kahden esimerkkiuutisen avulla toimittajan roolin superpoliitikkona. Näissä tapauksissa kertoja korottaa äänensä muiden toimijoiden yläpuolelle ja kyseenalaistaa heidän toimensa.

Superpoliitikon roolissa korostuvat tulkitsija-kertoja ja erotuomari-kertoja, joka tulkitsija-kertojan (ottaa kantaa) tavoin antaa lehdelle voimakkaita aseita asemoida ja arvioida toimijoita (Reunanen 1994, 58). Lisäksi esiin nousee tulkitsijan-kertojan ironian käyttö. Esimerkiksi seuraavassa uutisessa Suomen ERM-kytkennästä näkyy kertojan ottama aktiivinen poliittinen toimijarooli. *Ilta-Sanomat* maanantaina 14.10.1996:

”Åkerholmin vähättelevät kommentit eivät oikein uponneet rahakomitean kokouksen tuloksia odottelemassa oleviin, mm. lehtimiehiin. Monille (lehtimiehille) jäi sellainen kuva, että suomalaiset joutuivat lopulta kiiruhtamaan markkansa ERM-kytkentää niin, ettei sitä missään tapauksessa oltaisi käsitelty liian ERM-kytkennän kanssa samassa kokouksessa.”

ALHO VALTAKUNNANOIKEUTEEN?

Toimittajat ottivat ERM-utisoinnin aikana muutamaa otteeseen selkeästi aktiivisen roolin ERM-keskustelussa. Ensinnäkin spekuloinnit siitä, kuuluisiko ministeri Arja Alho syyttää valtakunnanoikeudessa. *Ilta-Sanomat* uutisoi näyttävästi juuri tätä episodina. *Iltalehti* lähestyi Alhon mahdollista joutumista valtakunnanoikeuteen maltillisempaan tyyliin. *Lehti* ei uutisoinut valtakunnanoikeuden mahdollisuudesta sanallakaan vielä perjantaina 25.10.1996, jolloin *Ilta-Sanomat* kysyi kannessaan: Joutuuko Arja Alho valtakunnanoikeuteen? Samana päivänä *Ilta-Sanomien* pääuutissivulla:

**Alho kiistää vuotaneensa ERM-kurssin etukäteen
Työnnetäänkö veroministeriä valtakunnanoikeuteen?**

Eduskunnassa todettiin yksiselitteisesti, että jos Pekkarisen taitavasti kysymyksen muotoon puettu epäily pitää paikkaansa, asia saa jatkonäytöksen valtakunnanoikeudessa.”

Ja *Ilta-Sanomien* sisäsivulla:

”Suurin osa Sdp:n edustajista myönsi, että syytökset olivat äärimmäisen kovia - jopa niin kovia, että jos ne pitävät paikkaansa, niitä joudutaan käsittelemään valtakunnanoikeudessa.”

Iltalehti samasta aiheesta lauantaina 26.10.1996

”Julkisuudessa on annettu asiantuntijalausuntoja, joiden mukaan ministeri Alho saattaisi joutua valtakunnanoikeuteen, jos Pekkarisen kysymyksen tiedot pitävät paikkaansa.”

Voi tietenkin kysyä, eikö *Iltalehti* ymmärtänyt vielä perjantaina syytösten ja niiden seuraamusten vakavuutta, koska se ei kirjoittanut mitään mahdollisesta Arja Alhon

valtakunnanoikeuteen joutumisesta. Ilta-Sanomat veti rohkeammin johtopäätöksiä jo tuolloin perjantaina. Seuraavan päivän lehdessä ”Lipponen ihmettelee puheita valtakunnanoikeuden tarpeesta”. Kuka nämä puheet alunperin laitto liikkeelle? Kummassakaan lehdessä ei ole suoria sitaatteja valtakunnanoikeudesta, vaan puheet siitä kuuluvat kertojan äänelle. Hän ei kuitenkaan muodosta ns. omia mielipiteitä, vaan puheet valtakunnanoikeudesta tuodaan esille sdp:läisten ajatusten kautta ja lakipykälien avulla. Ilta-Sanomien kertoja haluaa kuitenkin antaa valtakunnanoikeuden mahdollisuudesta perinpohjaisemman kuvan kuin poliitikot itse halusivat antaa.

Ilta-Sanomat 25.10.1996:

”Ministerivastuulain mukaan asia voi nousta valtakunnanoikeuteen, jos oikeuskansleri nostaa syytteen presidentin esityksestä. Jos presidentti ei syytteisiin innostu, oikeuskansleri voi jättää asian myös eduskunnan käsiin. Toinen mahdollisuus on, että viisi kansanedustajaa voi tehdä ministerivastuulain mukaisen selvityspyynnön, jolloin eduskunta päättää syyttämisestä valtakunnanoikeudessa perustuslakivaliokunnan esityksen pohjalta. Pekkarisen mukaan keskustan tavoitteena ei kuitenkaan ole Alhon saattaminen valtakunnanoikeuteen.
-Me esitimme vain kysymyksen, mahtaako pitää paikkaansa, mitä Suomen pankin pääjohtaja väliajalla sanoi.”

PYYTÄÄKÖ KUKAAN ANTEEKSI?

Kertojan aktiivinen rooli politiikan areenalla jatkui ERM-tapauksessa vielä senkin jälkeen, kun itse vuotoepäily oli jo selvitetty. Koska uutisanalyysin kannalta merkittävintä on ottaa selvää siitä, minkä instanssin merkityksiä mikäkin teksti ajaa, ei voi olla ihmettelemättä episodina Pyytääkö kukaan anteeksi? Ilta-Sanomat huolestui siitä, pyytääkö kukaan Arja Alholta edellissyksyn syytöksiä anteeksi.

Ilta-Sanomat 29.1.1997:

Oikeuskanslerin päätöksen jälkeen julkisuudessa on ihmetelty Suomen Pankin pääjohtajan Sirkka Hämäläisen Alhon vastaista primitiivireaktiota. Monien mielestä Hämäläisen pitäisi pyytää anteeksi ministeri Alholta.

Edellisen päivän Ilta-Sanomat oli kosiskellut Suomen Pankin pääjohtajaa pyytämään ministeri Arja Alholta anteeksi, sillä tapauksella olisi ollut tietenkin merkittävä julkisuusarvo.

”Toinen valtiovarainministeri Arja Alho joutui epäilyksi valuuttakurssitietojen vuotamisesta ja ministerikunniansa pilaamisesta Suomen Pankin pääjohtajan Sirkka Hämäläisen lausuntojen vuoksi. Oikeuskanslerin eillisen lausunnon perusteella Alhon syyllisyydestä ei ole näyttöä. Tältä osin Alhon maine puhdistettiin. Kukaan ei ole kuitenkaan pyytänyt häneltä anteeksi perusteettomiksi osoittautuneita epäilyksiä.”

Hämäläinen ei kuitenkaan koskaan pyytänyt Alhon anteeksi — ainakaan julkisesti. Iltalehti ei perännyt pääjohtaja Hämäläiseltä julkista anteeksipyyntöä. Ilta-Sanomat uutisoi asiasta moneen otteeseen. Esimerkiksi 30.1.1997

Ministeri Arja Alho: Kukkia on tullut, anteeksipyyntöjä ei

"Keskeinen rooli sotkun hämmentäjänä on ollut Pekkarisen lisäksi myös Suomen Pankin pääjohtajalla Sirkka Hämäläisellä, joka lokakuiseissa pankkivaltuuston kokouksessa epäili Alhon vuotaneen tietoja ranskalaisille. Hämäläinen on toistaiseksi kieltäytynyt millään tavoin kommentoimasta tapausta."

Ilta-Sanomat asettui anteeksipyyntö-jutuillaan ministeri Arja Alhon tukijaksi, mutta miksi. Jutuilla horjutettiin Suomen Pankin pääjohtajan asemaa. Kuten jo aikaisemmin olen todennut tämän tyylinen uutisointi kyseenalaistaa kyseisen instanssin luotettavuuden lukijoiden silmissä.

TAPPAUS LIIKANEN

Seuraava episodi osoittaa, miten toimittaja ottaa aktiivisen roolin politiikan kentällä ja ryhtyy sekä erotuomariksi että keskustelun herättäjäksi. Näin etsitään myös uusi näkökulma aiheeseen, joka ei ole saanut vielä ratkaisua. Mutta herättikö kohu ministerit vai toimittajan?

Ilta-Sanomat 31.10.1996

ERM-kohu herätti ministerit**"Uskaltaako Liikaselkekaan sanoa edes päivää?"**

Veroministeri Arja Alhon (sd) ympärille tiivistynyt ERM-kohu on herättänyt ministerit pohtimaan, mitä he saavat EU:n edustajille sanoa, ettei heidän syytetä paljastaneen salaisia tietoja. - Uskaltaako Erkki Liikaselkekaan sanoa jatkossa edes päivää? Hallituksessa ihmetellään.

"Nyt kun oikeuskansleri Jorma S. Aalto tutkii Alhon menettelyä, valtioneuvostossa on hätkähdetty pohtimaan, mitä EU:n edustajille on lupa kertoa ja mitä ei. Aallolta odotetaan myös tätä koskevaa ennakkopäätöstä."

"-Kyllä se tämän tason keskustelua pakottaa käymään, valtiovarainministeri Sauli Niinistö (kok) sanoo ja myöntää **itsekin** miettineensä, mitä komission jäsenille voi kertoa - edes suomalaisille."

"Omat mausteensa vuotamiskeskusteluun tuo myös suomalaiskomissaari Erkki Liikanen (sd), joka on usein nähty vieras esimerkiksi eduskunnassa ja jonka tiedetään pitävän tiiviisti yhteyttä Suomen poliittiseen johtoon."

Keskustelun rajat selvitettävä

-Kyllä se tämän tason keskustelua pakottaa käymään, valtiovarainministeri Sauli Niinistö (kok) sanoo ja myöntää **itsekin** miettineensä, mitä komission jäsenille voi kertoa - edes suomalaisille.

-Jos oikein salainen asia olisi kyseessä, joutuisi miettimään, mitä puhuu.

Samoilla linjoilla on myös ulkoministeri Tarja Halonen (sd), joka toivoo Aallon ottavan tämän huomioon.

-Kanslerin olisi hyvä miettiä, missä ollaan, Halonen sanoo ja kertoo joutuneensa olemaan usein "kieli keskellä suuta".

-Olisi hyvä katsoa, missä raja menee.

Mitä Liikaselke

saa kertoa?

Omat mausteensa vuotamiskeskusteluun tuo myös suomalaiskomissaari Erkki Liikanen (sd), joka on usein nähty vieras esimerkiksi eduskunnassa ja jonka tiedetään pitävän tiiviisti yhteyttä Suomen poliittiseen johtoon.

Siitä huolimatta Liikanen on EU:n toimihenkilö, de Silguyn kollega.

EU-kysymyksiin perehtynyt professori Esko Antola pitää hämmentävänä ajatusta, että EU:n elin, esimerkiksi komission rahakomitea olisi Suomen "vastapuoli", kun Suomi on EU:n jäsen. Hänen mukaansa tällaiset puheet ovat merkki siitä, että Suomi katsoo yhä unionia ulkoapäin.

-Mutta jotakin pelisääntöjä tähän on kehitettävä. Tämä on aika suuri periaatteellinen ongelma. Antolan mukaan on kuitenkin "fundamentaalin ero", mitä ministeri paljastaa EU:n komissaarille tai esimerkiksi Irlannin valtiovarainministerille: komission edustaja ajaa unionin etua, mutta Irlannilla on myös omat kansalliset intressinsä.

Jutun sävystä voi päätellä, että otsikon kysymys on toimittajan idea, jota hän on tiedustellut eri ministereiltä. Näiden vastausten luonteesta päätellen he eivät ole ottaneet ihmetystä itse esille. Toimittaja on tässä jutussa poliittinen toimija, joka esittää omia näkökantojaan uutisen muodossa. Kertojan diskursiivinen valta näkyy siinä, että hän puhuu tyyliin "ERM-kohu herätti ministerit". Lukija ei tiedä, herättikö kohu ministerit miettimään Liikasen tervehtimistä toimittajan kysymyksen jälkeen vai sitä ennen? Kuten ingressissä: "Uskaltaako Erkki Liikaselkekaan sanoa jatkossa edes päivää? Hallituksessa ihmetellään." Ensin ääni annetaan Niinistöille, jonka vastaus paljastaa idean toimittajan keksimäksi. "...ja myöntää itsekin miettineensä, mitä komission jäsenille voi kertoa - edes suomalaisille."

Toimittaja vie edellisen päivän keskustelun avauksen loppuun jutussa "Liikaselke uskaltaa sanoa päivää jatkossakin". Hän ei kuitenkaan aseta itseään keskustelun avaajaksi, vaan esittää asian seuraavasti:

"Suomessa veroministeri Arja Alhon ympärille rakentuneen ERM-kohun ja vuotosyytösten aikana on jo ehditty ihmetellä, saako EU-komissaari Erkki Liikaselke sanoa jatkossa edes päivää, ettei ministereitä taluteta valtakunnanoikeuteen."

VARSINAINEN SUPERPOLIITIKKO

Ymmärtäjä-kertojan tukiessa esiintyjä ja välittäessä niiden mielipiteitä tulkitsija-kertoja operoi esiintyjää voimakkaasti. Tulkitsija-kertojan avulla lehti pyrkii siis antamaan tapahtumista perusteellisemmän selvityksen kuin mitä politiikan toimijat itse halusivat antaa. Alla olevassa uutisessa tulkitsija-kertoja arvioi toimijat huonoksi toimijoiksi, epäilee poliitikkojen toimintatapoja ja horjuttaa sanavalinnoillaan Suomen poliittisen järjestelmän luotettavuutta (kts. tekstin lihavoinnit). Ymmärtäjä-kertoja esiintyy seuraavassa jutussa lähinnä pankkivaltuuston eli Alhon syyttäjänsä tukijana. (kts. tekstin ensimmäinen lause)

Ilta-Sanomien lauantaina 26.10.1996

Pankkivaltuusto selvittää toistakin ERM-vuotoa

Joku kertoi markan kurssin radiouutisille

Eduskunnan pankkivaltuusto on selvittänyt ministeri Arja Alhon tekemän vuodon lisäksi toistakin tapausta liittyen parin viikon takaiseen markan kytkemiseen Euroopan valuuttakurssijärjestelmään ERM:iin.

Pankkivaltuustossa on hämmästeltty, miten radiouutiset tiesi jo lauantaina iltapäivällä melko tarkkaan markan kurssin.

Selvityksessä on päädytty siihen, että tieto on ilmeisesti vuotanut Brysselin kautta.

Ehdottoman salaiseksi tarkoitettu markan kiinnittäminen on jälkikäteen paljastumassa vähemmän onnistuneeksi operaatioksi. Homma vuoti kuin seula. Ministeri Alho kertoi markan ERM-kytkennän jälkeisen vaihteluvälin liian aikaisin ulkomaille. Ministeri joutui tavallaan kankean päätöksentekojärjestelmän uhriksi: pankkivaltuuston, Suomen Pankin, hallituksen ja EU:n rahakomitean välinen yhteistyö ei sujunut ennakoidulla tavalla. **Aikataulu pääsi pettämään ja ministeri Alho paljasti EU:n puheenjohtajamaan Irlannin valtiovarainministerille ja EU:n rahakomissaarille markan vaihteluvälin.**

Käytännössä se tiesi sitä, että rahakomitea tiesi Suomen neuvottelutavoitteet ennakoita.

EU tarjosikin rahakomitean istunnossa suomalaisille lyhyttä kaavaa, koska kaikki näytti selvältä.

Lopputulokset

pysyi samana

Eilen täsmätytti, että Alho-vuodolla ei ollut vaikutusta lopputulokseen.

Suomi ei joutunut liittymään Euroopan valuuttakurssijärjestelmään aiottua heikommilla ehdoilla. **Kyse onkin nyt menettelytavoista ja siitä, että markan kurssista päättäminen on ehdottoman salainen prosessi.**

Suomen Pankin pääjohtaja Sirkka Hämäläinen oli ottanut Alhon toiminnan esille kytkentäpäivänä lauantaina illalla noin kello 18.00 ennen pankkivaltuuston lopullista kokousta.

Eräiden tietojen mukaan Hämäläinen oli ollut raivoissaan Alhon toiminnasta.

EU vaikenee

EU:n komissiosta ei eilen kommentoitu sanallakaan Suomen erm-kytkentää ja ministeri Alhon toimintaa, sillä komissio ei yleensä kukaan puutu jäsenmaidensa sisäisiin poliittisiin kiistoihin.

Kirjoittaja tuomitsee heti ensimmäisessä lauseessa Arja Alhon: ”pankkivaltuusto on selvittänyt Alhon tekemän vuodon lisäksi”. Samoin myöhemmin ”Alho paljasti EU:n puheenjohtajamaan...”

”Ehdottoman salaiseksi tarkoitettu markan kiinnittäminen on jälkikäteen paljastumassa vähemmän onnistuneeksi operaatioksi. Homma vuoti kuin seula. Ministeri Alho kertoi markan ERM-kytkennän jälkeisen vaihteluvälin liian aikaisin ulkomaille. Ministeri joutui tavallaan kankean päätöksentekojärjestelmän uhriksi: pankkivaltuuston, Suomen Pankin, hallituksen ja EU:n rahakomitean välinen yhteistyö ei sujunut ennakoidulla tavalla.

Edellisessä lainauksessa näkyy selvästi kertojan valta sekä faktojen ja tulkinnan sekoittuminen uutisessa. Ja tulkinta jatkuu: ”Käytännössä se tiesi sitä, että rahakomitea tiesi Suomen neuvottelutavoitteet ennakoita.” Tässä jutussa kertojan valtaa käytetään opposition, keskustan ja etenkin pankkivaltuutettujen syytösten hyväksi. Kirjoittaja tuomitsee jutussaan Arja Alhon, vaikkakin toteaa jutun loppupuolella, että *Alho-vuodolla* ei ollut vaikutusta lopputulokseen. ”Suomi ei joutunut liittymään Euroopan valuuttakurssijärjestelmään aiottua heikommilla ehdoilla. *Kyse onkin nyt menettelytavoista ja siitä, että markan kurssista päättäminen on ehdottoman salainen prosessi.*”

Toinen superpolitiikko-esimerkki on Iltalehdestä lauantaina 26.10.1996

Nyt punnitaan Alhon, Pekkarisen ja Hämäläisen ERM-puheet:

Kuka heistä puhuu totta?

Keskustan kansanedustaja Mauri Pekkarinen kysyy, pitävätkö Suomen Pankin pääjohtajan Sirkka Hämäläisen puheet toisen valtiovarainministerin Arja Alhon (sd) tekemisistä paikkansa.

Pekkarisen mukaan Hämäläinen on sanonut, että Alho on kertonut 12. lokakuuta Suomen ERM-neuvottelujen kurssitavoitteet EU:n edustajille neuvottelujen ollessa vielä kesken.

Ministeri Arja Alho torjui kansanedustaja Mauri Pekkarisen kysymykseksi puettun väitteen ERM-tavoitekurssin vuotamisesta tuoreeltaan eduskunnassa. -Sellaisia asioita ei ole paljastettu. Minähän sen tiedän, eikä kukaan muu, Alho vakuutti.

Alho siis kiisti kertoneensa ennen aikojaan Suomen tavoitteleman markan keskuskurssin, jolla valuuttamme kiinnitettiin muiden ERM-maiden valuuttoihin.

Alho myönsi kuitenkin kertoneensa sen kurssihaarukan, jossa päätös tehtäisiin. Informaatiota saavana osapuolena ovat olleet EU:n rahakomissaari Yves-Thibault de Silguy ja Irlannin valtiovarainministeri Leary Quinn.

Pekkarisen tiedot ovat siis toisen käden tietoja pääjohtaja Sirkka Hämäläisen puheista. Pääjohtaja Hämäläinen ei eilen halunnut kommentoida sanomisiaan tai kansanedustaja Pekkarisen kysymyksessä esitettyjä väitteitä.

Hyvin vaitonaisia ovat myös muut asiaan liittyvät henkilöt. Julkisista kommentteista kieltäydytään, koska "asiasta saattaa vielä joutua todistamaan".

Julkisuuudessa on annettu asiantuntijalausuntoja, joiden mukaan ministeri Alho saattaisi joutua valtakunnanoikeuteen, jos Pekkarisen kysymyksen tiedot pitävät paikkaansa.

Alho ei ollut sisällä asiassa?

Alunperin Alhon hoitama EU:n edustajien informointi olisi kuulunut valtiovarainministeri Sauli Niinistölle (kok). Eräiden tietojen mukaan Niinistöä haluttiin kuitenkin säästää, sillä hän olisi joutunut neuvottelemaan jos asiasta olisi tullut ongelmia EU:n edustajien kanssa.

Asiaa läheltä seuranneet kertovat, että Alho joutui tehtävään "kylmiltään" eli ei ollut perehtynyt siihen riittävästi. Jos hän on tehnyt virheen, se todennäköisesti johtuu tästä.

Lisäksi arvioidaan, ettei itse ERM-kytkennän kannalta Alhon toimilla ole ollut merkittävää vaikutusta. **Keskusta on kuitenkin löytänyt hyvin kääntyvän kammen politiikan tekoon.**

Suuren kohun saanut lokakuun 12. Päivää koskeva väite tullaan varmasti selvittämään juurta jaksain. **Varmaa on myös, että suomalaisten keskinäinen välienselvittely noteerataan muissa EU-maissa ja rahamarkkinoilla.**

Kyseisessä jutussa erotuomari-kertoja organisoivat esiintyjät osanottajiksi peliin. Hän hahmottaa peliasetelman ja arvioi pelaajien suoritusta. Kertojan tuottama asetelma määrää pitkälle sen, kuka kilpailijoista vaikuttaa uskottavimmalta. Eli "Kuka heistä puhuu totta?" Jutun alussa kertoja asettuu puolustamaan Alhoa tai ainakin hillitsee epäilyjä muistuttamalla, että Pekkarisen tiedot ovat siis toisen käden tietoja Hämäläisen puheista, eikä Hämäläinen itse halua kommentoida sanomisiaan tai Pekkarisen puheita. Jutun lopussa kertoja kääntää näkökulmaansa Alhon vastaiseksi: "Alho joutui tehtävään kylmiltään" ja perustelee lukijalle, miksi Alho valittiin ERM-kytkennän esittelijäksi: "Niinistöä haluttiin kuitenkin säästää, sillä hän olisi joutunut neuvottelemaan jos asiasta olisi tullut ongelmia EU:n edustajien kanssa." Puheenjohtaja-kertoja asemoi toimijat keskustelun osapuoliksi ja asettautui keskenään kiistelevien tahojen (Alho, Pekkarinen, pääministeri, pankkivaltuutetut) yläpuolelle.

Kertoja ottaa käyttöönsä tulkitsija-kertojan ironian "Keskusta on kuitenkin löytänyt hyvin kääntyvän kammen politiikan tekoon". Lehti viettelee ironialla erilaisia yleisöjä, kuten keskustalaisia, EMU-kriittisiä ja toisaalta myös EMU-kannattajia. Tulkitsija-kertoja

kyseenalaistaa ja horjuttaa suomalaista poliittista käytäntöä toteamalla: ”Varmaa on myös, että suomalaisten keskinäinen välienselvittely noteerataan muissa EU-maissa ja rahamarkkinoilla.”

Kertojan tulkinnat paljastavat esimerkiksi hänen käyttämänsä *siis*-sanat. ”Pekkarisen tiedot olivat SIIIS toisen käden tietoja pääjohtaja Sirkka Hämäläisen puheista.” Loppu osa jutusta väliotsikosta alkaen on kirjoittajan omaa ääntä, omia painotuksia, joista ei tiedä, ovatko ne muiden henkilöiden diskurssia vai toimittajan diskurssiin kuuluvia, kuten ”Eräiden tietojen mukaan Niinistöä haluttiin kuitenkin säästää...” ja ”Asiaa läheltä seuranneet kertovat...” sekä ”Lisäksi arvioidaan, että itse ERM-kytkennän kannalta Alhon toimilla ei ollut merkittävää...”

6.5 Poliitikon vastaisku

Poliitikon ”vastaisku” kertojan valtaa kohtaan on mukautuminen tai pikemminkin asteittainen sulautuminen journalistiseen diskurssiin. Poliitikon on hypättävä journalistiseen diskurssiin taatakseen toimintaedellytyksensä julkisuudessa. Poliitikko on mukautunut journalistiseen diskurssiin saadakseen äänensä kuuluviin ja näkyäkseen lehtien palstoilla ja tv:n iltautisissa. Vaikka vieras puhe ei juuri koskaan sulatakaan uutisen omaa ääntä, niiden soveltama diskurssi saattaa olla pohjimmiltaan hyvin yhtenevää. (Kunelius 1993, 42) Toimittaja vastaa kertojan teknisellä vallalla diskurssien koostamisesta valmiiksi esitykseksi. Tekstin valtasuhteet eivät välttämättä kuitenkaan määräydy uutisjournalismin ammatillisen etiikan mukaisesti journalistisin perustein (Journalistin ohjeet, 4, Ridell 1994, 152).

Poliittisen diskurssin muovautuminen journalistisen diskurssin kaltaiseksi on poliitikolle yksi *keino* hallita julkisuutta. Se on myös tämän hetken mediaympäristössä varmin tapa päästä julkisuuteen. Tämä merkitsee esimerkiksi sitä, että poliitikot eivät enää kainostele puheitaan julkisuudessa. Uskalletaan olla rohkeita (Esko Seppänen, Riitta Uosukainen) mediassa leimautumisesta huolimatta. Poliitikko on tiedostanut, että hänen työnsä tietynasteinen viihteellistäminen tuo julkisuutta. Toisaalta on tiedostettava rajat, jotta uskottavuus kansalaisten silmissä säilyy. Seuraavaksi esimerkkejä rohkean imagon omaksuneista poliitikoista ERM-uutisoinnissa ja toisaalta sananvalinnoista, jotka edesauttavat uutiskynnyksen ylittämistä:

Iltalehti maanantaina 14.10.1996

Esko Seppänen:

"Tämä oli ratkaiseva askel"

"Tämähän (ERM-kytkentä) merkitsee, että nyt otettiin ratkaiseva poliittinen askel EMU:uun, sanoo kansanedustaja ja euroehdokas Esko Seppänen viikonvaihteen ERM-päätöksestä. - Viesti ulkomaisten suuntaan on annettu, eikä tästä pääse enää irtautumaan ilman kasvojen menetystä. Tämä on rähmällään makaamista."

"Seppänen pitää outona, että puheenjohtaja Claes Andersson (vas) vain viikko sitten ilmoitti, ettei näe ERM-kytkentää tarpeellisena ja että siihen sisältyy suuria riskejä."

Ilta-Sanomat maanantaina 14.10.1996

Vasemmistoliitto taipui ERM:iin koska pelkäsi lentävänä ulos hallituksesta

"Se oli joko tai -kysymys"

Vasemmistoliitto hyväksyi sille vastenmielisen ERM-kytkennän, koska se olisi muuten heitetty hallituksesta ulos.

-Tämä kuului ilmeisesti joko tai -kysymyksiin, puolueen puheenjohtaja, kulttuuriministeri Claes Andersson sanoo ja myöntää, että päätös oli vaikea.

...Andersson muistuttaa, ettei Seppäsellä ole esimerkiksi eduskuntaryhmässä minkäänlaista kannatusta.

-Hänellä on ollut alusta pitäen se kanta, että vasemmistoliiton ei olisi pitänyt mennä hallitukseen. Mutta hänen kantansa jäi vähemmistöön. Hän ei näytä noudattavan meidän johtoehtojen päätöksiä, vaan ajaa omaa linjaansa.

Iltalehti perjantaina 25.10.1996

Keskustalla juristien kanssa mietitty juttu

"Se oli vain kysymys"

Alhon luotettavuuden ja kyvykkyyden kyseenalaistamisessa oli kyse tarkkaan harkitusta siirrosta, jota oli mietitty useiden juristien kanssa etukäteen.

-Tätä ei ole jätetty sattuman varaan. Se oli vain kysymys.

-Me ollaan nyt tarkkoja ja me kerrotaan vain se, mikä on aihetta kertoa kaiken tämän jälkeen ja siitä poikki, Pekkarinen napauttaa.

Kanerva pitää jopa oikeusprosessia mahdollisena

"Näin kova juttu ei voi jäädä ilmaan roikkumaan"

-Taitaa siinä jotain perää olla, Kanerva myöntää keskustalaisten puheista.

-Voiko tällainen asia jäädä ilmaan, epäilen ettei, Kanerva tuumaa.

"Halusimme saattaa asian tiedoksi"

Keskustalaiset kertoivat Alhosta oikeuskanslerille

"Keskustalainen pankkivaltuusmies Mauri Pekkarinen vakuuttaa, että tapaus Alho olisi joka tapauksessa tullut esiin. Nyt se vain tapahtui eduskunnan suuressa salissa.

Pekkarinen tiesi tarkkaan, mihin saakka hän saattoi mennä."

-Jos pankkivaltuutettuna minä sellaisen asian kertoisin ulos, niin se on iso juttu, koska se on absoluuttisen ehdottomasti salassa pidettävä asia.

Poliitikot omaksuvat "median kielen" ylittääkseen uutiskynnyksen ja hallitukseen julkisuutta tehokkaammin. Se on poliitikolle myös *poliittisen performanssin väline ja tapa henkilöityä mediassa.*

Ilta-Sanomat keskiviikkona 30.10.1996

**Mikko Elo tuo kentän terveiset:
"Arja Alho on taakka Sdp:lle"**

Esimerkiksi porilainen kansanedustaja Mikko Elo (sd) kertoo saaneensa Sdp:n kentältä niin paljon Alho-vastaista palautetta, että kaivoi varta vasten päivänvaloon Alhon 27.9.1985 pitämän eduskuntapuheen, jossa hän totesi tuolloisen Sdp:n puheenjohtajan olevan taakka puolueelle.

-Ihmiset muistavat yhä tuon puheen, mutta nyt kentän terveiset ovat, että juuri Arja Alhon on taakka Sdp:lle, Elo lataa.

Ilta-Sanomat torstaina 31.10.1996

**EU-komissaari Erkki Liikanen taivastelee Suomen ERM-kohua
"Onneksi tämä ei tullut lehtiin Brysselissä"**

EU-komissaari Erkki Liikanen taivastelee kohua, joka Suomessa on syntynyt markan ERM-kytkennän mahdollisista vuodoista. Hän muistuttaa, ettei EU:n komissio ole Suomen vastapuoli. -Onneksi se kohu ei ole ollut lehtitavaraa täällä, Liikanen totesi IS:lle eilen illalla Brysselistä.

-Monet sanovat, että tämä oli mallikas päätöksenteko, Liikanen tiivistää.

-Onneksi tämä Suomen keskustelu, mitä nyt on käyty, ei ole päässyt varjostamaan tätä vaikutelmaa täällä, mikä minusta on ihan hyvä.

Diskurssin "vaihto" on poliitikolle keino säädellä julkisuutta. Jos taas poliitikko välttelee toimittajan esittämiä kysymyksiä, hänen on turvallista suojautua poliittisen jargonin taakse. Poliitikko pyrkii välttelemään poliittista jargonia, jos hän haluaa päästä otsikoihin. Seuraava esimerkki osoittaa, että Niinistön ei tarvitse sanoa kuin yksi sana oikeaan aikaan, ja uutiskynnys on ylitetty:

**Lipponen ja Niinistö torjuvat Ahon vaatimukset:
"Vaalitemppu!"**

Valtiovarainministeri Sauli Niinistö (kok) ei lämpene oppositiojohtaja Esko Ahon (kesk) vaatimuksille eduskunnan kokoonkutsumisesta kesken vaaliloman.

-Vaalitemppu! Niinistö tyrmää.

Myös pääministeri Paavo Lipponen (sd) ampui eilen Ahon vaatimukset alas lennosta.

Aho vaati eilen (sunnuntaina), että hallituksen on tuotava ERM-kytkös eduskuntaan heti ensi viikolla joko tiedonantona tai selontekona vaalilomasta huolimatta.

-Olisi käsittämätöntä, jos eduskunta ei saa tilaisuutta kuulla perusteluja ja myös ottaa kantaa tähän kysymykseen, Aho sanoo.

-Tilanne on sellainen, että kaikki perusteet ovat olemassa vaaliloman keskeyttämiseen. Ei se ole mikään dramaattinen päätös, Aho sanoo.

Ahon mukaan hänen omalla pääministerikaudellaan 1991-1995 oli sääntö, että kaikki suuret raha- ja valuuttapolitiittiset ratkaisut tuotiin nopeasti eduskuntaa.

"Vaikea ymmärtää perusteluita"

Niinistön mukaan eduskunta ehtii asiaa käsitellä vielä moneen kertaan.

-Se on tietysti eduskunnan asia, mutta minun vaikea ymmärtää sen (Ahon esityksen) perusteluita, Niinistö sanoo.

Niinistö kertoo erityisesti ihmetelleensä keskustankin levittämää tietoa, jonka mukaan ERM-kytkentää olisi pyydetty Suomen ulkopuolelta.

Hän torjuu tällaiset käsitykset jyrkästi.

-Jokainen, joka asiaa on seurannut, on varsin hyvin ollut tietoinen että syksyn aikana asia piti ratkaista.

-Muun muassa markan arvon nousun myötä oli selviä paineita toimia. Markkinat ovat odottaneet tätä ratkaisua.

Mitä tällainen politiikan omaksuma julkisuuden hallinta diskursiivisella tasolla lopulta aiheuttaa poliitikolle? Poliittisen journalismin pinnallistuminen on viihteellistänyt ja henkilöittänyt politiikan, minkä vuoksi toimittajat suhtautuvat poliitikkoihin kriittisemmin (Aula 1991, 96-98). Journalistista diskurssia lähestyvistä puheista on tullut osa poliittista peliä. ERM-uutisoinnissa moni poliitikko käytti räväkkää kieltä poliittisen performanssinsa välineenä ennen eduskunnan ERM-keskustelua ja sen jälkeen.

Ilta-lehti tiistaina 28.1.1997

Nahkurin orsille kutsuttu Olavi Ala-Nissilä liennyttelä:
"Pyykki on nyt pesty"

-Sinä on edelleen ministeri Alhon ja alivaltiosihteeri Johnny Åkerholmin sana sanaa vastaan. ...Ala-Nissilä huomauttaa, että Suomea seurannut Italian liiran ERM-kytkentä todisti, että asiassa on vastapuolia myös EU:n sisällä, vaikka tällä toisin väitettiin.
 -Tämä on erittäin tärkeä asia, koska ERM-kurssista todennäköisesti tulee markan lopullinen eurokurssi.

Ilta-Sanomat tiistaina 28.1.1997

ERM-kohun nostanut Mauri Pekkarinen:
"Nyt on sana sanaa vastaan"

-Nyt on sana vastaan sana, Pekkarinen tiivistää tärkeimmän kohdan Aallon päätöksestä." Hänen mukaansa kyse on siitä, kumpi puhuu totta, Arja Alho vai alivaltiosihteeri Johnny Åkerholm.
 -Minulla itselläni on tietty käsitys, mutta minulla ei ole syytä siitä asiasta enempää lähteä sanomaan kumman sana pitää paikkaansa.

Ilta-Sanomat tiistaina 29.10.1996

Paavo Lipponen seisoo ryöpytetyn alaisensa takana:
Ministeri Alho on tehnyt aivan oikein!

"Lipponen kertoi selvittäneen asian itselleen ja muistutti kaiken suomalaiskohun keskellä, että Brysselissä Suomen erm-kytkennälle suitsutetaan kiitosta: "Täydellinen operaatio".
 "-Kenellekään ei ole kerrottu Suomen neuvottelutavoitetta. On täysin naurettavaa, että ministeri pajattaisi tällaista puhelimessa." "Täsmällinen kurssitavoite ja "kantelut" oikeuskanslerille ovat Lipponen mukaan lähteneet liikkeelle aivan muualta." Lipponen ei kuitenkaan kerro, ketä hän epäilee "tietovuodosta". Asia on hänestä vuotanut kotimaasta, ei Brysselistä."
 "Pankkiyhdistyksen tilaisuudessa käyttämässään rauhallisessa, mutta tunnepitoisessa puheenvuorossa Lipponen piti ERM-kytkennän ja Alhon ympärillä käytyä keskustelua ja hakkaamista järkyttävänä."

Ilta-Sanomat tiistaina 29.10.1996

Arja Alho: Tämä oli herkkupala keskustalle

"Toinen valtiovarainministeri Arja Alho (sd) on sitä mieltä, että ERM-kytkennän menettelytavoista nostettu kohu oli keskustalle ehkä liian herkullinen asia jättää käyttämättä. ERM-kytkentään liittyi hyvin suuri poliittinen lataus."

7. TOIMITTAJAT POLIITTISEN VALLAN KAHVASSA

Tämän tutkimuksen alussa esitin kysymyksen, kuka hallitsee tänä päivänä poliittista journalismia poliitikkojen ollessa entistä mediatietoisempia ja toimittajien entistä kriittisempiä. Ilta-Sanomien ja Iltalehden ERM- uutisten tekstuaalinen tarkastelu osoittaa, että kysymykseen löytyy ainoastaan monisäikeinen vastaus. Itse journalistinen työprosessi asettaa toimittajan lähteensä yläpuolelle tai sen ainakin kuuluisi asettaa. Toimittaja on tietoinen mahdollisuudestaan tekniseen vallankäyttöön ja käyttääkin sitä — joskus jopa häikäilemättä. ERM- uutisten tarkastelusta ilmenee, että toimittajan valta suhteessa lähteisiinsä, tässä tapauksessa poliitikoihin on kaksinainen. Toimittaja on omaksunut kertojan vallassa piilevät mahdollisuudet. Erisuuntaisten intressien kamppailussa hän tukee ja horjuttaa muita diskursseja tilanteen mukaan. Poliittista journalismia hallitsevat muun muassa kertovan diskurssin tavat organisoida muita diskursseja ja niiden painotuksia. Niitä hyväksi käyttäen toimittaja määrittelee asemansa politiikan areenalla. Toimittaja viljelee kaverisuhteita lähteisiinsä, kyseenalaistaa toisinaan heidän luotettavuutensa, tukee vallitsevaa yhteiskunnallista ilmapiiriä ja asettautuu lopulta *superpoliitikoksi*, joka arvioi tilannetta muiden toimijoiden yläpuolella. Superpoliittikous ehkäisee omalta osaltaan politiikan pinnallistumista. Asioihin syventyminen, syy-yhteyksien esiin tuominen ja kokonaisvaltainen ote uutisointiin asettaa toimittajan helposti muiden yläpuolelle ja saattaa johtaa muiden toimijoiden ”halveksuntaan” ja etenkin kyseenalaistamiseen. Toimittajan muuttuminen yhdeksi muista asiantuntijoista aiheuttaa esimerkiksi politiikan alueella sen, että toimittaja yhtenä politiikan toimijana paljastaa muiden toimijoiden ”mädännäisyyden” (esim. Arja Alhon toimet) ja näin vahvistaa esimerkiksi kansalaisten jo olemassaolevia, lähinnä negatiivisia asenteita politiikkaa kohtaan.

Kenen kelkkaan uutisjournalismi siis ohjaa kansalaisia? Kenen rekeen toimittaja valistaa lukijaa hyppäämään ERM-jupakassa? Pelkästään lehtien palstamillimetrejä laskemalla voi päätellä, että toimittaja suosittelee syyttäjien eli pankkivaltuutettujen kelkkaa. Syytetty eli Arja Alho saa sekä Ilta-Sanomissa että Iltalehdessä suhteellisen vähän palstatilaa. Kumpikaan lehti ei sinänsä kaipaa veroministerin puolustussanoja, vaan lukijoille kaivetaan esiin Alhon edelliset töppäilyt muistutukseksi legitimoimaan pankkivaltuutettujen esittämät syytökset. Se, syyttivätkö toimittajat juuri Arja Alhoa vai eivät, ei ole kuitenkaan

se oleellisin asia tässä tutkimuksessa. Tutkimuksen tarkoituksena on ollut osoittaa, millaista kamppailua neutraaliksi oletetussa uutistekstissä käydään.

Kertojan "väkevää" valtaa eriteltäessä poliitikon valtamahdollisuudet suhteessa toimittajaan saattavat vaikuttaa yhtäkkiä mitättömän vähäisiltä modernista julkisuusprosessista ja mediakonsulttien kursseista huolimatta. Näin ei kuitenkaan ole asian laita. Poliitikon valta suhteessa toimittajaan perustuu ensinnäkin siihen, että hän on lähestynyt diskursiivisella tasolla toimittajaa. Poliitikon diskurssi on vähitellen muuttunut osaksi journalistista diskurssia, kuten luku 6.5 "Poliitikon vastaisku" osoittaa. Yhtä mielenkiintoinen tai kenties mielenkiintoisempi on poliitikon toinen tapa käyttää valtaa suhteessa toimittajiin ja hallita näin julkisuutta. Sitä ei voi oikeastaan edes kutsua tavaksi, vaan pikemminkin lahjaksi, jonka suomalainen journalistinen tapa ja kulttuuri ovat antaneet poliitikoille sekä eri alojen asiantuntijoille. Tätä journalistista tapaa voisi kutsua "objektiivisuuden illuusioksi", jonka toimittaja saavuttaa käyttämällä lähteinään arvostettuja instansseja ja toimijoita. Tämän vuoksi tutkimuksen pääteesi, toimittajan portinvartijaroolin muuttuminen aktiivisemmaksi politiikan toimijaksi, muuttuu kaksiulotteiseksi. Kuten Iltasanomien ja Iltalehden ERM-uutisten tarkastelussa ilmeni, toimittajat asettuvat poliittisella areenalla aktiivisiksi politiikan toimijoiksi. Tätä roolia käytetään kuitenkin lähinnä vain silloin, jos muilla toimijoilla ei ole juuri sillä hetkellä mitään uutta sanottavaa. Tällöin toimittaja jatkaa keskustelua, etsii uusia näkökulmia ja laajentaa politiikan senhetkistä näyttämöä uusilla toimijoilla, kuten ERM-tapauksessa odoteltaessa oikeuskanslerin päätöstä Alhon toimista. Syyttäjät olivat sanoneet jo sanottavansa ja syytettykin oli puolustautunut yhden jutun verran Iltalehdessä, joten toimittaja asettui itse aktiivisen toimijan rooliin ja jatkoi keskustelua uusista perspektiiveistä käsin. Hän otti esille esimerkiksi kysymyksen EU:n suomalaisvirkamiesten roolista suomalaisessa politiikassa. Tätä ennen toimittaja ei niinkään toiminut ERM-jupakassa aktiivisena politiikan toimijana, vaan antoi muiden toimijoiden puhua. Tässä syntyy siis dilemma suomalaisen toimittajan oletetusta vallasta ja julkisuuden hallinnasta. Se perustuu pitkälti itseluotujen auktoriteettien kumarteluun ja rauhaan jättöön.

Marja Ylösen (Journalisti 16.10.1997) mielestä suomalainen toimittaja ei kyseenalaista asiantuntijan puhetta. Hänen näkemyksen mukaan objektiivisuus käsitetään Suomessa puolueettomuudeksi. Samoilla linjoilla on Lars Lundsten (Journalisti 16.10.1997). Hänen

mukaansa sitoutumattomuus alentaa toimittajan lähteidensä äänitorveksi. Lundsten katsoo, että toimittaja saa vallan omassa jutussaan vasta, kun hän pystyy nujertamaan lähteensä jutun aiheeksi. Tällöin toimittaja kuitenkin joutuu sitoutumaan johonkin arvojärjestelmään, hän ei siis enää ole sitoutumaton.

Todellisuutta rakentavat toimittajat ovat lähteidensä "vankeja", koska puolueettomuus edellyttää fakta- ja mielipideaineiston tiukkaa erottelua. Tämän vuoksi suomalainen toimittaja ei puutu haastateltavansa käsityksiin vaan toistaa ne sellaisenaan. Objektiivisuus journalistisen työn ohjenuorana on Ylösen mukaan johtanut siihen, mistä sen avulla piti päästä pois: tiedotusvälineet ovat tietyn ryhmän äänitorvia. Tämän ajattelutavan mukaan todellisuutta määritteleekin mediassa poliittisia ja muita instituutioita ja intressiryhmiä johtava joukko, jonka käsitykset esitetään objektiivisena totuutena. Kun toimittaja tavoittelee juttuunsa puolueettomuutta, hän etsii asiantuntijan, auktoriteetin, joka edustaa mahdollisimman monia ja haastattelee siksi järjestön tai poliittisen elimen virallista edustajaa. (Journalisti 16.10.1997)

Ylösen mielestä toimittaja on aktiivinen toimija silloin, kun hän ei vedä tiukkaa linjaa faktan ja mielipiteen väliin. Tuolloin hän uskaltaa kyseenalaistaa alkuperäisen lähteen käsityksiä ottamalla juttuunsa myös haastateltavia, joilla on erilaisia näkemyksiä asiasta. Tällöin toimittaja luo moniarvoista maailmankuvaa. Tätä suomalaistoimittaja ei Ylösen mukaan tee. Objektiivisuudeksi omaksuttu tapa tiettyjen instanssien ja henkilöiden etuajoukko-oikeudesta uutisten kuvaamaa estää Ylösen mukaan journalismin moniarvoisuuden.

Onko kuva suomalaisesta politiikan toimittajasta aktiivisena toimijana sittenkin illuusio? Marja Ylösen väitteen perusteella toimittaja onkin lähteen aktiivinen edustaja. Suomalaisessa journalistisessa kulttuurissa viljellään objektiivisuus-käsitettä, joka olisi brittikollegalle vieras ja vangitseva. Suomalaisen auktoriteetteja kunnioittava tyylin ei kuuluisi ainakaan lisätä juttujen uutisarvoa, jos sitä kasvattaa juuri ristiriitojen ja vastakohtia sisältävien väittelyiden esiintuominen jutuissa. Ilta-Sanomat ja Iltalehti ovat toisaalta omaksuneet jossain määrin mallin toimittajasta aktiivisena toimijana, joka kerää juttuunsa alkuperäisen lähteen käsityksiä kyseenalaistavia erilaisia näkemyksiä. Ei siis mikään ihme, että niiden journalistista tapaa arvostellaan julkisesti epäilyttävänä.

Diskurssien välisten suhteiden tarkastelu avaa oven uutisen *objektiivisena* esittäytyvään merkitykseenantoon. ERM-uutisten neutraaliksi oletetuista uutisteksteistä löytyy esimerkiksi narratologiasta uutistutkimukseen lainattujen apuvälineiden avulla erisuuntaisten intressien kamppailua. Objektiivisiksi "toivotuissa" (suomalaisen journalistisen tavan mukaan) ERM-uutisteksteissä kertojan vallalla tuetaan ja horjutetaan politiikan toimijoita ja jopa koko poliittista järjestelmää. Toimittaja jakaa puheenvuoroja, erottelee ja toimii tuomarina sekä operoi esiintyjä voimakkaasti esimerkiksi ironian avulla, mikä mahdollistaa useiden lukijakuntien yhtäaikaisen suostuttelun lehden pariin.

Ovatko suomalaistoimittajat siis vastuuttomia, kun he tavoittelevat uutisissa neutraalisuutta asettumalla toimijoiden ulko- ja yläpuolelle ja huolehtivat siitä, että kiistanalaisiin asioihin puuttuvat vain esiintyjät ja toimijat, ei kertoja. Eivät, jos kysymys on asetettu näin. Ovat, jos esimerkiksi poliittisia kysymyksiä käsitellään aina vain tiettyjen toimijoiden näkökulmasta ja tietyt toimijat jätetään yhteiskunnallisen keskustelun ulkopuolelle.

Lopuksi muutan hieman näkökulmaa ja oletan suomalaisen iltapäivälehdden toimittajan ylittävän esimerkiksi objektiivisuus-kriteerin ja asettavan tavoitteensa iltapäivälehtigenren mukaisesti. Ajatukseni juontaa filosofiasta, tarkemmin ottaen sanonnasta: "Jokaisella hyveellä on naapuripahe, ja jokaisella paheella on naapurihyve." Oletetaan, että ennen toimittajat olivat toimittaja-filosofoja, joiden pyrkimyksenä oli totuus, objektiivisuus (vrt. Aristoteles), mutta nyt toimittajat ovat muuttuneet toimittaja-sofisteiksi. Koska entiset hyveet, objektiivisuus ja "totuus" eivät myy, toimittajan on muututtava yhä enemmän sofistiksi sanalle annetussa traditionaalisessa merkityksessä ja käytettävä tietoja *omien tavoitteiden ja päämäärien* saavuttamiseksi. Kääntäen, "totuus" on suhteellinen ja tässä nimenomaisessa tapauksessa kriteerit "totuudelle" ovat muuttuneet. Suhteutettaessa journalistisia ideaalikriteereitä vallitseviin käytäntöihin, näyttäisi "totuuden" sisältö olevan muokattavissa yhden iltapäivälehtien "perusedellytyksen" mukaiseksi, myyväksi. Näin myös myyvän jutun kriteerit ovat muuttuneet. Tätä käännettyä näkökulmaa voidaan kutsua "In utramque partem -figuuriksi", jonka alkuperä on sofisti Protagoraan tunnetuissa teeseissä kääntää heikompi logos¹³ vahvemmaksi (Palonen 1997, 177-179).

¹³ Minkä tahansa kysymyksen suhteen on olemassa kaksi vastakkaista logosta. In utramque partem -periaate voidaan nähdä ilmaukseksi poliittisen ajattelemisen eräistä keskeisistä oletuksista, jotka voitaisiin muotoilla seuraavasti: "mitä tahansa väitettä vastaan voidaan argumentoida", "vastaansanomisen mahdollisuus avaa

Oletus suomalaisesta toimittajasta aktiivisena *toimijana* on objektiivisuus-perspektiivistä katsottuna illuusio, jota siinä ei sallita, koska se merkitsisi puolueettomuudesta luopumista. Ylönen osoittaa, että itse asiassa objektiivisuus puolueettomuusajatuksineen onkin puolueellista. Yhtä vähän toimittaja on päinvastaisesta perspektiivistä objektiivinen toteuttaessaan ja noudattaessaan objektiivisuuden kriteereitä. Tällöin toimittaja näyttäytyy aktiivisena *edustajana*, joka hylättyään omat objektiivisuuskriteerinsä kumartaa itse asiassa esimerkiksi poliittista ja taloudellista eliittiä. Auktoriteetteja kumartamaan tottunut toimittaja ei irrottaudu omaksumastaan journalistisesta tavasta, joka ei pelkästään velvoita erottamaan uutisissa faktoja ja tulkintoja toisistaan, vaan myös odottaa toimittajan tyytyvän alkuperäisiin väitteisiin kyseenalaistamatta niitä tai esittämättä niiden kanssa ristiriidassa olevia argumentteja.

Ylönen kuitenkin idealisoi tavallaan ”toimittaja aktiivisena toimijana” -ajatuksensa samaan asemaan puolueettomana toimijana, minkä hän purkaa objektiivisuusperspektiivin osalta. Mutta ennen kaikkea voidaan myös Ylösen aktiivinen toimija asettaa ”In utramque partem -figuurin” avulla erityisesti aktiiviseksi *poliittiseksi*, s.o. puolueelliseksi toimijaksi. Monipuolisuutta syvemmillä on kuitenkin valintoja ja kannanottoja, tietoisia tai tiedostamattomia. Suomalaisten iltapäivälehtien asema journalistisessä kentässä perustuu kenties niiden perinteisistä kaavoista pyristelevään journalistiseen otteeseen — niin hyvässä kuin pahassakin.

Toimittajan vallankäytön konventiot ovat Suomessa rajalliset verrattuna esimerkiksi brittikollegoiden vallankäyttöön. Teknisen vallan ohella iltapäivälehtien toimittaja käyttää kuitenkin kertojan valtaa sekä rakentaa ja ohjaa poliittista näytelmää sekä poliittista keskustelua. Tästä näkökulmasta katsottuna hänellä on merkittävästi valtaa suomalaisen politiikan kapeahkolla kentällä. Poliittista keskustelua ohjataan julkisuudella ja sitä ohjataan julkisuudessa. Sanat vaihtuvat useimmiten median ehdoilla. Poliitikot ovat mukautuneet ”neljännen valtiomahdin” diskurssiin, soveltavat sitä ja ovat omaksuneet sen omaan poliittiseen diskurssiin kuuluakseen ja näkyäkseen julkisuudessa.

pelivaraa toisintoimiselle” ja ”mitä tahansa sanotkin, se voidaan kääntää sinua vastaan”. Retoriikan in utramque partem -perspektiivin käyttö yhdistyy antiikin ja renessanssin retoriikassa käsitteiden merkitysluokkien avulla tapahtumaan *uudelleentulkintaan*. (Palonen 1997, 177-179)

LÄHDELUETTELO

PRIMÄÄRILÄHTEET:

Ilta-Sanomat:

14.10.1996
 15.10.1996
 23.10.1996
 25.10.1996
 26.10.1996
 29.10.1996
 30.10.1996
 31.10.1996
 1.11.1996
 28.1.1997
 29.1.1997
 30.1.1997
 3.2.1997

Ilta-lehti:

14.10.1996
 15.10.1996
 25.10.1996
 26.10.1996
 29.10.1996
 30.10.1996
 27.1.1997
 28.1.1997

KIRJALLISUUS:

Altheide, David L., 1974. *Creating Reality*. Beverly Hills: Sage Publications.

Arendt, Hannah, 1958. *The Human Condition*. Chicago: The University of Chicago Press.

Asp, Kent, 1986. *Mäktiga massmedier. Studier i politisk opinionsbildning*. Stockholm: Gotab.

Aula, Maria-Kaisa, 1991. *Politikkojen ja toimittajien suhteet murroksessa? Tutkimus Yleisradion politiikan toimittajien ammatti-identiteetistä 1980-luvulla*. YLE:n tutkimusraportti 5/1991.

Ball, Terence, 1988. *Transforming Political Discourse. Political Theory & Critical Conceptual History*. New York: Basil Blackwell Inc.

Blumer, Jay, 1987. *Teoksessa Mass Communication Review Yearbook, vol. 6*. Toim. Gurevitch ja Levy.

Blumer, Jay, 1990. *Elections, the Media and the Modern Publicity Process*. *Teoksessa Public Communication. The New Imperatives. Future Directions for Media Research*. Toim. Ferguson, Marjorie. London: Sage.

Blumer, Jay & Gurevitch, Michael, 1975. *Political Communication, Issues and Strategies for Research*.

Blumer, Jay & Gurevitch, Michael, 1986. *Journalists' Orientations to Political Institutions: the Case of Parliamentary Broadcasting teoksessa Communicating Politics (toim.)* Golding, Peter, Murdock, Graham ja Schlesinger, Philip. Leicester, New York: University Press.

Blumer, Jay & Gurevitch, Michael, 1995. *The Crisis of Public Communication*. London: Routledge.

Connell, Ian, 1980. *Television news and the social contract. Teoksessa Hall, Stuart (toim.) Culture, Media, Language*. London: Hutchinson, 139-156.

Davis, Dennis K., 1990. *News and Politics. Teoksessa New Directions in Political Communication. A Resource Book. Toim. Swanson David & Nimmo, Dan. Newbury Park: Sage*.

Dahlgren, Peter, 1987. *Mitä se merkitsee. Tv- uutisten monitulkinta vastaanotossa. Tiedotustutkimus 10/1987 3: 3-15*

Donohue, George A., Tichenor, Phillip J., & Olien, Clarice, N., 1995. *A Guard Dog Perspektive on the Role of Media. Journal of Communication 45 (2), 115-132*.

Ekecrantz, Jan & Olsson, Tom, 1990. *Mellan makt och marknad. En studie av nyhetsjournalistiken. Institutionen för Journalistik, Medier och Kommunikation. Stockholm: Maktutredningen och författarna regeringskansliets offsetcentral*.

Edelman, Murray, 1988. *Constructing the Political Spectacle*. Chicago: The University of Chicago Press.

Eronen, Risto, 1991. *Journalismin lingvistiset strategiat yhteiskunnallistajana. Tampereen yliopisto. Tiedotusopin laitos. Julkaisu A:74 (1991)*

Esaiasson, Peter & Moring, Tom, 1994. *Codes of Professionalism: Journalists versus Politicians in Finland and Sweden. European Journal of Communication, vol. 9 (1994), 271-289*.

Fallows, James, 1996. *Breaking the News. How the Media undermine American democracy*. New York: Pantheon books.

Foucault, Michel, 1980. *Power/Knowledge. Selected interviews and other writings 1972-1977. Toim. Colin Gordon. Sussex: The Harvester Press*.

Foucault, Michel, 1982. *The Subject and Power. Critical Inquiry 8, 777-795*.

Graber, Doris A., 1980. *Mass Media and American Politics*. Washington: Congressional Quarterly Press. Kpl 7. *Relations Between media and branches of government*.

Grossman, Michael, B. & Kumar, Martha, J., 1984. *The Refracting Lens*. Teoksessa *Media power in politics*. Washington: Congressional Quarterly Inc.

Hall, Stuart, 1992. *Kulttuurin ja politiikan murroksia*. Tampere: Vastapaino.
Helsingin Sanomat 4.10.1997

Hvitfelt, Håkan, 1989. *Nyheterna och Verkligheten. Byggstenar till en teori*. Göteborgs universitet, Journalisthögskolan. Rapport 1989:1.

Iltä-Sanomat 4.10.1997, uutinen "Toimittajista on tullut poliitikkojen kaltaisia toimijoita"
Presidentti toivoo henkistä avaramielisyyttä

Journalisti-lehti 3/6.2.1997, pääkirjoitus ERM-tapauksesta.

Journalisti-lehti 18/16.10.1997, artikkelit "Objektiivinen journalismi on moniarvoisuuden este. Suomalainen toimittaja ei kyseenalaista asiantuntijan puhetta", Marja Ylönen ja "Sitoutumattomuus vastoin viestinnän perusluonnetta", Lars Lundsten.

Kanerva, Jukka, 1994. "Ryvettymisen hyvä puoli". *Suomalainen politiikka ja poliitikot televisiossa*. Jyväskylän yliopiston Nykyculttuurin tutkimusyksikön julkaisu no 40.

Kanerva, Jukka 1997. *Character, Intimacy, and Issues in a Presidential Campaign. A Rhetorical Analysis of the President's Interview Series, Finland*. Jyväskylä Studies in Communication 9.

Kunelius, Risto, 1993. *Uskottavuuden anatomia. Kova uutinen, genre ja kansalainen*. Tiedotustutkimus 2/93, s. 33-45.

Kunelius, Risto, 1994. *Order and Interpretation: A Narrative Perspective on Journalistic Discourse*. *European Journal of Communication*, vol. 9 (1994), 249-270.

Kunelius, Risto, 1996. *The News, Textually Speaking*. *Acta Universitatis Tamperensis*, ser A vol. 520, Vammalan kirjapaino.

Köcher, Renate, 1986. *Bloodhounds or Missionaries: Role Definitions of German and British Journalists*. *European Journal of Communication*, vol. 1 (1986), 43-64.

Lauantaiseura, 1981. *Tamminiemen pesänjakajat*. Gummerus:Jyväskylä.

Mancini, Paolo, 1993. *Between Trust and Suspicion: How Political Journalists Solve the Dilemma*. *European Journal of Communication* Vol. 8/93: 33-51.

Moring, Tom & Himmelstein Hal, 1993. *Politiikkaa riisuttuna. Kampanjakulttuuri murroksessa televidon politiikan aikaan*. YLE:n tutkimusraportti 6/1993. Helsinki: Hakapaino Oy.

Nimmo, Dan & Sanders, Keith, 1980. *Handbook of Political Communication*. Beverly Hills: Sage Publications.

Palonen, Kari, 1997. Kootut retoriikat, SoPhi Yhteiskuntatieteiden, valtio-opin ja filosofian julkaisuja 11, Jyväskylän yliopisto,

Pekonen, Kyösti, 1991. Symbolinen modernissa politiikassa. Jyväskylän yliopisto, nykyculttuurin tutkimusyksikkö, julkaisu 25.

Pietilä, Kauko, 1989. Julkisuus on peli eikä peili. *Politiikka* (1989):1, 34-44.

Pietilä, Veikko, 1988. Narratologia ja uutisjournalismi: eräitä metodologisia huomioita. *Tiedotustutkimus* 11 (1988): 4, 5-17.

Pietilä, Veikko, 1991. Onko narratologia vihreämpää aidan journalistiselta puolelta? *Kirjallisuudentutkijain Seuran vuosikirja* 45 (1991), 175-191.

Pietilä, Veikko, 1992. Beyond the News Story: News as Discursive Composition. *European Journal of Communication* 7 (1992): 1, 37-67.

Pietilä, Veikko, 1993. On tämä aika kamala - ja kiehtova - peli! *Uutinen ja vapaa epäsuora esitys*. *Virittäjä* 97 (1993): 3, 345-365.

Reunanen, Esa, 1994. Poliittikkaa uutisessa ja vähän sen ulkopuolellakin. Analyysivälineitä tekstin agenttien suhteiden erittelemiseksi. *Tiedotustutkimus* 4/94, s. 43-59.

Ridell, Seija, 1990. Miten uutinen puhuttelee? Uutisen ja yleisön suhteen tarkastelua diskursiiviselta kannalta. Tampereen yliopisto. Tiedotusopin laitos. *Julkaisuja A:63*. (1990)

Ridell, Seija, 1993. Ei yksin teksteistä. Geneerinen näkökulma journalismin tutkimiseen. *Tiedotustutkimus* 2/93, s. 3-13.

Ridell, Seija, 1994. Kaikki tiet vievät genreen. Tampereen yliopisto, tiedotusopin laitos, *julkaisuja sarja A 82/1994*.

Russell, Mary, 1987. *The Press and the Committee System*. Teoksessa *Media power in politics*. Washington: Congressional Quarterly Inc.

Salovaara, Inka, 1995. Taikalaatikon takana. Pro gradu-työ Helsingin yliopiston viestinnän laitokselle.

Sigal, Leon, 1974. *Reporters and Officials. The Organisation and Politics of Newsmaking*. Lexington, Mass.: Lexington.

Suomen lehdistö, 1995.

Tammi, Pekka, 1983. Kertoja tekstin hierarkisessa rakenteessa. *Kirjallisuudentutkijain seuran vuosikirja* 35. S.37-53.

Tuchman, Gaye, 1978. *Making News: a Study in the construction of reality*. New York: Free Press. Davis käyttänyt kpl 5.

Uimonen, Risto, 1992. *Julkisuuspeli*. Juva: WSOY.

van Dijk, Teun, 1985. Representations relations: ideology and power in press and tv news, 233-269. Teoksessa: toim. van Dijk, Discourse and Communication. Berlin, New York: Walter de Gruyter.

Valtioneuvoston oikeuskanslerin päätös, joka koskee ministeri Arja Alhon menettelyä neuvotteluissa Suomen liittymiseksi Euroopan valuuttajärjestelmään sekä tiedotusvälineissä tapahtuneen salaisen päätöksen julkituloa. Annettu Helsingissä 27 päivänä tammikuuta 1997. (Dnro 25/51/96)

Vološinov, Valentin, 1990. Kielen dialogisuus. Marxismi ja kielifilosofia. Tampere: Vastapaino.

Väisänen, Pekka, 1992. Vallan varjossa: Poliittisten toimittajien historiaa. Turku: Seri Paino.

Väliverronen, Esa, 1993. Diskurssien verkossa. Joukkoviestimet, julkisuus ja valta. Tiedotustutkimus 1/93, s. 22-34.